

**İSTANBUL TOPKAPI SARAYI MÜZESİ
KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN MAĞRİBİ
EL YAZMASI KUR'AN-I KERİMLERİN TEZHİP SANATI
BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

Aydan AKKÖK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Bilal SEZER

Uşak

Haziran, 2019

**T.C.
UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI ANABİLİM DALI**

Aydan AKKÖK

**İSTANBUL TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KÜTÜPHANESİNDE
BULUNAN MAĞRİBİ EL YAZMASI KUR'AN-I KERİMLERİN
TEZHİP SANATI BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Bilal SEZER**

UŞAK – 2019

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Geleneksel Türk El Sanatları Ana Bilim / Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans Programı 144014004 No'lu öğrencisi Aydan AKKÖK'ün "İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde ki Mağribi hatlı Kur'an-ı Kerimlerin Tezhip Sanatı Bakımından İncelenmesi" adlı tezi 10 /06 / 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Prof. Dr. Bilal SEZER	
Üye	: Prof. Dr. Fikri SALMAN	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Hasan AKDAĞ	

Enstitü Müdürü

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

İSTANBUL TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN
MAĞRİBİ EL YAZMASI KUR'AN-I KERİMLERİN
TEZHİP SANATI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Aydan AKKÖK

Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2019

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bilal SEZER

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan ve Mağribi hatla yazılmış Kur'an-ı Kerim'ler arasında en güzel örneklerinin seçilerek tezhip sanatı yönünden incelemesi yapılmıştır. Seçilen Kur'an-ı Kerimler Selçuklu dönemlerine ait olup, dönem özelliklerinin aktarılması açısından müstesna bir yere ve özelliğe sahiptir.

Üç bölümden oluşan tezin birinci bölümünde, Türk tezhip sanatının tanımı, tarihi gelişimi, tezhip sanatında kullanılan motifler ve yazma eserlerde tezhipli kısımlar hakkında genel bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde hat sanatına dair bilgilere yer verilmiştir. İncelenen Kur'an-ı Kerimlerin Mağribi hat ile yazılmış olmasından ötürü mağribi hat ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan E.H.220, R.27, R.33, R.43, R.53 envanter numaralı Kur'an-ı Kerimlerin tahlilleri yer almaktadır. İncelenen bu Kur'an-ı Kerimler desen, motif, renk ve cilt özellikleri bakımından ele alınmıştır. Kendi dönemini kapsayan Selçuklu tezhibi ile de kıyaslanmıştır.

Anahtar kelimeler: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Tezhip, Mağribi Hat, Selçuklu Dönemi.

ABSTRACT

EXAMINING THE MOORISH-STYLE QUR'AN FOUND IN THE LIBRARY OF THE TOPKAPI PALACE MUSEUM IN ISTANBUL IN TERMS OF ILLUMINATION ART

Aydan AKKÖK

Traditional Turkish Handicraft Department

Uşak University Institute Of Social Sciences, June 2019

Thesis Advisor: Prof. Dr. Bilal Sezer

In the Topkapı Palace Museum Library, the most beautiful examples of the Koran, written in the line of the Moorish, were selected and examined in terms of illumination art. The chosen Koran belongs to the Seljuk period and has an exceptional place and feature in terms of the transfer of the characteristics of the period.

In the first part of the thesis consists of three parts, there are the definition of Turkish illumination art, historical development, motifs used in illumination art and writing works, general information about illumination parts.

The second part contains information about the art of the line. Since the Qur'an is written in the Moorish line, the information about the Moorish line is also included.

In the third part of the thesis, there analysis of E.H.220, R.27. R.33, R.43, R and 53 numbered Qur'an-I Karim. This Qur'an is examined in terms of patterns, motifs, color and skin properties. It is also compared with the Seljuk illumination covering its period.

Key Words: Topkapı Palace Museum Library, Illumination, Moorish Line, Seljuk Period.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Aydan AKKÖK

Doğum Yeri ve Tarihi: Kahramanmaraş / Merkez / 03.05.1986

Lisans Eğitimi: Atatürk Üniversitesi / 2005-2009

Yüksek Lisans Eğitimi: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/
2014- 2019

İş deneyimi

Çalıştığı Kurumlar: Atatürk Üniversitesi Erzurum Meslek Yüksek
Okulu, El Sanatları Bölümü

İletişim

e-posta adresi: aydan_naz86@hotmail.com

ÖNSÖZ

Kökeni çok eskilere dayanan ve kitap sanatları içerisinde önemli bir yere sahip olan tezhip sanatı, geçmiş zamandan günümüze kadar gelmiş en nadide sanatlardan birisidir. Tezhip sanatı kimi zaman duraklama dönemine girmiş, kimi zaman ise yükselişe geçerek en güzel örnekleri verilmiştir.

İncelemesi yapılan Kur'an-ı Kerim'ler, Selçuklu dönemine aittir. Selçuklu dönemi, tezhip sanatının geliştiği ve en güzel örneklerinin verildiği bir zaman dilimidir. Genel olarak Selçuklu dönemi tezhiplerine bakıldığında, geometrik desenlerin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Zencereğin en güzel örnekleri bu dönemde karşımıza çıkmaktadır. Rûmî motifini Anadolu'ya ilk getiren Selçuklulardır. Aynı zamanda rûmî motifini geliştirerek en güzel örneklerini sunmuşlardır. Çalışmamızda bulunan eserler Selçuklu döneminin en güzel tezhip örneklerindedir.

Geçmişten günümüze ulaşan yazma eserler, müze ve kütüphanelerde saklanıp korunmaktadır. Çalışmamızın kaynağı olan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi de bu bağlamda dünyanın en büyük saray müzelerinden bir tanesidir. İncelemiş olduğumuz eserler de yüzyıllarca burada korunmuş ve korunmaktadır.

Tez konusunun seçiminde, düzenlenmesinde bana yardımcı olan ve her daim destek olan tez danışmanım Prof. Dr. Bilal SEZER'e, desteğini her daim üzerimde hissettiğim bölüm hocam, Dr. Öğretim üyesi Hasan AKDAĞ'a, benden bu süre zarfında yardımını hiç esirgemeyen Dr. Öğretim Üyesi Özlem TOPÇUOĞLU'na, jüri üyem Prof. Dr. Fikri SALMAN'a, çalışmamda bana arşiv kapılarını açan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Tez süresince maddi manevi her türlü desteği ile yanımda olan sevgili eşim, Mustafa Burak AKKÖK'e yardımından dolayı müteşekkirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖZGEÇMİŞ	V
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VII
RESİMLER DİZİNİ.....	X
ÇİZİMLER DİZİNİ.....	XIII
KISALTMALAR DİZİNİ	XVI
GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Önemi, Amacı ve Kullanılan Yöntem.....	1
1. Araştırmanın Amacı	1
2. Araştırmanın Önemi	1
3. Araştırmada Kullanılan Yöntem	2
B. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Tarihçesi	2
1.BÖLÜM: TEZHİP SANATI	5
1.1. Tezhip Sanatının Tanımı	5
1.2. Tezhip Sanatının Tarihçesi	5
1.3. Tezhip Sanatında Yer Alan Motifler	9
1.3.1. Yaprak	9
1.3.2. Hatai	10
1.3.3. Peuç	11
1.3.4. Goncagül	11
1.3.5. Yarı Üsluplaştırılmış Çiçekler.....	12
1.3.6. Rumi	12
1.3.7. Bulut	13
1.3.8. Zencerek	14
1.4. Yazma Eserlerde Tezhipli Kısımlar	15
1.4.1. Zahriye Tezhibi	15
1.4.2. Serlevha Tezhibi	16

1.4.3. Başlık Tezhibi	17
1.4.4. Hatime Tezhibi	17
1.4.5. Koltuk Tezhibi	18
1.4.6. Sayfa Kenarı Tezhibi	18
1.4.7. Güller	19
1.4.8. Cetvel-Bordür (Kenar Suyu, Ulama, Zencerek)	20
1.4.9. Duraklar	21
1.4.10. Beyne's Sutür (Satır Araları)	21
1.4.11. Tığlar	22
2.BÖLÜM: HAT SANATI.....	23
2.1. Hat Sanatı ve Tarihçesi	23
2.2. Mağribi Hattın Gelişmesi ve Özellikleri	24
2.3. Meşhur Bazı Mağribli Hattatlar	29
2.3.1. Abdolvâhid b. Abdûn b. Abdolvâhid	29
2.3.2. Ahmed b. Muhammed el-Kasrî	29
2.3.3. Ebü'l-Arab Muhammed b. Ahmed et-Temîmî	29
2.3.4. Yûsuf b. Muhammed b. Seid	29
2.3.5. Fâtıma	30
2.3.6. Müzne	30
2.3.7. Lübnâ Binti Abdulmevlâ	30
2.3.8. Halef b. Süleymân	31
3.BÖLÜM: KATALOĞ.....	32
3.1.E.H. 220 Envanter Numaralı Kur'an-ı Kerim'in İncelenmesi	32
3.1.1.E.H. 220 Envanter Numaralı Kur'an-ı Kerim'in Cildi	34
3.1.2. E.H. 220 Envanter Numaralı Kur'an-ı Kerim'in Zahriye Sayfası.....	39
3.1.3. E.H. 220 Envanter Numaralı Kur'an-ı Kerim'in Sure Başı.....	42
3.1.4. E.H. 220 Envanter Numaralı Kur'an-ı Kerim'in Bazı Gülleri	44
3.1.5. E.H. 220 Envanter Numaralı Kur'an-ı Kerim'in Durakları.....	47
3.1.6. E.H. 220 Envanter Numaralı Kur'an-ı Kerim'in Sayfa Sonu Tezhibi ...	50
3.1.7. E.H. 220 Envanter Numaralı Kur'an-ı Kerim'in Ketebe Sayfası.....	53
3.2. R.27 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in incelenmesi	57

3.2.1. R.27 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Cildi.....	60
3.2.2. R.27 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Zahriye Sayfası.....	60
3.2.3. R.27 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Sure Başı	64
3.2.4. R.27 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Bazı Gülleri	66
3.2.5. R.27 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Durakları	69
3.2.6. R.27 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Ketebe Sayfası.....	70
3.3. R.33 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in incelenmesi	74
3.3.1. R.33 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Cildi	76
3.3.2. R.33 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Zahriye Sayfası	77
3.3.3. R.33 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Sure Başı.....	80
3.3.4. R.33 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Bazı Gülleri	85
3.3.5. R.33 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Durakları.....	87
3.3.6. R.33 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Sayfa Sonu Tezhibi.....	88
3.4. R.43 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in incelenmesi	90
3.4.1. R.43 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Cildi	93
3.4.2. R.43 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Sure Başı.....	97
3.4.3. R.43 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Bazı Gülleri	98
3.4.4. R.43 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Durakları.....	100
3.5. R.53 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in incelenmesi	101
3.5.1. R.53 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Cildi	103
3.5.2. R.53 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Zahriye Sayfası.....	106
3.5.3. R.53 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Sure Başı.....	111
3.5.4. R.53 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Gülü	113
3.5.5. R.53 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Durakları.....	114
3.5.6. R.53 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'in Sayfa Sonu Tezhibi.....	116
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	126

RESİMLER DİZİNİ

Resim 3.1. E.H.220 Envanter No'lu Eserin (Üst kapak) Cildi	34
Resim 3.2. E.H.220 Envanter No'lu Eserin (Alt kapak) Cildi	37
Resim 3.3. E.H.220 Envanter No'lu Eserin, İç Kapağı	38
Resim 3.4. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin s. 1b- 2a, Zahriye Sayfası	39
Resim 3.5. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin s. 2a, Zahriye Sayfası	41
Resim 3.6. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin s. 2b, Sure Baş1.....	42
Resim 3.7. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Gül 1	44
Resim 3.8. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Gül 2	44
Resim 3.9. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Gül 3	44
Resim 3.10. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Gül 4	44
Resim 3.11. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Gül 5.....	44
Resim 3.12 E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Durak 1	47
Resim 3.13. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Durak 2.....	47
Resim 3.14. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Durak 3.....	47
Resim 3.15. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Durak 4	47
Resim 3.16. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin s. 120b, Son Sayfa Tezhibi.....	50
Resim 3.17. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin s.121a, Ketebe Sayfası	53
Resim 3.18. R.27 Envanter No'lu Eserin Cildi	59
Resim 3.19. R.27 Envanter No'lu Eserin, s.2a, Zahriye Sayfası.....	60
Resim 3.20. R.27 Envanter No'lu Eserin, s.2b, Sure baş1	64
Resim 3.21. R.27 Envanter No'lu Eserin, s.2b, Sure baş1 2	65
Resim 3.22. R.27 Envanter No'lu Kur'an-ı Kerim'in Gül 1	66
Resim 3.23. R.27 Envanter No'luKur'an-ı Kerim'in Gül 2	66
Resim 3.24. R.27 Envanter No'lu Kur'an-ı Kerim'in Gül 3	66
Resim 3.25. R.27 Envanter No'lu Kur'an-ı Kerim'in Gül 4	66
Resim 3.26. R.27 Envanter No'lu Kur'an-ı Kerim'in Durak 1	69
Resim 3.27. R.27 Envanter No'lu Kur'an-ı Kerim'in Durak 2	69
Resim 3.28. R.27 Envanter No'lu Kur'an-ı Kerim'in Durak 3	69
Resim 3.29. R.27 Envanter No'lu Eserin, s.197a, Ketebe Sayfası	70
Resim 3.30. R.27 Envanter No'lu Eserin, s.196b, Ketebe Sayfası.....	73
Resim 3.31. R.33 Envanter No'lu Eserin, Cildi	76

Resim 3.32. R.33 Envanter No'lu Eserin, 1b-2a, Zahriye Sayfası	77
Resim 3.33. R.33 Envanter No'lu Eserin, s:2b, Sure başı 1	80
Resim 3.34. R.33 Envanter No'lu Eserin, s:2b, Sure başı 2	81
Resim 3.35. R.33 Envanter No'lu Eserin, s:25b, Sure başı 3	82
Resim 3.36. R.33 Envanter No'lu Eserin, s:69b, Sure başı 4	83
Resim 3.37. R.33 Envanter No'lu Eserin, s:101b, Sure başı 5	83
Resim 3.38. R.33 Envanter No'lu Eserin Gülleri 1	85
Resim 3.39. R.33 Envanter No'lu Eserin Gülleri 2	85
Resim 3.40. R.33 Envanter No'lu Eserin Gülleri 3	85
Resim 3.41. R.33 Envanter No'lu Eserin Durakları 1	87
Resim 3.42. R.33 Envanter No'lu Eserin Durakları 2	87
Resim 3.43. R.33 Envanter No'lu Eserin Durakları 3	87
Resim 3.44. R.33 Envanter No'lu Eserin, s:126b-127a, Ketebe Sayfası.....	88
Resim 3.45. R.43 Envanter No'lu Eserin, Cildi, Üst Kapak	93
Resim 3.46. R.43 Envanter No'lu Eserin, Cildinin İç Kapağı.....	95
Resim 3.47. R.43 Envanter No'lu Eserin, Cildinin Alt Kapağı.....	96
Resim 3.48. R.43 Envanter No'lu Eserin, s:1b, Sure Başı	97
Resim 3.49. R.43 Envanter No'lu Eserin Gülleri 1	98
Resim 3.50. R.43 Envanter No'lu Eserin Gülleri 2	98
Resim 3.51. R.43 Envanter No'lu Eserin Gülleri 3	98
Resim 3.52. R.43 Envanter No'lu Eserin Gülleri 4	98
Resim 3.53. R.43 Envanter No'lu Eserin Durak 1	100
Resim 3.54. R.43 Envanter No'lu Eserin Durak 2	100
Resim 3.55. R.43 Envanter No'lu Eserin Durak 3	100
Resim 3.56. R.43 Envanter No'lu Eserin Durak 4	100
Resim 3.57. R.53 Envanter No'lu Eserin cildi, Üst Kapak	103
Resim 3.58. R.53 Envanter No'lu Eserin cildi, Alt Kapak.....	105
Resim 3.59. R.53 Envanter No'lu Eserin, s:1b, Zahriye Sayfası.....	106
Resim 3.60. R.53 Envanter No'lu Eserin, s:2a, Zahriye Sayfası.....	109
Resim 3.61. R.53 Envanter No'lu Eserin, s: 2b, Sure Başı	111
Resim 3.62. R.43 Envanter No'lu Eserin Gül 1	113
Resim 3.63. R.43 Envanter No'lu Eserin durak 1	114
Resim 3.64. R.43 Envanter No'lu Eserin durak 2	114

Resim 3.65. R.43 Envanter No'lu Eserin durak 3	114
Resim 3.66. R.43 Envanter No'lu Eserin, s:73, Sayfa Sonu Tezhibi	117
Resim 3.67. R.43 Envanter No'lu Eserin, s:72b, Sayfa Sonu Tezhibi	119

ÇİZİMLER DİZİNİ

Çizim 1.1. Yaprak Motifine Örnek.....	9
Çizim 1.2.Hatâi Motifine Örnek.....	10
Çizim 1.3.Penç Motifine Örnek.....	11
Çizim 1.4.Goncagül Motifine Örnek.....	11
Çizim 1.5.Naturalist Çiçeklere Örnek.....	11
Çizim 1.6. Rûmî Motifine Örnek.....	12
Çizim 1.7.Bulut Motifine Örnek.....	13
Çizim 1.8. Zencerek Motifine Örnek.....	14
Çizim 3.1. E.H.220 Cild Deseni ¼ Oranında.....	35
Çizim 3.2. E.H.220 Zahriye Sayfası ¼ Oranında , s.2a.....	39
Çizim 3.3. E.H.220 Zahriye Sayfası Paftası.....	40
Çizim 3.4. E.H.220 Zahriye Sayfası Paftası.....	40
Çizim 3.5. E.H.220 Sure Baş ¼ Oranında , 2b.....	42
Çizim 3.6. E.H. 220 Gül 1.....	45
Çizim 3.7. E.H. 220 Gül 2.....	45
Çizim 3.8. E.H. 220 Gül 3.....	45
Çizim 3.9. E.H. 220 Gül 4.....	45
Çizim 3.10. E.H. 220 Gül 5.....	45
Çizim 3.11.E.H. 220 Durak 1.....	48
Çizim 3.12. E.H. 220 Durak 2.....	48
Çizim 3.13. E.H. 220 Durak 3.....	48
Çizim 3.14. E.H. 220 Durak 4.....	48
Çizim 3.15. E.H. 220 Son Sayfa Tezhibi ¼ Oranında , s.120b.....	51
Çizim 3.16. E.H. 220 Son Sayfa Tezhibinin Paftası.....	51
Çizim 3.17. E.H. 220 Ketebe Tezhibi ¼ Oranında , 121a.....	54
Çizim 3.18. E.H. 220 Ketebe Tezhibi Paftası.....	54
Çizim 3.19. R.27. Zahriye Sayfası ¼ Oranında s.2a.....	61
Çizim 3.20. R.27. Zahriye Sayfasının Paftası.....	61
Çizim 3.21. R.27 Sure Baş ¼ Oranında s. 2b.....	64
Çizim 3.22. R.27 Sure Baş Paftası.....	64
Çizim 3.23. R.27 Sure Baş 2, ¼ Oranında s. 2b.....	65

Çizim 3.24. R.27 Gül 1	67
Çizim 3.25. R.27 Gül 2	67
Çizim 3.26. R.27 Gül 3	67
Çizim 3.27. R.27 Gül 4	67
Çizim 3.28. R.27 Durak 1	69
Çizim 3.29. R.27 Durak 2	69
Çizim 3.30. R.27 Durak 3	69
Çizim 3.31. R.27 Ketebe Sayfası ¼ Oranında s. 197a.....	71
Çizim 3.32. R.27 Ketebe Sayfasının Paftası.....	71
Çizim 3.33. R.33 Zahriye Sayfası ¼ Oranında s.2a	78
Çizim 3.34. R.33 Sure Başı ¼ Oranında	80
Çizim 3.35. R.33 Sure başı ¼ Oranında	82
Çizim 3.36. R.33 Sure başı¼ Oranında	83
Çizim 3.37. R.33Sure başı ¼ Oranında	83
Çizim 3.38. R.33Sure başı ¼ Oranında	84
Çizim 3.39. R.33 Gül 1	86
Çizim 3.40. R.33 Gül 2	86
Çizim 3.41. R.33 Gül 3	86
Çizim 3.42. R.33 Durak 1	87
Çizim 3.43. R.33 Durak 2	87
Çizim 3.44. R.33 Durak 3	86
Çizim 3.45. R.33 Son Sayfa Tezhibi ¼ Oranında 127a.....	89
Çizim 3.46. R.43 Cild ¼ Oranında	94
Çizim 3.47. R.43 Sure Başı ¼ Oranında s. 1b	97
Çizim 3.48. R.43 Gül 1	99
Çizim 3.49. R.43 Gül 2	99
Çizim 3.50. R.43 Gül 3	99
Çizim 3.51. R.43 Gül 4	99
Çizim 3.52. R.43 Durak 1	100
Çizim 3.53. R.43 Durak 2	100
Çizim 3.54. R.43 Durak 3	100
Çizim 3.55. R.43 Durak 4	100

Çizim 3.56. R.53Cild¼ Oranında	104
Çizim 3.57. R.53Zahriye Sayfası ¼ Oranında s.1b	107
Çizim 3.58. R.53Zahriye Sayfasının Paftası.....	107
Çizim 3.59. R.53 Zahriye Sayfası s.2a	110
Çizim 3.60. R.53Zahriye Sayfası Paftası.....	110
Çizim 3.61. R.53 Sure Başı ¼ Oranında s.2b	111
Çizim 3.62. R.43 Gül.....	113
Çizim 3.63. R.53 Durak 1	114
Çizim 3.64. R.43 Durak 2.....	114
Çizim 3.65. R.43 Durak 3	114
Çizim 3.66. R.43 Sayfa Sonu Tezhibi ¼ Oranında s.73a	117
Çizim 3.67. R.43 Sayfa Sonu Tezhibi s.72b.....	120

KISALTMALAR DİZİNİ

A.Ş:	Anonim Şirketi
A.Ü:	Atatürk Üniversitesi
BİL:	Bilimler
C:	Cilt
cm:	Santimetre
DİA:	Diyanet İşleri Başkanlığı İslam Ansiklopedisi
DT:	Doktora Tezi
Ed:	Editör
Ens:	Enstitü
M.Ö:	Milattan Önce
M.S.Ü:	Mimar Sinan Üniversitesi
M.S:	Milattan Sonra
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
mm:	Milimetre
No:	Numara
s:	Sayfa
S:	Sayı
Sos:	Sosyal
T.C:	Türkiye Cumhuriyeti
TATAV:	Tarih ve Tabiat Vakfı
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
TSMK:	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
v.s:	Vesaire
Yay:	Yayıncılık
YLT:	Yüksek Lisans Tezi
yy:	Yüzyıl
v:	Vefat
ö:	Ölüm

GİRİŞ

A. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Kullanılan Yöntem

1. Araştırmanın Amacı

“Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde bulunan Mağribi tarzda yazılmış Kur’an-ı Kerimlerin tezhip sanatı açısından incelenmesi” başlığında bulunan çalışmada şu amaçlar göz önünde bulundurulmuştur;

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde Mağribi tarzda bulunan Kur’an-ı Kerimlerin hepsi incelenerek, döneminin en güzel örnekleri seçilmiş ve incelenmiştir.

Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesi’nde Mağribi tarzda yazılmış Kur’an-ı Kerimlerin bezemesiyle alakalı bilinmeyenlerin ortaya çıkarılması.

Kütüphanede bulunan bu Kur’an-ı Kerimlerin hangi dönemde yazılmış ve bezenmiş, bunun yanı sıra desen özellikleri, renkleri, motifleri ve işçiliği ile alakalı incelemenin yapılarak özelliklerinin ortaya konulması hedeflenmiştir.

Kur’an-ı Kerimlerin dönem özelliklerini yansıtıp yansıtmadığını belirlemek.

İncelenen bu Kur’an-ı Kerimlerin bezeme özellikleri irdelenerek yeni araştırmacılara ışık tutmasıdır. Bilim ve sanat dünyasına kazandırmaktır.

2. Araştırmanın Önemi

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi bünyesinde bulunan Kur’an-ı Kerimler arasında mağribi tarzda yazılmış olanları tespit edilerek, onlar arasından da en güzel örneklerinin yer aldığı, toplamda beş adet Kur’an-ı Kerim’in bezemeleri incelenerek, gün yüzüne çıkarılması bakımından önem arz etmektedir.

İncelenen bu Kur’an-ı Kerimlerin zaman aşımından dolayı örselenerek yıpranması, kimi yerlerde desenlerin ve üzerinde kullanılan boyaların zamanla yok olmaya yüz tutması ve bu bağlamda kalan desenlerin ortadan kaybolmadan önce incelenerek, gelecek nesillere aktarılması açısından oldukça önemli bir yere sahip olmasıdır

3. Araştırmada Kullanılan Yöntem

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan eserlerin incelenmesi için gereken yerlerden izin ve randevu tarihi alınmıştır.

Araştırma konusu ile alakalı olarak, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kaynak taraması yapılmış ve içlerinden en güzel örnekleri barındıran toplamda beş adet Kur'an-ı Kerim seçilmiştir.

Seçilen bu Kur'an-ı Kerimler, yazma eserler kütüphanesinde bulunmaktadır. Kütüphane ziyaret edilerek Kur'an-ı Kerim'ler güvenlik görevlileri eşliğinde çıplak gözle görülmesi mümkün kılınarak incelenmiştir. Bu Kur'an-ı Kerimler aradan geçen zamanın etkisi ile oldukça yıpranmış durumdadırlar. Hatta sayfaların bir kısmı elde dağılacak durumda olmasından ötürü, bütün sayfaların incelenmesi söz konusu olmadığından bir kısmına bakılmış bir kısma ise daha öncesinde çekilen fotoğlar yardımıyla incelenerek aktarımı yapılmıştır.

Çalışmada Kur'an-ı Kerimlerin tahlilinden önce tezhip sanatı, hat sanatı ve mağrabi yazı ile alakalı bilgiler toplanmış ve çalışmada sunulmuştur.

Kur'an-ı Kerimlerin tahlilleri yapılırken; renklerine, kullanılan motiflerine ve desen tasarımında hangi yolların izlendiğine dair incelemeler yapılarak çalışmada detaylı bir şekilde yer almıştır.

Çalışmada Kur'an-ı Kerimlerin daha önceden çekilen fotoğraflarına yer verilmiştir. İncelenen bezemeli sayfaların, desen özelliğine bağlı kalınarak çizimleri çıkartılmış ve aktarımı yapılmıştır.

B. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Tarihçesi

Topkapı Sarayı osmanlı dönemi hükümdarlık sürecindeki padişahların zamanında, İstanbul'da, Ayasofya ile Sarayburnu arasında yer alan arazide kurulmuştur. Saray, Padişahın ailesiyle birlikte yaşamını sürdürdüğü konut görevi gören, aynı zamanda resmi yönetim görevini de yaptığı mekândır. Günümüzde Atatürk'ün bizzat emriyle 1924'ten bu yana müze olarak kullanımı sürdürölmektedir. Fatih Sultan Mehmet Mehmet Han'ın İstanbul'u fethinden sonra, bugünkü adı Beyazıt semti olan İstanbul Üniversitesi'nin merkezi

binasının bulunmuş olduğu yerde, bu muhteşem sarayı yaptırmıştır. Saray konum bakımından Marmara denizine, Boğaz'a ve Haliç'e egemen bir konuma sahip bir tepenin üzerindedir. O dönem adına Saray-ı Cedid-i Âmire (Yeni Saray) de denmiştir.¹

Osmanlı hükümdarlığı sırasında padişahlık görevlerinde bulunmuş Fatih Sultan Mehmet Han'dan başlayarak Sultan Abdülmecid'e kadar, padişahlık görevlerinde bulunan tüm hükümdarlar burada ikamet etmiş ve devletin neredeyse bütün işlerini bu saraydan yürütmüşlerdir. Saray, İstanbul'un eski ismi Zeytinlik olan Sarayburnu'nu tamamıyla kaplamaktadır. Tepe üzerine kurulmuş olan saray, çeşitli dönemlere ait olan binaları ve bahçeleri ile Sur-i Sultan-i ismiyle anılmıştır. Saray 1478 tarihinde yapılan 1400m'lik bir surla çevrelenmiştir. Surun çeşitli hallerde 28 kulesi bulunmaktadır. Ana girişi günümüzde de olduğu gibi, Ayasofya'nın arkasında bulunan ve Bab-ı Hümâyûn ismiyle anılan kapıdan sağlanmaktadır.²

Sarayın yedi büyük giriş kapısı bulunmaktadır. Bunlar; Sur-i Sultan-i üzerinde Otluk Kapısı, Soğuk Çeşme Kapısı, Bab-ı Hümâyûn, Demir kapı, Bizans surları üzerinde Topkapı, Balıkhane kapısı ve Değirmen Kapı olarak adlandırılan kapılardır. Sarayın yapım tarihine dair kesin bilgiler mevcut değildir. Kaynaklara bakıldığında 1461 ve 1468 Aralığında değişmekte olan tarihler verilmektedir.³

İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, 86.000 parçadan oluşan pahada değer biçilemez, mimarisi ve müze koleksiyonu olarak dünyanın en görkemli ve en büyük müze saraylarından bir tanesidir. Osmanlı uygarlık döneminin şaheserleri arasında yer alan saray, organik bir mimariye sahip bulunmaktadır. Topkapı Saray Müzesi, hamam, cami, mutfak, hastane bölümlerini de içinde barındırmakla birlikte toplamda 14 adet sergi mekânlarına da ev sahipliği yapmaktadır. Önemli diğer yapıları, Kubbe Altı Arz odası, Sefa Köşkü, Enderun Kütüphanesi, Sünnet odası, Bağdat köşkü, Harem, Revan köşkü ve Zülüflü Baltacılar Koğuşu' dur.⁴

İstanbul Topkapı Sarayı işlevsellik bakımından Birun, Enderun, Harem olmak üzere toplamda 3 ana bölümden oluşmaktadır. Bab-ı Hümâyûn kapısından

¹ Anabiritannica, **Genel kültür Ansiklopedisi**, C.30 (İstanbul: Ana Yay. 1992), S.126.

² Türk Ansiklopedisi, **Genel Kültür Ansiklopedisi**, C.31 (Ankara: Milli Eğitim Basımevi 1982), s.307.

³ Anabiritannica, **Ön. Ver.**, s.126.

⁴ A.Gani Bilgin, **İstanbul Müzeleri**, (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yay., 2010), s.38.

giriş yapılan en dışta kalan birinci avluya Alay Meydanı denilmektedir. Darphane, Çinili Köşk, Muhafız Alay Meydanı, Arkeoloji Müzesi'nden Babüs Selam Kapısı'na girilmektedir. İkinci avlu ise Babüs Selam Divan Meydanı'na yani Adalet Meydanı'na açılmaktadır. Bu alanda Osmanlı padişahlarının devlet törenleri, cülüs, cenaze ve bayram kabullerinin yapıldığı yerlerdir. Babüs Selam Kapısı'nı kullanarak da üçüncü bir avlu ile BabüsSaade'ye geçilmektedir. Burada itina ile gizlenen Harem yapıları göze çarpmaktadır. Vezir yolu ise Divan'a gitmekte olan yoldur. Burada bulunan avluda; sağ tarafta mutfaklar, kiler-i âmire, helvahane bulunmaktadır. Sol tarafta ise Divan-ı Hümâyün ve Divanhane yer almıştır. Bu alanı Harem'e bağlamakta olan bir kapı mevcuttur. Has Oda sultanın kendi şahsi odasıdır, bugün ise Mukaddes Emanetler Dairesi olarak kullanılmaktadır. Harem kısmı ise padişahların özel hayatlarını sürdürdüğü, ailesi ve efradının evi olarak kullanılmıştır. Harem'in 400 odası vardır. Harem; kızlar ağası, harem ağası, hünkâr sofası, kadın efendiler odası, selamlık, padişahların odaları, ocaklı sofa, şehzadelerin mektebi, haseki daireleri, havuzlu köşk, gözdeler dairesi ve altın yoldan oluşmaktadır. Hazine eserlerinin sergilerinin yapıldığı Fatih Köşk'ü de burada mevcuttur. Hazine, Fatih Köşk'ünün dört salonunda sergisi yapılmaktadır. Sarayın dördüncü avlusunda yer alan, IV. Murat'ın yaptırmış olduğu Bağdat Köşkü, Mecidiye Köşkü Revan Köşkü ve duvar çinileri ile ün almış olan Sünnet Odası ve benzeri değişik köşkler bulunmaktadır. Beşinci avlu da ise ata binmek, avlanmak maksatlı spor ve cirit için kullanılmış olan büyük bir bahçe bulunmaktadır.⁵

⁵ Bilgin, Aynı.s.39.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEZHİP SANATI

1.1. TEZHİP SANATININ TANIMI

Tezhip kelimesi, Arapçada “**zeheb**” kökünden gelmenin yanı sıra altın, varak ve yıldız⁶ manasına da gelmektedir. Terim olarak ifade edilirse, el yazması kitapları, hüsn-ü hat yazıların çevrelerini boya ve yıldızı kullanarak süsleme işine verilen addır.⁷

Tezhip sanatı, başta Kur’an-ı Kerîm olmak üzere, kıt’a, dîvan ve benzeri el yazması eserlerin başlık ve sahifeleriyle⁸, hat icazetleri, levhaları, hilye-i saadet, fermanları⁹, edebiyat, din ve ilimle alakalı el yazması eserleri, cilt kapaklarını¹⁰, “**murakkaa**” adı verilen hüsn-ü hat albümlerini ve tuğraları bezemede kullanılır.¹¹

Tezhip sanatında altın haricinde kullanılmakta olan boyalar; sulu boya, kök boya, renkli toprak boya, maden oksitleri, guaj boya, akrilik boya ve plaka boyalarıdır. Günümüz sanâtkarlarıysa, yapımında bir hayli güçlük çektikleri doğal toprak boyaların yerine Avrupa’dan temin edilen boyaları kullanmayı tercih etmektedirler.¹²

1.2. TEZHİP SANATININ TARİHÇESİ

Ananelere bağımlı sanatlarımız kapsamında bilinen ve tarihi çok eski zamanlara dayanan sanatlardan biri kuşkusuz tezhip sanatıdır. Kitap sanatları kapsamında olan tezhip VIII. yüzyıldan bu yana gelişme göstermiştir.¹³ Türk kitap sanatlarının esas mümessilleri sanatta oldukça kabiliyetli olarak bilinen ve bunu en iyi şekilde kullanan Uygur Türkleridir. A. Von le Cop isimli sanâtkar tarafından resmedilen Doğu Türkistan’da bulunan Hoça şehri harabelerine ait minyatürler ve

⁶ Şemseddin Sami, **Kamûs-î Türkî**, (İstanbul: Çağrı Yay. 1989), s.402. ; Ferid Devellioğlu, **Osmanlıca- Türkçe Lûgat**, (Ankara :Aydın Kitapevi Yay., 1993), s.1106.

⁷Celal Esad Arseven, “**Tezhip**”, Sanat Ansiklopedisi, C.4 (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1998), s.1982.

⁸ Haydar Yağmurlu, “Tezhip San’atı Hakkında Genel Açıklamalar ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde İmzalı Eserleri Bulunan Tezhip Ustaları”, **Türk Etnografya Dergisi**, S.13 (İstanbul: 1973),s.79.

⁹ İbrahim Sarıçam ve Seyfettin Erşahin, **İslâm Medeniyeti Tarihi**, (Ankara: TDV, Yay., 2011), s.195.

¹⁰ Faruk Taşkale, “Tezhip Sanatı”, **Sky Life**, S.173,(1997), s.108.

¹¹ İlhan Özkeçeci ve Şule Bilge Özkeçeci, “**Türk Sanatında Tezhip**”, (İstanbul: Seçil Ofset, 2007)

¹² A. Kadir Yılmaz, “**Türk Kitap Sanatları, Tabir ve İstılahları**”, (İstanbul: Damla Yayınevi, 2004), s.342.

¹³Müjgan Cunbur, “Türkler’de Tezhip Sanatı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., 1992), s.442.

duvar resimleri, Türklerin günümüze dek bilindik en eski numuneleridir.¹⁴ Prof. Eber Hard'ın “Çin tarihinde gösterildiği üzere en eski kitap ciltleri de Uygur eserlerinde bulunmaktadır”.¹⁵

744 yılında merkezi alanları Orhon kıyılarında bulunmakta olan Dokuz Oğuzlar, Uygur devletini inşa ederek MS. 840 yılına dek bu alan üzerinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Manihaizm dinini benimseyip kabul etmiş olan Uygurlar kültürel ve siyasal bakımdan mühim bir rol almaya çalışmışlardır. Mani dininin arkasından Budizm'i özümseyen Uygurlar, duvar resimlerinde kullanmayı tercih ettikleri figür ve motifleri çok daha fazla minimize ederek kitap bezemelerinde kullanmışlardır. Manihaizm dininin kabulünden sonra gelişmeye devam eden süsleme sanatında zeminin rengi mavidir. Tercih edilen diğer renkler altın yıldız, yeşil, kırmızı, beyaz ve erguvan rengidir. Basite indirgenmiş ağaç motifleri, yaprak motifleriyle süslü kıvrımlı dallar ana unsurlarıdır. Bu motifler İslam dönemi Türk tezhip sanatında biçimlendirilmiş bitki ve çiçek motiflerinden oluşarak meydana gelen “Hatâi” üslubunun habercisi olarak görülmektedir.¹⁶

Orta Asya'da bezeme ve resim sanatları ile Selçuklu sanatları arasında benzer yönlerinin görülmemesinin nedeni Selçuklu yazman ve sanatkârların Uygur Türk'lerinin olmasıdır.¹⁷ Selçuklular tezhibi Anadolu'ya getirmiş olmakla birlikte tüm tezyini sanatlarda biçimlendirilmiş hayvan desenlerinden oluşan “Rûmî üslubu”nu özümseyip gelişmesini sağlamışlardır. Selçuklu tezhibinde iki çeşit motif örneğine yer verilir. Bunlardan bir kısmı geometrik biçimlidir. Çeşitli sayıda köşeleri bulunan bu tüm motifler birbirine uyum sağlayacak tarzda yan yana dizilerek sayfanın büyük kısmını kaplayarak bir kompozisyon oluşturur. Kompozisyonun tam orta yerinde birçok köşeli yıldız motifi yer alır. Genel olarak geometrik şekillerin iç kısımları benek, yaprak ve yıldız motifleriyle tamamlanmıştır. Selçuklu dönemi eserlerinde bulunan diğer bir üslup da birbirine bağlanmış uç noktaları kuş gagalarını andıran yarım paletlerle sonlanan spirallerdir.¹⁸

¹⁴ Oktay Aslanapa, “Türk Sanatı”, **Türk Ansiklopedisi**, C.32, (Ankara: MEB Yayınevi, 1982), s.224-261.

¹⁵ Celal Esad Arseven, **Türk Sanatı**, “Orta ve Ön Asya Tezyini Sanatları”, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983), s.2068.

¹⁶ Faruk Taskale; “Tezhip Sanatının Kullanım Alanları”, (M.S.Ü Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış YLT 1994), s.5.

¹⁷ Aslanapa, **Ön. ver.**, s.261.

¹⁸ Cunbur, **Ön. ver.**, s.442.

Selçuklu dönemi tezhip sanatını, klâsik Türk tezhip sanatının başlangıcı olarak görülen Osmanlı dönemi tezhip sanatı izlemektedir. Osmanlılar tezhip sanatını Selçuklulardan ilham alarak uygulayıp geliştirmiş, klâsik Türk tezhip sanatının en nadide ve paha biçilemez eserlerini oluşturmuşlardır.¹⁹

Türk müzehhip ve müzehhibeleri XV. yüzyıldan bu yana, Herât, Şiraz Semerkant'tan Edirne ve Bursa'ya gelen âlim zatlar, sanatkârlar ve bununla birlikte naif üslubu benimseyen müzehhiplerin de Osmanlı merkezlerine yerleşerek bu üslûb biçimini kitap sanatlarına işledikleri aşikârdır.²⁰

Osmanlı zamanında oldukça alaka ve teşvik gören tezhip sanatı XV. yüzyıl döneminde oldukça renkli, canlı ve beğenili dönemlerini oluşturmaktadır.²¹ Fatih döneminin en tanınmış sanatçısı, nakkaş başı Baba Nakkaş bu dönemde oldukça tanınmış ve en güzel örneklerini sunmuştur. Yine aynı dönemde Topkapı Sarayı'nda tezhip atölyelerinin kurulduğu, bu atölyelerin birinde Türk, bir diğerinde ise doğudan gelmiş bulunan sanatkârlarının çalışmalarını sürdürdüğü bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmet dönemi tezhip çalışmalarında zemin rengi lacivert olmakla birlikte üzerine siyah, kırmızı, ve yeşil bunun yanında beyaz, sarı, mor turuncu ve pembe renklerine de rastlanmaktadır.²²

Fatih Sultan Mehmet devrinde Batı sanatına engel tanımayan ve örneklerinden yararlanılmaya çalışılarak sanat alanında ilerleme sağlanmaya çalışılmış olmasıyla birlikte, tekrar Beyâzıd döneminde, Doğu sanatları üzerinde durulmuş, saray nakkaşhâneleri gelenekselliğe bağlı kalarak İslam sanatının örneklerini devam ettirmişlerdir. Bu devir süsleme motiflerin yanı sıra Çin bulutu ve Uzakdoğu asıllı çintemanilere de yer verilmiştir. Tezhip sanatında kullanılmakta olan altın, sarı ve yeşil renkler de, mat ve parlak tonlarda boyanmaya başlanarak, Herat mektebinin tesiri altında oldukça narin eserler ortaya çıkmıştır.²³

Klâsik dönem Osmanlı tezhibine Kanuni Sultan Süleyman devriyle (1520 – 1566) birlikte girilir. Bu dönemde tezhip sanatı oldukça önemli gelişmeler gösterir. Fatih Sultan Mehmet dönemindeki mavi zemin rengi yerine kırmızı rengine yer

¹⁹ Aynı.s.443.

²⁰ İlhan Özkeçeci, “Türk Tezhip Sanatı ve Tezyini Motifler”, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Ens. Yay., 1992), s.3.

²¹ Aynı. s.3.

²² Cunbur, **Ön. ver.**,s.443.

²³ Cahide Keskiner, “Hatları Bezeyen Işıltılı Motifleriyle Türk Tezhip Sanatı”, **Art Decor Dergisi**, S.39, (İstanbul: Haziran, 1996), s.213.

verilir.²⁴ Çizgiler oldukça zarif, kompozisyonlar zengin motifler içerir. Osmanlı en gösterişli eserlerini Kanuni Döneminde vermiştir.²⁵ XVI. yüzyılın orta zamanlarına bakıldığında Türk bezeme motifleri büyük bir çeşitlilik ve zenginlikle birlikte kendini gösterir. Bu döneme kadar kullanılmamış ince uçlu, kıvrık ve esnek hançer yaprak motifleri, bu dönem ile birlikte sadeleştirilmiş çiçek motifleri devamında sazyolu²⁶ olarak isimlendirilen bir üslûpla ince işlenerek nakşedilmiştir. Bu dönem kullanılan hataî²⁷ motiflerinin boyutları büyük olmakla birlikte oldukça fazla ayrıntıya yer verilmiştir.

XVIII. yüzyılın başları III. Ahmet döneminde (1703- 1736) klâsik tezhîp stili yerine Şükûfe tarzına geçilmiştir, Batı etkileşiminin hâkim olduğu bu dönem zarfında, Batı'nın Barok ve Rokoko üsluplarının etkileşimi ile bilinmeyen yeni türden beğeniler meydana gelmiştir.²⁸ Dönemin en güçlü müzehhip sanatçısı Ali Üsküdarî olarak kabul edilmiştir.²⁹

XIX. yüzyılın son zamanlarına gidildiğinde klasik motiflerin tekrar ele alınıp her ne kadar çalışılmış olsa da Türk tezhîp sanatında Neo-Klâsik diye adlandırılan tarz benimsense de, bu tarz Osmanlı sanatının en sönük üslubu olarak nitelendirilmiştir.³⁰

XX. yüzyılın başlarından itibaren neredeyse kaybolma durumuna kadar gelen tezhîp sanatı, 1914 yıllarına tekabül eden Medresetül-hattâtin aracılığı ile tekrardan cana gelmeye başlamıştır.³¹ Gelenekselciliğe bağlı kalan sanatların nüfûz edilip işlenmesiyle bu alanlarda talebe yetiştirilip geliştirilmesi amacına yönelik kurulan bu kuruluşlarda, kitap sanatları kapsamında cilt, hat, tezhîp, ebru, minyatür ve benzeri alanlarda eğitim verilmiştir.³²

²⁴ Özkeçeci, İlhan, 1992, **Ön. ver.**, s.3.

²⁵ Banu Mahir, "Tezhîp Sanatı", **Geleneksel Türk Sanatları**, (İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı, 1995), s.375.

²⁶ Banu Mahir, "Saz Yolu" Kanuni Döneminde Yaratılmış Yaygın Bezeme Üslubu, **Türkiye'miz Dergisi**, S.54, (İstanbul: 1998), 28.

²⁷ Uğur Derman, "Hataî", **Türk Ansiklopedisi**, C.19, (Ankara: MEB Yayınevi, 1971), s.61.

²⁸ Özkeçeci, İlhan, 1992, **Ön. ver.**, s.6.

²⁹ Cunbur, **Ön. ver.**, s.445.

³⁰ Keskiner, 1996, **Ön. ver.**, s.213.

³¹ Özkeçeci, İlhan, 1992, **Ön. ver.**, 8.

³² Fatma Çiçek Derman, "Türk Tezhîp Sanatı'nın Asırlar İçinde Değişimi", **Türkler Ansiklopedisi**, C.12, (Ankara: MEB yayınevi, 2002), s.298.

1.3 TEZHİP SANATINDA YER ALAN MOTİFLER

İlk dönem itibari ile insanın kendini keşfiyle başlayıp ilk zamanlar kullanım amacına yönelik zaman ilerledikçe sanatsal açıdan kıymetlenen özelliği ile motifler, tabiatta bulunan neredeyse her şeyin insan eliyle soyut hale getirilmiş ve stilize edilmiş halleridir.³³

Türklerin İslamiyet’i kabul edişinden sonra kendilerini tezhip sanatında çok daha fazla ilerletmiş olmaları aşikârdır. Bunun nedenleri başında İslam dininin insan motifleri ve hayvan motiflerine negatif yaklaşmasıdır. Bu nedenden ötürüdür ki kullanılan motifler oldukça gösterişli, zengin ve çeşitlilik arz etmektedir. Tezhip sanatında kullanılan motifleri şu şekilde sıralayabiliriz.

1.3.1.Yaprak

Tezhip sanatının vazgeçilmez ve olmazsa olmaz motifi yaprak, doğadaki görünüm halinin üslûlaştırılması ile ortaya çıkmıştır.³⁴ Yapraklar stilize edilmekle birlikte, yaprak sayısına bağlı olarak çeşitli isimlere göre kendi aralarında gruplandırılırlar. Örneğin doğal görünümü, tek dilimli (yek berk), üç dilimli (seberk), dört dilimli (cihar berk), beş dilimli (pençberk) olmakla birlikte, birbirine dolanmış yapraklardan oluşan (sad berk) ve şekil itibari ile hançer, geometrik gibi farklı çeşitleri bulunmaktadır.³⁵

Çizim 1.1: Yaprak Motifine Örnek (Aydan Akkök)

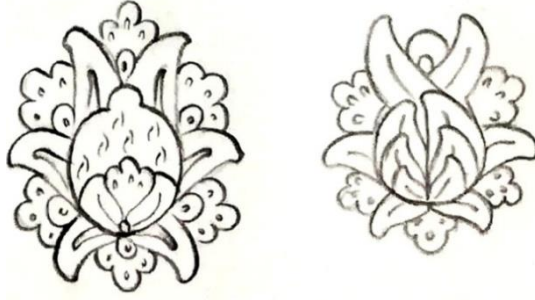
³³ Münevver Öztürk Üçer, **XVI-X VIII. Yüzyıllarda Türk Tezhip Sanatında Ekol Olmuş Sanatçıların Karşılaştırılması**,(İstanbul 1994), s.35.

³⁴ İnci Ayan Birol, Çiçek Derman, **Motifler**, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1991), s.17; Mehmet Zeki Pakalın, “Yaprak”, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.3. (İstanbul: Milli Eğitim Yay.,2004), s.605.

³⁵ Yılmaz, 2004, **Ön. ver.**,s.112.;Hatice Aksu, “Türk Tezhip Sanatının Süsleme Unsurları”, **Osmanlı Kültür ve Sanat**, C. XI. (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, S. II, 1999), s.138.

1.3.2.Hatâi

Tezhip sanatında önemli bir motif olan hatâi, bir çiçek motifinin dikine kesitinin üslûplaştırılmış biçimine verilmiş ismidir.³⁶

Çizim 1.2: Hatâi Motifine Örnek (Aydan Akkök)

Bilinen bazı kaynaklarda, şakayık, palmet gibi çiçeklerin isimleri, hatâinin bir başka ismiymiş gibi kullanılır fakat bu kullanım hatalıdır. Ama bu kullanılan tabirler hatâinin farklı çağlarda üsluplarıyla farklılaştırılarak çizilmiş şekilleridir denilebilir.³⁷

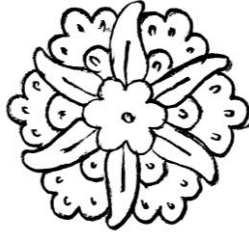
³⁶Derman, Çiçek, 2002, **Ön. ver.**, s.295.

³⁷Birol, - Derman, Çiçek, **Ön. ver.**,s.66.

1.3.3.Penç

Stilize edilen çiçekler arasında bulunan ve penç adıyla tanınan bu motif, kökeni bitki kaynaklı motiflere bağlı olup, bir çiçek motifinin kuşbaşı görüntüsünü stilize edilerek tasarlanıp çizilmesiyle oluşmuştur.³⁸

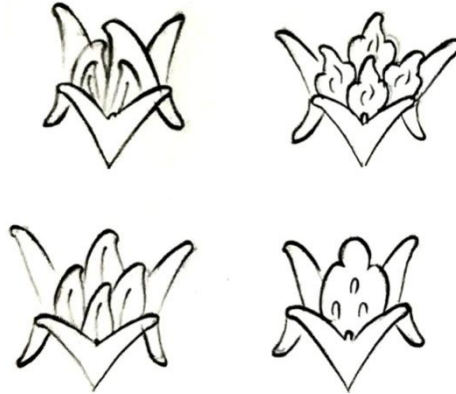
Kökeni bitkisel motiflere dayalı olan bu motif üslûplaştırılırken kendi yaprak sayısına bakılarak değişik isimler ile anılmaktadır. Tek yapraklı (yek berk), üç yapraklı (seberk), altı yapraklı (şş berk) gibi çeşitleri vardır.³⁹

Çizim 1.3: Penç Motifine Örnek (Aydan Akkök)

1.3.4.Goncagül

Çiçeğin tam açılmadan önce boyuna kesitinin üslûplaştırılmış şekilidir.⁴⁰ Tezhip sanatında goncagül motifi hataî motifinin ilk adımı olarakta sayılmaktadır.⁴¹

Çizim 1.4: Goncagül Motifine Örnek (Aydan Akkök)

³⁸Aynı. s.47.

³⁹Aynı. s.47 ; Yılmaz, 2004, Ön. ver., s.273.

⁴⁰ Devellioğlu, Ön.ver., s.292.

⁴¹ Yeşim Aksoy, Tire Necip Paşa Kütüphanesi'nde Bulunan El Yazması Kur'an-ı Kerimler, (Erzurum A.Ü Sos. Bil. Ens. YLT 2011), s.11

1.3.5.Yarı Üsluplaştırılmış Çiçekler

Bu çiçekler tabiatta bulunduğu gibi çizime alınmamışlardır. Yarı stilize edilmesinin yanı sıra, aynı zamanda yarı doğaldırlar. Bu motifler arasında daha çok rağbet görülüp kullanılanlar arasında lale, menekşe, gül, karanfil benzeri çiçekler bu üslupta kendilerine yer edinmişlerdir. XVI. yy Kanuni Sultan Süleyman devrinde sarayın nakkaşbâsısı olan Karamemi bu üsluptan faydalanmış ve ortaya koymuştur.⁴²

Çizim 1.5: Naturalist çiçeklere Örnek (Aydan Akkök)

1.3.6.Rûmî

Türk tezyinatında neredeyse en ön safta bulunan süsleme ögesidir. Buna rûmî denilmesinin nedenlerinin arasında, zamanında Şarki Roma İmparatorluğu'na ait Anadolu'ya Diyar-ı Rum ve oraya yerleşen Selçuklulara Rum Selçukileri diye hitap edilmesi ve Selçuklulara ait bu üsluptaki tezyinata da rûmî adı verilmiştir.⁴³

Çizim 1.6: Rûmî Motifine Örnek (Aydan Akkök)

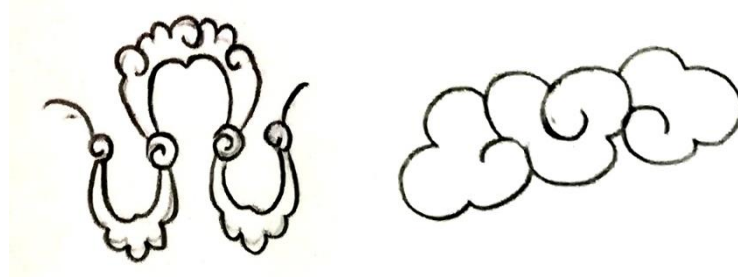
⁴² Gülbün Mesera, “Kanuni Sultan Süleyman’ın Ser nakkaşı Karamemi”, **Hat ve Tezhip Sanatı**,(Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2009), s.363; Yılmaz Özcan, “Türk Tezhip Sanatı”, **Türkler Ansiklopedisi**,C.11, (Ankara: MEB Yayınevi, 2002), s.302.

⁴³ Celal Esat Arseven, **Sanat Ansiklopedisi** C.4, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1998), s.1714

Rûmî motifi ortaya çıkışından günümüz zamanına kadar çini, kumaş, taş, ahşap, ve kitap sanatları gibi, neredeyse tüm süsleme sanatlarının vazgeçilmezi olmuş, bilhassa Anadolu Selçukluları aracılığıyla geliştirilmiş ve bu dönemden sonra sıklıkla kullanılmış olması sebebiyle de Anadolu manasına gelen "Rûmî" adını almıştır. Rûmî motifi aynı zamanda, "Selçuki" adıyla da anılmaktadır.⁴⁴

1.3.7.Bulut

Kökeni Çin'e dayanan bulut motifi Türk süsleme sanatlarında oldukça benimsenmiş ve bir o kadar da sevilmiş motiflerden biridir. Timur zamanında Herat ekolünde fazlaca kullanılmış süsleme motifidir. Çin bulutu adı verilen bu bulut motifleri ejderlerin, simurgların boğuştuğu sırada burunlarından dışarı çıkan buhar ya da ateşten kaynaklandığı birçok farklı belgelerde yer almaktadır. Bunun yanı sıra Türk tezyinat sanatında, çizim türleri bakımından, bulutun çıkış noktasının doğa olduğunu söyleyebiliriz. 15.yüzyılda ve bilhassa II. Beyazıt zamanında Türk tezyinat sanatına tam olarak girmiş çini ve tezhip sanatlarında sıkça kullanıldığı bilinmektedir. 16.yüzyılın son demlerinde bezemelerin içerisinde yavaş yavaş yok olduğu izlenir. Diğer motifler gibi bulut motifi de kendi içinde tek başına bir kompozisyon oluşturabilir.⁴⁵

Çizim 1.7: Bulut Motifine Örnek (Aydan Akkök)

Bulut motifinin ortabağ, dolantı, yığma, dağınık, ayırma, hurda tepelik benzeri türleride bulunmaktadır.⁴⁶

⁴⁴ Cahide Keskiner, Süsleme Sanatlarında Rumi, *Antika Dergisi*, S.34, (İstanbul: 1988),s.19.

⁴⁵Çoşkun, *Ön. ver.*, s.47-48.

⁴⁶Aksu, 1999, *Ön.ver.*, s.140.

1.3.8.Zencerek

İslam'ı kabul eden ülkelerde ve Anadolu'da yapılan geometrik özellikli desenlerin düzenlemelerinde, bilinen her hangi bir yazılı belge mevcut değildir. Bu kompozisyonlarda uygulama yaparken çizim kurallarının bilinmiş teknikleri göz önünde bulundurularak uygulama yapılır.⁴⁷

Çizim 1.8: Zencerek Motifine Örnek (Aydan Akkök)

El yazması kitapların sayfa kenarlarındaki boşluklara ve levhaların çevresine uygulanan zincirleme halkalar şeklinde yapılan tezyinatır.⁴⁸ Daha başka bir söylemle türlü doğruların kırılarak ya da kıvrılarak birbirlerinin içinden geçmesi sonucu oluşan zincirlerden meydana gelen şekillerdir.⁴⁹ Zencerek motifi tek eksenli simetrik bir tarzda yinelenirse çift zencerek adıyla anılır.⁵⁰

⁴⁷ Selçuk Mülayim, **Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler**, (Ankara: 1982), s.69.

⁴⁸ Celal Esat Arseven, “ Zencerek”, **Sanat Ansiklopedisi**, C.5,(İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1998), s.2281.

⁴⁹ Sitare Turan Bakır, **İznik Çinileri ve Gülbenkyan Koleksiyonu**, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1999), s.214.

⁵⁰ Yıldız Demiriz, “Anadolu Türk Sanatında Süsleme ve Küçük Sanatlar”, **Anadolu Uygarlıkları**, C.5, (İstanbul:Görsel Yay., 1982), s.938.

1.4 YAZMA ESERLERDE TEZHİPLİ KISIMLAR

1.4.1 Zahriye Tezhibi

Arapçada zahr, “arka, sırt” manasını taşır.⁵¹ Mushafların el yazması kitapların metin bölümü genel olarak varağın “b” tarafından başlar. Varağın arka yüzü olarak kabul görmesinden dolayı arkalık, sırtlık manasına gelmekte olan zahriye⁵² adı konulmuştur.

Zahriye sayfası tezhipleri dikdörtgen veya kare formunda tüm sayfa levha tezhibi olmak üzere ve oval veya daire madalyon şekli “şemse” biçiminde tasarımı yapılır. Zahriye sayfasının tezhibi içerisinde yazı kullanılacağı gibi boş da tasarlanabilir.⁵³

Zahriye sayfaları, bilhassa padişahlara takdim edilmek üzere hazırlanan eserlerde ya da zengin kişiler tarafından hazırlanmış eserlerde görülmektedir.⁵⁴ Genel itibari ile tek sayfa veya karşılıklı olarak iki sayfa ve bunun yanı sıra karşılıklı olmak üzere üç, dört, yedi, sekiz sayfa sayısına kadar dahi çıkabilmektedir.⁵⁵ Tamamen tezhip uygulanabileceği gibi tezhipte birlikte halkârînin bir arada kullanılmış örnek çalışmalarına da rastlanılmaktadır.⁵⁶

Zahriye tezhipleri çağına göre çeşitlilik göstermektedirler. Selçuklu devrinde tek sayfa olarak düzenlenmiştir.⁵⁷ Fatih Sultan Mehmet döneminde karşılıklı olarak çift sayfa şeklinde, XVI. yüzyılda tek sayfa hazırlanmış olmasıyla birlikte plan ve tezyinat bakımından çok iyi olduğu görülmektedir.⁵⁸ XVII. yüzyıldan sonra hiç yok denecek kadar yapılmamakla birlikte, oldukça nadir görülen eserlerin örnekleri ise eski

⁵¹Mine Esiner Özen, Türk Tezhip Sanatı, (İstanbul: Gözen Yay.,2003), s.15.

⁵² Yılmaz, 2004, **Ön. ver.**, s.377.

⁵³ Özkeçeci, İlhan- Şule, **Ön. ver.**, s.154.

⁵⁴ Seher AŞICI, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki Yazma Mushafların Zahriye Sayfaları, (İstanbul: M.S.Ü Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış YLT, 1995), s.29-30; Zeynep Çavdar Kaleli, Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Din Dışı Yazma Eserlerin Tezyinatı, (İstanbul: M.S.Ü Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış YLT, İstanbul 1999), s.51.

⁵⁵**Ayn.**s.51.

⁵⁶ Ali Rıza Özcan, Klasik Devir Kur’an-ı Kerimlerin Tezhipli Sayfaları, (İstanbul: M.S.Ü Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Eser Çalışması, 1990), s.36.

⁵⁷Taşkale, 1994, **Ön. ver.**,s.68.

⁵⁸ Hatice AKSU, Anadolu Selçuklu Tezhip Sanatı ve Osmanlı (Klasik Dönem) Tezhip Sanatının Mukayesesi, (İstanbul: M.S.Ü Sos. Bil. Ens.Yayınlanmamış YLT, İstanbul 1992), s.10.

ince yapısını neredeyse kaybetmiştir.⁵⁹ XIX. yüzyıl el yazması eser örneklerinde ise bu sayfalara hiç denk gelinmemiştir.⁶⁰

1.4.2 Serlevha Tezhibi

Serlevha, el yazması eserlerde kitabın metin başlangıcı olan ilk sayfasıdır. El yazması kitapların tezhiplenmiş başlık bölümü olarak bilinen serlevha sayfalarının, tepelikli başlık ya da Kur'an-ı Kerim numunelerinde bulunduğu gibi çerçeve şeklinde tasarımı yapılmış örnek çalışmaları bulunmaktadır. Serlevha çalışmalarında bezemeler, besmele yazısının hemen üzerinde kendine yer tutabileceği gibi, bilhassa Kur'an-ı Kerimlerde metni içine alabilecek şekilde tam sayfa olarak ya da karşılıklı olarak iki sayfanın tamamı olabilir. Kur'an-ı Kerimlerde zahriye sayfasından hemen sonra gelmekte olan ve birbirlerinin birebir aynısı kompozisyonlarla tasarlanan serlevha sayfalarında birinci sayfanın sağında Fatıha sûresi, solunda ise Bakara sûresinin ilk ayetlerine yer verilir.⁶¹ Serlevha tezhipleri Mushaflarda karşılıklı sayfalarda yer alır ve çift olur. Mushaf haricindeki değerli yazma eserlerde serlevha tezhibinin yerine sadece sağ tarafta bulunan ilk sayfanın üst kısmına yapılmakta olan yoğun tezhip uygulanmış sayfaya “ünvan sayfası (başlık, levha)” denilmektedir.⁶²

Serlevha tezhipleri, dikdörtgen biçiminde olarak düz başlık şekilli ya da üçgen biçimine benzemekte olan kubbeli, dilimli, tepelikli mihrâbiye, taç (iklil), alınlık, üst kısmında selvi motifine yer verildiği selvi motifli desenler olarak veya da natüralist üslûpta düzenlenen kompozisyonlarla oldukça değişik tarzda düzenlenmesi yapılmıştır.⁶³ Aynı zamanda XVIII. Yüzyılda serlevhalar ve çiçek buketleri de tasarımlar arasında yerini almaya başlamıştır.⁶⁴

⁵⁹ Derman, Çiçek, 2002, **Ön. ver.**,s.292.

⁶⁰ Mebruke TUNCEL, Osmanlı Dönemi Tezhip Sanatında Barok-Rokoko Üslubu, (İstanbul: M.S.Ü Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış YLT, 2002), s.76.

⁶¹Özkeçeci, İlhan- Şule, **Ön. ver.**, s.155.

⁶²Yılmaz, 2004, **Ön. ver.**,s.353.

⁶³Özkeçeci, İlhan- Şule, **Ön. ver.**, s.155-156.

⁶⁴ Özen, **Ön. ver.**, s.19.

1.4.3 Başlık Tezhibi (Sure Başı)

Ku'ân-ı Kerîmlerde bulunan sure başlarına ya da öbür kitaplarda konu başlarına uygulanan tezhip çalışmasına konulmuş isimdir. Bu süsleme çalışmasının bir diğer adı da “*Serberk*” tir.⁶⁵ Genel olarak bu süsleme çalışmasının orta bölümünün zemin boyası altın olması şatıyla beyaz boya kullanılarak surenin adı yazılmaktadır.

Kur'an-ı Kerimde 114 sure bulunmaktadır. Bu 114 surenin her birinin başında bulunan bezeme aynı şekilde de olabilir, farklı desenlerle de çalışılabilir. Tamamen müzehhiplerin veya müzehhibelerin tercihlerine kalmış bir durumdur.

1.4.4 Hâtîme Tezhibi

El yazması eserlerin son sayfası⁶⁶ olan hâtîme, sayfasında müellifin eserini sonlandırırken yazmış olduğu duaları, hattat adı, nüshanın yazılmış olduğu tarihi ve varsa eğer müzehhibini bildiren yazıları kapsamaktadır. Bu hatime sayfasına, hattatların kendi isimlerini koymasından dolayı “ketebe sayfası” da denilmektedir.⁶⁷ Hattatlar eğer hocalarından icazetlerini almış iseler, yazı çalışmalarına ketebe koyabilir. Esası “o yazdı” anlamına gelen “ketebehu”dur. Birtakım hattatlar kendi hocalarının adlarını ketebe sonrasında “min telamiz-i...” diye yazmaktadırlar. Bazı tezhiplenen eserlerde ise müzehhip, “zehebehu” kelimesi sonrasında adını yazmaktadır.⁶⁸ Hâtîme sayfalarına yapılan süslemele çalışmalarına hâtîme veya da ketebe tezhibi adı verilir. Tepe kısmı aşağı doğru bir üçgeni anımsatan ketebe yazıları, temmet, temme, üç mim veya da tek mimle sonlanmaktadır. Kimi zaman bu yazıların iki tarafındaki boş köşelerine üçgen şekilli bezemeler (köşelik) yapılır, kimi zaman da sayfaların boş kalmış alt kısımlarına türlü motif örneklerinin serpilmiş olduğu görülür. Ketebe tezhibi sayfaları bazen levha şeklinde tezhiplenebilir.⁶⁹

⁶⁵Taşkale, 1997, **Ön. ver.**, s.112.

⁶⁶Cahide Keskiner, **Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler- Hatâî-**,(Ankara: 2000),s.109.

⁶⁷Özkeçeci, İlhan- Şule, **Ön. ver.**, s.158.

⁶⁸Özen, **Ön. ver.**, s.23.

⁶⁹Özkeçeci, İlhan- Şule, **Ön. ver.**, s.158.

1.4.5 Koltuk Tezhibi

Uzunluğu ve doğrultusu farklı satırlar şeklinde yazılmış bir hat yazısının sağ tarafında ve sol tarafında kalmakta olan, cetvel çekilmiş ve belirlenmiş boş alanlara “koltuk” denilmektedir. Koltukların simetrik yapılmasıyla birlikte, nadir de görülse simetrik olmayanlarına da yer verilmiştir. Genel olarak dikdörtgen, kare, üçgen formundadırlar. Bilhassa mushaf ve mesnevî eserler gibi dinî el yazmalarında, dîvan tezhiplerinde, kıt’âlarda, hilye-i şerif çalışmalarında, serlevha tezhibi ve ketebe sayfalarında görülmektedir.⁷⁰

Bu tezhip örneğinin en sık ve yoğun görülmekte olduğu alan kıt’âlardır. Kıt’â çalışmalarında düz ve mâil (sağ aşağı noktadan 45 derecelik eğimle sol yukarı noktaya uzanan) olmak üzere iki farklı satır düzeneği bulunmaktadır. Satır düzenleri eğer düz ise “düz kıt’â” eğer mâil ise bu kıt’â çalışmasına da “mâil kıt’â” denilmektedir. Düz kıt’â çalışmalarında yer almış olan koltuklar dikdörtgen ya da kare, mâil kıt’â çalışmalarında ise yer kaplayan koltuklar “muska koltuk” denilmekte olan dik üçgen formundadır. Bazı kıt’â çalışmalarında ise hem düz hem de mâil satırlarla hazırlanmış koltuk formlarına rastlamak oldukça mümkündür.⁷¹

Erken dönemli Mushaf serlevha çalışmalarında zencerekli koltuk çalışmaları, klasik dönem zamanında klasik tezhipli koltuk çalışmaları, XVIII ve XIX. yüzyılda ise Avrupa’nın tesiriyle gelişmiş olan ebruli, şukûfeli ve münhani motifleriyle bezenerek süslenmiş koltuk esenleri bu çalışmaların en önemli olanlarıdır.⁷²

1.4.6 Sayfa Kenarı Tezhibi

Birtakım önemli ve kıymete şayan yazmaların ara sahifelerinde yazı kenarları bezenerek bu kesimlere genel itibari ile halkâr ya da zer-efşan (altın serpmeye) tekniği uygulanarak bezenmiştir.⁷³

⁷⁰ İnci A. Birol, “Koltuk Tezhibi”, C.26, (Ankara: TDV. 2002), s.151.

⁷¹ Aynı, s.152-153. ; Kaleli, **Ön. ver.**, s.54-56.

⁷² İnci A. Birol, a.g.e.,153.; Zeynep Ç. Kaleli, **Ön. ver.**, s.56-57.

⁷³ Özen, **Ön. ver.**,22.

1.4.7. Güller

Bu bezeme tarzının örneklerine yalnızca Mushaflarda rastlanmaktadır.⁷⁴ Gül motifleri, yazma eserlerde metnin mühim yerlerini belirginleştirmek için veya Kur'anı Kerimlerde sûre başlarını veya da Kur'an'a özgü hususi anlam içeren işaretleri belli etmek için sayfa kenarlarına uygulanan güle bezeyen dairesel biçimde bezeme tekniğidir.⁷⁵ Bu sebepten ötürü bu bezeme tekniğine gül adı verilmiştir. Bu gül süslemeleri ait oldukları yerlere göre isim almaktadırlar.⁷⁶

Kur'an-ı Kerimlerde, sırayla yazılı metinlerin yanlarındaki boş kısımlarda yer edinen, her yirmi sahifede bir cüz işareti bezemesine "cüz gülü"⁷⁷, her beş sahifede bir bezemesi yapılarak yerleştirilen hizip işaretine ise "hizip gülü" denir ve sahifelere konulur.⁷⁸ Kısım, bölüm manalarında kullanılan hizip, cüzün dörtte bir kısmıdır. Ayrıca on ayette bir gelen "aşere", her beş ayette ise "hamse" gülleri denilen bezemeler vardır.⁷⁹ Secde edilmesi gereken ayetlerin hizalarına konularak yapılan "secde gülü"⁸⁰ ve her sûrelerin baş taraflarına da "Sûre gülü" konularak bezemeleri tamamlanır.⁸¹ Rozet, gülçe, ışıklı güneş şeklinde bezemesi yapılan ve şemse olarak da anılan güller, tezhip tarihinin içerisinde oldukça çeşitli biçimlerde çizilmiş ve bezemesi yapılmıştır. Şayet bu gül desenlerinden bir sahifede birden fazla mevcut ise, dikey eksenler üzerinde yer edinerek oturtulur. Gül desenlerinin üst ve alt taraflarına doğru çekilerek yerleştirilen gül tığları, gül deseninin iki-üç katı uzunluğunda çizilerek yapılır. Gül deseninin tezhibi son bulduktan sonra ki aşamada hattat beyaz mürekkep yardımı ile orta kesimine cüz, secde, aşr, hizip ve sûre vb. ad ve numaralarını yazarak bitirir.⁸²

⁷⁴Derman, Çiçek, 2002, Ön. ver., s.112.

⁷⁵Özkeçeci, İlhan- Şule, **Ön. ver.**, s.159.

⁷⁶ Nilüfer Kurfeyz, Tezhip, (İstanbul: Tatav Yay., 2003), s.7.

⁷⁷Derman, Çiçek, 2002, **Ön. ver.**, s.113.

⁷⁸ Şinasi Acar, "Sanat Değeri Taşıyan El Yazması Kitaplar", **Antik Dekor Dergisi**, S.48, (İstanbul), s.79.

⁷⁹Özkeçeci, İlhan- Şule, **Ön. ver.**, s.160.

⁸⁰İsmet Binark, **Eski Kitapçılık Sanatlarımız**,(Ankara: Kazan Türkleri Yardım ve Yardımlaşma Derneği Yay.,1975),s. 26.

⁸¹ Ayla Ersoy, **Türk Tezhip Sanatı**,(İstanbul: 1988), s.13.

⁸²Özkeçeci, İlhan- Şule, **Ön. ver.**, s.160.

1.4.8. Cetvel- Bordür (Kenar Suyu, Ulama, Zencerek)

El yazması kitap, kıt'a veya da levhalarda yazı alanlarını çerçeve içerisine alan ve genel olarak altınla çekilmiş muhtelif kalınlıkta yer alan çizgilere “cetvel”⁸³ adı verilmektedir. Genişliği bir milimetreyi geçmeyen, iki kenar tarafında tahrir bulunarak, cetvele birleşik ve iplik görüntüsünde çizilerek ince renklendirilmiş şeritlere “iplik” ismi verilmektedir. Cetvele veya da ipliğe en aşkın bir milimetre uzaklıktan, paralel çizilerek, tahrirden az biraz daha kalınca ve renklendirilmiş tek bir çizgiye “kuzu” denilmektedir.⁸⁴ Çekilen cetvellerin türlü aralıklarda paralel çizimleri ile oluşturulan alanların tamamına “*bordür*” adı verilmiştir.⁸⁵ Farsça’da pervaz, Fransızca’da bordür olarak bilinen ve dilimize yerleşmiş kenar bezeme tarzına Türkçe dilinde “kenarsuyu” adı verilmiştir. Kenarsuyu, tezyini yapılarak tamamlanmış bir eserde, en dışta yer edinmiş çerçevedir.⁸⁶ Bordürler üstünde en çok denk geldiğimiz tezyînatlar genel olarak zencerek desenleridir.⁸⁷ Farsça’da bir birine geçirilmiş mini halkalar manasına gelen zencirek; Türkçede ilk zencirek olarak anılmış ve daha sonraki zamanlarda zencerek olarak dilimize yerleşmiş ve bugünüme kadar gelmiştir.⁸⁸ Sahife kenarlarında, yazıların etraflarında bulunan, çinilerde vb. alanlarda kullanılan, bir birlerine bağlanarak dört istikamete devam eden motiflerden hâsıl olmuş, başlangıcı ile bitişi net olamayan desen türüne de “ulama (raport)” denilmektedir.⁸⁹

⁸³Çiçek Derman, **Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme**, (Ankara: 2012), s.526.

⁸⁴ İnci Birol, **Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri**,(İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2012), s.183.

⁸⁵Kurfeyz, **Ön. ver.**, s.7.

⁸⁶Birol, 2012, **Ön. ver.**, s.84.

⁸⁷Özkeçeci, İlhan- Şule, **Ön. ver.**, s.162.

⁸⁸ Birol, 2012, **Ön. ver.**, s.192.

⁸⁹Derman, Çiçek, 2012, **Ön. ver.**, s.533.

1.4.9 Duraklar

“Nokta”⁹⁰ ya da “Vakfe”⁹¹ olarak adlandırılan Kur’an-ı Kerim’de âyetlerin, diğer el yazması eserlerdeyse iki cümlelerin aralıklarına konulan işaretlerdir.⁹² Âyetlerin ya da cümlelerin sonlarına konularak yapıldığından ötürü durak ismi almışlardır.⁹³ Dönemden döneme farkı tasarımlarda dizâyn edilerek oluşturulan renklere yazıdaki tekdüzeliği gidermek, eseri süslemek ve gözü dinlendirmek gibi görevleri mevcuttur.⁹⁴ Durakları tezyin ederken çok büyük veya da çok küçük olmamasına dikkat etmeli, yazı kalınlığına ve satırla orantılı olmasına özen gösterilmelidir. İşlenirken dikkat etmemiz gereken bir diğer husus ise yuvarlağının satır çizgisine teğet olarak değil de, hafifçe üstünde olmasıdır⁹⁵

İlk Mushaf örneklerinde çok küçük noktalar halinde oluşan duraklar, Memlûklüler döneminde, Mushafın aşırı büyüklükleri kapsamında büyümüş ve gelişme göstermiştir. Memlûklüler ve Selçuklular döneminde iç içe oldukça fazla sayıda renkli dairelerle oluşturulup tezyin edilen duraklar, ilerleyen zaman içerisinde Mushafın ebatları küçüldükçe farklı özellikler de göstermiştir.⁹⁶

1.4.10 Beyne’s sutur (Satır Araları) Tezhibi

Yazı tezhibinde, satır aralıklarına yapılmakta olan ve dendanlarla⁹⁷ birlikte sınırlandırılmak üzere bırakılan boş kısımlara bazen altın kullanılarak bazen de hafif renkler kullanılarak yapılmakta olan bezeme şekline “beyne’s sûtûr” denilmektedir. Yazının çevre kısımları ilk önce dilimli bir tarzda sınırlandırılarak satır aralıklarındaki boş kısımlar sıvama altın ya da çeşitli renklerin yardımıyla çeşitli şekillerle bezemesi yapılır. Yazıyla olan ahengi ve onu fazlaca sıkıştırmaksızın yapılan beyne’s sûtûr çalışmaları, hat ve tezhibin güzelliğine güzellik katmaktadır.⁹⁸

⁹⁰Arseven, 1998, s.1983; Taşkale, 1994, **Ön. ver.**, s.70.

⁹¹Özen, **Ön. ver.**, s.17.; Hasan Özönder, (**Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları (Deyimleri, Terimleri) Sözlüğü**, (Konya: 2003), s.38.

⁹²Özönder, **Ön. ver.**,s.38. ; Taşkale, 1994, **Ön. ver.**, s.70. ; Arseven, 1998, **Ön. ver.**, s.1983.

⁹³Aksu, 1992, **Ön. ver.**, s.11.

⁹⁴Tuncel,**Ön. ver.**, s.79; Derman, Çiçek, **Ön. ver.**, s.292.

⁹⁵Aşıcı, **Ön. ver.**, s.26.

⁹⁶**Aynı.** s.25.

⁹⁷Derman, Çiçek, 2012, **Ön. ver.**, s.526.

⁹⁸Kurfeyz, **Ön. ver.**, s.7.

1.4.11 Tığlar

Dönemden döneme oldukça çeşitlilik göstermektedir. Sure başları, serlevha, zahriye, hatime ve gül desenlerinin sonunda genel itibari ile tığ motifleri kullanılmıştır. Farklı farklı renklere yer verilse de en çok tercih edilen renk eserin bitimindeki kuzu ile birlikte birebir aynı olan lacivert rengidir.⁹⁹

⁹⁹ Kurfeyz, **Ön. ver.**,s.7.

İKİNCİ BÖLÜM

HAT SANATI

2.1.HAT SANATI VE TARİHÇESİ

Hat, Arapça bir sözcük olan hat; “çizgi, çizmek, doğru yol, sınır ve güzel yazı” gibi birçok manalar taşımaktadır.¹⁰⁰ Bununla birlikte İslami kaynaklardaki en özlü tanımı, “Hat cismânî aletlerle meydana getirilen ruhânî bir hendesedir” cümlesi hüsn-i hat ile tamamlanmış olmakla birlikte,¹⁰¹ bilhassa İslam kültürlerinde yazı ya da güzel yazı (hüsnü’l hat) manasında kullanılmıştır. Aynı zamanda İslami yazılarda kullanılmakta olan hüsn-i hat, estetik kaidelere sadık kalınarak, ölçülü ve güzel yazma sanatıdır.¹⁰² Hz. Ali kâtibine “mürekkebinin karıştır, kalemin ucunu uzun tut, satırlar arasında tenâsübe riâyet et” kelamıyla yazı ile alakalı ilk estetik kaideleri bildirmiştir.¹⁰³

Temel yapısını Arap harflerinin oluşturmakta olduğu hat sanatı ile meşgul olan sanatkâra hattat denilmektedir. Hattât sözcüğünden önce ise verrâk, muharrir ya da kâtip gibi terimler kullanılmıştır.¹⁰⁴

İslamiyet’le birlikte değer kazanan Arap harflerinin esası¹⁰⁵ Arap asıllı¹⁰⁶ Ürdün’ün batı kısmı ile Lut gölü çevresinde M.Ö. VI. yüzyılda yaşamış olan Nabatîler’den gelir.¹⁰⁷ Nabat yazısının cezm ve meşk olarak iki farklı türde tarzı vardır. Cezm yazısı, Kur’ân istinsahına tahsis edilmekle birlikte, İslam dünyasında kültür merkezlerinin ismine orantılı olarak Mekkî, hicret sonrasında Medenî daha sonralarında ise Kufi olarak isimlendirilmiş ve gelişmiştir. Abbasîlerin ilk zamanlarına kadar ki dönemde Kur’an-ı Kerîmler, parşömenlerin üzerlerine noktalama işaretli ve

¹⁰⁰Sami, **Ön. ver.**, s.583.

¹⁰¹ M. Uğur Derman, “Osmanlı Türklerinde Hat Sanatı” **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.11, Osmanlı Kültür ve Sanat, Güler Eren (Ed.), (Ankara: Yeni Türkiye Yay., 1999), s.17.

¹⁰²Muhittin Serin, “Osmanlı Hat Sanatı”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.11 Osmanlı Kültür ve Sanat, Güler Eren (Ed.), (Ankara: Yeni Türkiye Yay.,1999), s. 26.

¹⁰³ Süleyman Berk, “Hüsn-i Hat Yazıların En Güzeli” **El Sanatları Dergisi**, S.1, (İstanbul: Mayıs 2005), 134.

¹⁰⁴Serin, **Ön. ver.**, s.19.

¹⁰⁵ Sarıçam- Erşahin, **Ön. ver.**,s.197.

¹⁰⁶ Ali Rıza Özcan, “Osmanlılarda Kitap Sanatları, Osmanlılarda Hat Sanatı”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.5, Tarih Medeniyet Kültür, (İstanbul: Ağaç Yay.,1993), 229.

¹⁰⁷ “Hat Sanatı”, Thema Laraousse, **Tematik Ansiklopedi**, C.6, Sanat ve Kültür: Türk- İslam, (İstanbul: 1993), S.312.

harekesiz¹⁰⁸ olmak üzere yazılan kufî yazıları genel itibari ile köşeli kullanılmıştır.¹⁰⁹ Meşk yazısına gelince; halife divânlarında, günlük işlerde, kitap istinsahında bizzat muharrirler tarafından geliştirilmişlerdir.¹¹⁰ Yuvarlak ve de yumuşak yapıda bulunan bu hat, sanat icrasına elverişli bir yapıya sahip bulunmaktadır¹¹¹

Abbasilerin döneminde vezir İbn Mukle (ö.328/940) , hat sanatında mühim değişiklikler yapmış olan meşhur hattatlardan biridir.¹¹² X. yüzyılda yaşamış olan sanatkâr, yazıların nizam ahenklerini belirli bir kaideye bağlamıştır¹¹³ ve ayrıca bu yazılara ‘‘nisbetli yazı’’ manasında ‘‘mensûb hattı’’ da söylenegelmiştir¹¹⁴ Kufî yazı bu zamanlarda ihtişamını sürdürür iken, yazılmış bulunduğu yerlere göre¹¹⁵ Endülüs ve Mağrip’te ‘‘mağribi kufisi’’ İran ve doğu kısmında ise ‘‘meşrik kufisi’’¹¹⁶ adı altında nitelendirilmişlerdir. Mağrip kufî yazısı, daha çok yumuşak, naif hatları bünyesinde bulundurur iken; meşrik kufisi, oldukça sert ve de köşeli bulunmaktadır. En güzel ve ihtişamlı örnekleri bünyesinde bulunduran Selçuklu yazma eserlerinde rast geldiğimiz meşrik kufisi, süsleyici bir öge olarak kitapların haricinde mimari başta olmak üzere her alana hitap etmiş ve de kullanılmıştır.¹¹⁷

2.2. MAĞRİBİ HATTIN GELİŞMESİ VE ÖZELLİKLERİ

Afrika kıt’âsının kuzey kısmında bulunmakta olan Mağrib, Türkçe’de ‘‘batı’’ manasına gelmektedir. Bulduğu bölge açısından Doğu İslâm camiasının en uç noktası olarak kabul edilen Mısır’dan başlayarak Atlantik Okyanusu’na dek uzanmakta olan Kuzey Afrika Bölgesi ve de Güney Sahra, İslâmi literâtürlerinde ‘‘Mağrib’’ diye adlandırılmıştır. Günümüz itibari ile Fas, Tunus, Moritanya, Libya ve Cezayir bu coğrafya üzerinde yer almaktadır. Mağrib üç kesimden oluşmaktadır: Bunlar, Uzak Mağrib diye adlandırılan ‘‘Mağrib-i Aksâ’’, Orta Mağrib denilmekte olan

¹⁰⁸Serin, **Ön. ver.**, s.26-27.

¹⁰⁹ Ali Alparslan, ‘‘Osmanlı Hat Sanatının Gelişmesi ve Bunun Nedenleri’’, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.11, Osmanlı Kültür ve Sanat, Güler Eren (Ed.), (Ankara: Yeni Türkiye Yay.,1999),s.35.

¹¹⁰Serin, **Ön. ver.**, s.26-27.

¹¹¹ Sarıçam-Erşahin, **Ön.ver.**, s.197.

¹¹²Hat Sanatı, **Ön. ver.**, s.312.

¹¹³Özkeçeci, İlhan- Şule, **Ön. ver.**, s.185.

¹¹⁴Derman, Uğur, 1999, **Ön. ver.**, s.19.

¹¹⁵Özkeçeci, İlhan- Şule, **Ön. ver.**, s.185.

¹¹⁶Derman, Uğur, 1999, **Ön. ver.**, s.19.

¹¹⁷Özkeçeci, İlhan- Şule, **Ön. ver.**, s.185-186.

“Mağrib-i Evsat” ve Yakın Mağrib olarak geçen “Mağrib-i Ednâ”dır. Kimi kaynaklara bakıldığında ise Endülüs de Mağrib bölgesi içerisinde yer almıştır.¹¹⁸

İslamiyet doğuda İran, batıda ise Emevilere yayılmıştır. Kuzey Afrika bölgesi Müslüman olarak yaşamlarını sürdürmüştür. Bu şekilde yazı; Kuzey Afrika'da ve de İspanya'da yayılmış bulunmaktadır. Arap yazısının gelişim süreci Kuzey Afrika'da M. 670 tarihinde kurulmuş olan Kayrevân şehrinde başlamakla birlikte, şehir kısa bir süreç içerisinde değer katetmiştir. Daha sonrasında Kayravân, Abbasilerden ayrılmış olan Ağlebîler'in en mühim dînî, siyâsî ve de ilmî alanlarda merkez hâline getirilmiştir. Sonrasında ise bu alanların hâkimi haline gelen Fâtımîler devrinde ise mühimmiyatını koruma altına alarak Mağribî yazının gelişme sürecinde merkezi bir rol almıştır. İlk olarak Mağrib'in merkezi olan Kayrevân'da geliştiğinden ötürü Kayrevânî yazı olarak anılan ve bilhassa bu yazıda harflerin oluşumunda sert bir tarzının oluşu dikkati çektiği gibi, Kayrevân'dan Endülüs'e geçtikten sonraki dönem itibari ile Endülüs yazısı ismini alarak devamlılığını sürdürmüştür. Kayrevânî doğu Arap yazısına yakın olmasının yanı sıra; Endülüs yazısı doğu Arap yazısından mümkün olduğunca uzaklaşmıştır.¹¹⁹

Kûfi yazı, bilhassa Endülüs'te ve de Mağrib'te (Tunus, Cezayir, Fas) Mağribî adı ile kullanılmıştır.¹²⁰ Tarih süresi boyunca Endülüs, Kuzey Afrika ve Mağrib'de yuvarlak çizgilerin hâkimiyet kurduğu kûfi hattına, el-Kûfiyyü'l-Mesâhifi'l-Garbî, el-Hattü'l-Mağribî ya da Endülüs yazısı, Hatt-ı Endülüsî de denilmiştir. Bu yazı çeşidi, 50/670 tarihleri arasında kurulan Kayravân'da, Mushaflara münhasır kûfi hattan doğarak gelişme göstermiştir. Mûcidi bilinmemektedir.¹²¹ İslâm coğrafyasının tamamından ziyade sadece buradaki bölgelere özgü bir yazı türü olmaktadır.¹²² Bu yazı türü, kûfi yazısının köşeli özelliği ile birlikte, nesih yazısının yuvarlak şekli arasında intikal ederek karakterize edilmiştir. Daha doğrusu, Mağrib yazısı Doğu kûfi yazısının Kuzey Afrika'da ve İspanya'da biraz daha farklı bir üslupta yazılması ile vücut bulmuştur da diyebiliriz. Mağrib'in başkenti olan Kayravân'a oranla Hatt-ı Kayravân adına da yer verilmiştir. Bunun dışında Mağrib-i Aksâ'da ortaya çıkmış olan yazıya da bu isim konmuştur. Endülüs ve Afrika'nın kuzey bölümünde yazılmış olan Kur'an-ı Kerim nüshaları bu yazı çeşidi ile kaleme alınmıştır. New York'ta bulunan

¹¹⁸ Abdulkadir Yılmaz, Endülüs ve Mağribi Hattatları, **A.Ü Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, (Erzurum 2013), s.161.

¹¹⁹ Ali Alparslan, “İslam Yazıları”. **Hat ve Tezhip Sanatı**, (Ankara: 2009), s.30.

¹²⁰ Uğur Derman, **Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler**. (İstanbul, 2002), s.5.

¹²¹ M. Nihad Çetin, “Arap”. **DİA** C.3, (İstanbul: 1991), S.280.

¹²² A. Yılmaz, 2013, **Ön. ver.**, s.86-117-208.

Metropolitan Müzesi'nde Endülüs hat yazısı ile yazılmış birden fazla Mushaf sayfası yer almaktadır.¹²³ İtalya'nın Floransa şehrinde bulunan Dr. Martin'de de Endülüs yazı ile yazılmış hoş bir el yazması mecmuanın yer aldığı da bilinmektedir.¹²⁴ İstanbul kütüphanelerinde de 1145- 1269 seneleri aralığında Güney İspanya'da yaşamış bulunan Muvahhidler'e ait bulunan tezhibiyle, hattıyla ve de cildi ile sanatkârane bir biçimde hazırlanmış olan Kur'an-ı Kerîm nüshaları bulunmaktadır. Tesbit edilerek bulunanlardan bazıları, tarih ve de yer itibari ile 1143- 44'de Kurtuba'da, 1182-83 tarihlerinde Balansiya (Valencia)'da, 1191'de Septe'de, 1203'de Merakeş'te, 1227 tarihinde Sevilla'da, Fas'ta ve Cezair'de istinsâh edilmiştir. Bunlardan biri olan 1203 tarihinde yazılmış olan Kur'an-ı Kerîm'in hattatı Muhammed b. Muhammed eş-Şarişî olmakla birlikte müzehhibi Muhammed b. Yûsuf'tur.¹²⁵

V/XI. yy 'da Endülüs yazısı Kuzey Afrika'ya Endülüslü olan muhacirler tarafından ulaştırılmıştır. Göçlerle birlikte Endülüs'te nûfuz edinen bu yazı çeşidine Mağribliler kucak açarak, onun gelişmesine olanak sağlamış ve zaman içerisinde yazıda ustalaşma göstermişlerdir. Sonuç itibari ile türlü bölge ve memleketlerde bu yazı çeşidi yayılmış bulunmaktadır. İbnu Haldun'a göre ise; Endülüslüler Afrika ve Mağrib'de türlü alanlara nûfuz edince Endülüs yazı çeşidi işlerlik kazanmış bulunarak Kayravân ve Mehdiye yazı çeşitleri unutulmuştur.¹²⁶

Mağribi yazı çeşidinin ana husisiyetini şu şekilde sıralandırabiliriz :

- a) Doğu kûfî yazısının karakterini bünyesinde bulundurur.
- b) Harflerin gövde kısımları küt ve de bodurdur.
- c) Dikey harflerinde kati bir düzlük görülmemesi ile birlikte tepelerinde küçük yuvarlaklar bulunmaktadır.
- d) Müstakil ya da sonda yazılmış olan harflerde abartıya kaçılmıştır. Daha doğrusu kimi harflerin sonda gelen biçimlerinin satır altında kalmış olan kısımları aşırı yuvarlak bir tarzda yapılmıştır.
- e) Fâ (ف) harfi, altına bir nokta konularak; Kâf (ق) harfi ise üstüne bir nokta konularak belirtilmiştir.

¹²³Abdulkadir Yılmaz, Endülüs ve Mağrip'te Kufî Hattının Tarihi Gelişimi, **A.Ü Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S.29,(Erzurum: 2012), s.125.

¹²⁴Aynı. s.125.

¹²⁵ Zeren Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı". **Hat ve Tezhip Sanatı**, (Ankara: 2009), s.249.

¹²⁶Yılmaz, 2012, **Ön. ver.**, s.125.

f) Sâd (ص) ve Tâ (ط) harflerinin üst kısımları yarım daire şeklinde oluşmuştur¹²⁷

Bu yazı çeşidi Batı İspanya ve de Kuzeybatı Afrika'da Kur'an-ı Kerimlerin ve başka metin çalışmalarının çoğaltılmasında ya da ufak eşyaların süslenme işlemlerinde kullanılmıştır. Mağrib'de kullanılmış olan fonetik işaretler düzeneği Maşrik'teki formlardan çok da farklı olmamaktadır. Bilhassa bunun yanı sıra İbnu Mukle (ö. 940) tarafından icat edilmiş olan orantılı (mensûb) düzenek İslâm'ın batı bölge kesimlerinde hiç bir vakit geniş ölçütlerde kullanılmamıştır.¹²⁸

Suriye Hicaz, Mısır ve Irak ülkelerinden uzak bölgelerde, türlü etkilerin sebebi ile farklı türde yazı stilleri gelişmiştir. Bunların içerisinde en karakteristik olanı ise Mağrib hattı kabul edilmektedir.¹²⁹

Genel hususiyetlere uymanın yanı sıra Mağrib yazısını tarihsel açıdan çeşitli dört alt tarzda toplamak mümkün kılınmıştır. Bunlar arasında Kayravânî, oldukça kısa ve de dikey çizgilere yer verilmesiyle ayırt etmek mümkündür. Endülüsî ve Kurtubî adını alan hat ise daha sık görülmektedir. Yatay çizgilerinin ve de satır altı çizgilerinin bayağı bir uzatılması ile dikkat çekmektedir. Müslüman İspanya'nın çok değerli stili hâline gelerek ve de Müslüman kesimin İber Yarımadasından çıkarılmasının hemen ardından Kuzey Afrika'ya yayılmış bulunmaktadır. Mağribî hattının üçüncü bir cinsi olan Fâsî'de harfler oldukça yuvarlak hatlara sahiptir. Metin üzerinde harflerin birbirlerine pek yakın olmama sebebinden ötürü yazının bütününde bir ferahlık hâkimdir. Sâd (ص) ve de tâ (ط) harflerinin üst kesimleri oldukça fazla kubbeli bulunmaktadır. Sin (س), sad (ص), kâf (ق), nûn (ن) ve yâ (ي) ve benzeri harfler ise enli bir kavisle sola kısma doğru uzatılmış olarak yazılmaktadır.¹³⁰ XVII. Yüzyıl başlangıcında Endülüsî ile birleşmiş bulunmaktadır. Bu tarz karışım basitçe Mağribî olarak bilinmektedir. Fas'ta, Cezayir'de, Tunus'ta ve daha az ölçüde olsa bile, Libya'da mühim bir yazı şekline bürünmüştür. Sûdânî (Tombuktu)¹³¹ ise Orta Afrika'nın Müslüman kesimi taraflarından geliştirilerek ilgi görmüş bir hat çeşididir. Batı Afrika'da Büyük Sahra'nın güney kısmında yer alan ve Atlantik sahillerindeki Müslüman ülkeler tarafından kullanılmış bulunan bu yazı çeşidi

¹²⁷ Bilal Sezer, Hat Sanatında Kullanılan Okutma, Mühmel Harf ve Tezyin İşaretleri, DT, (Erzurum: 2004), s.86-87.

¹²⁸ Yılmaz, 2012, **Ön. ver.**, s.126.

¹²⁹ M. Nihad Çetin, "İslâm Hat San'atı'nın Doğuşu ve Gelişmesi".

İslâm Kültür Mirasında Hat San'atı, (İstanbul: 1992), s.28-29.

¹³⁰ Alparslan, 2009, **Ön. ver.**, s.31.

¹³¹ **Ayni.** s.31.

bilinen Mağribî hattın inceliklerini taşımakta, lakin satırları oldukça kalın, metin kısmı daha da yoğunlaştırılarak hantal bir görünüme sahiptir. Günümüz içerisinde Sûdânî, Mağribî biçimlerinin içerisinde ayrı bir adı korumuş bulunan tek hat olmaktadır.¹³²

Yazı eğitimine bakmış olduğumuzda, Mağrib’de hat sanatı dersleri içerisinde talebeye yazılı bir ibarenin verilmiş olduğu ve de talebenin bu ibareyi defaatle meşk etmiş ve üstadına göstermiş olduğu, üstadının ise bu yazıyı tedkîk ve tashih etmiş olduğu, elinde bulunan numûneye nazaran talebenin başarılı bir sonuç almaya dek bu çalışmanın tekrar ettiği bilinmiş olmaktadır.¹³³

Bu düzeneğin Osmanlı hat sanatlarından daha farklı bir biçimde yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira Osmanlı döneminde meşke bilhassa “Rabbi yessir...” duası ile başlanarak; daha sonrasında müfredât ve de mürekkebât meşkleriyle derslere devam edilmesi üzerine icâzet alınmış olunur.¹³⁴

İslam’ın ilk dönemleri itibari ile ve daha sonraki dönemlerinde yazı malzemeleri başlıca taş olmak üzere tahta levhalar, papürüsler, kemikler, kumaşlar, deri ve parşömenler ve bunların hemen arkasından kâğıt kullanılmış bulunmaktadır. Fiyat konusunda masraflı olan parşömen, kıymete değer vesikalar ve bilhassa Kur’an-ı Kerimlerde kullanımı tercih edilmiştir. Mağrib’te de IV/X. yüzyıl sonlarında ve V/XI. yüzyıl başlarına dek kitaplarda parşömen kullanılmıştır.¹³⁵

Mağrib, genel çoğunluğu Mushaf olmak üzere, elyazması olan eserlere bakıldığında tezhiplenmiş ilk çalışmalarının 1145–1269 yılları aralığında Güney İspanya’da yaşamış bulunan Muvahhidler’e ait olduğu görülür. Mushaflar genel itibari ile kareye yakın ölçülerdedir. Levha tezhip örnekleri ilk iki sahifede ve kiminde de sonlarda olduğu görülür. Sure başı tezhip çalışmalarına gelince yatay dikdörtgen tasarlanmış olarak sahifenin kenarlarında ise bunlarla irtibatlı rozetler yer almaktadır. Tezhiplenmiş levhaların esas tasarımını beyaz renklerle geçme bantlar oluşturmuş bulunmaktadır. Bantlardaki boş alanlarda ise altın veya da mavi, kırmızı renkli, kimi zaman minik çiçekli geometrik şekillere yer verilmiştir. Kimi Kur’an-ı Kerimlerin tezhip çalışmalarında, kendine has deri cildi, kalın aherlenmiş kâğıdı, sûre başı tezhip çalışmaları, parlatılmış altınlı rûmîleri ile bezenmiş bulunan geniş dikdörtgen panolarıyla, sayfa kenarlarında bulunan bu tezhiplenmiş pano çalışması ile

¹³² Aynı.s. 31. ; Yılmaz, 2012, **Ön. ver.**, s.127-128.

¹³³ Çetin, 1992, **Ön. ver.**, s.28

¹³⁴ Yılmaz, 2012, **Ön. ver.**, s.8.

¹³⁵ Çetin, 1991, **Ön. ver.**, s.280.

birleştirilmiş olan irice altınlı rozetleri, gülleri ve Mağribî kûfi yazı hattıyla dikkatleri üzerine çekmiştir.¹³⁶

2.3. BAZI MEŞHUR MAĞRİBLİ HATTATLAR

2.3.1. Abdolvâhid b. Abdûn b. Abdolvâhid

Mağribî olmakla birlikte H. 300 tarihlerinde yaşamış olan zat-ı muhterem ilimde, fazilette, eğitimde ve öğretimde ve de hüsn-i hat sanatında önemli isimler arasında yer almaktadır.¹³⁷

2.3.2. Ahmed b. Muhammed el-Kasrî

Kayravân'da ikâmet eden bu zatın maddi durumu iyi değildir. Kitapları toplayarak onlardan ezber yapmıştır. Bulduğu dönem içerisinde yaşlılarının yazamadığı kadar eser yazmıştır. “Kırk senedir kalemimin mürekkebi kurumadı” demektedir. Ahmed b. Muhammed 322/934 yılında ölmüştür.¹³⁸

2.3.3. Ebü'l-Arab Muhammed b. Ahmed et-Temîmî

Hayatı ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Birçok kitap yazdığının bilgisi olduğu gibi yazısının hoşluğundan ve hareketlerinin ihtişamından söz edilebilir. 333/945 tarihinde ölmüştür.¹³⁹

2.3.4. Yûsuf b. Muhammed b. Seid

Kurtuba olmakla birlikte künyesi Ebû Ömer veya Ebû Amr'dır. Hüsn-i hat sanatını seyahat zamanlarında öğrenmiş, sanata vâkîf, ayrıca ehl-i kemâl bir zât-ı muhteremdir. Mutad olduğu üzere talebe eğitimleri ile zamanını geçirirken memleketinde 334/946 (mesken-i Kudüs) yılında ölmüştür.¹⁴⁰

¹³⁶Fehmi E. Karatay, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu, C.1- 4, (İstanbul: 1962-1969), 306-307. ; Tanındı, **Ön. ver.**, s.249.

¹³⁷Müstakîmzâde, Süleyman Sa'deddîn, **Tuhfe-i Hattâtîn**, (İstanbul: 1928), s.295.

¹³⁸Yılmaz, 2013, **Ön. ver.**, s.166.

¹³⁹**Aynı.** s.166.

¹⁴⁰Müstakîmzâde **Ön. ver.**, s.591.

2.3.5. Fâtıma

Normalde ölüm ve doğum tarihlerinin bilinmemesi ile birlikte hizmetlerini yaptığı halifelerin saltanatlık yaptığı tarihlere bakıldığında muhtemeldir ki X. yüzyılın ilk yarısı ile XI. asır aralığında yaşamıştır. Fâtıma, Endülüs halifeliği yapan III. Abdurrahmân'ın câriyesi olmuştur. Dönemin güzel yazarlarından biriydi. III. Abdurrahmân ve oğlu Melik II. Hakem'e bir hayli kitap istinsâhında bulunmuştur. halifenin buyruğu ile birlikte çoğu âlim ile yazışmaları Fâtıma gerçekleştiriyordu. Bu nedenden ötürüdür ki halifenin birçok ihsan ve ikramlarına ulaşmıştır. Başta edebiyat olmakla birlikte birden fazla ilim ve sanat dalların da eserler ortaya çıkarmıştır.¹⁴¹

2.3.6. Müzne

Hem Endülüs sarayında yetişmiş hem de sultana kâtibelik yapmış olan bir câriyedir. Halife Nâsır-lidînillâh ile III. Abdurrahmân (v. 351/961)'a kâtibelik yapagelmıştır. Eserleri günümüze kadar ulaşmamakla birlikte döneminin emsâlleri arasında yer edinerek hüsn-i hattı ile ün salmıştır. 358/969 tarihinde öldüğü kayıtlarda yer almaktadır.¹⁴²

2.3.7. Lübnâ Binti Abdulmevlâ

Endülüslü olmakla birlikte Abdulmevlâ'nın kızıdır. Emevî halifeliği yapan Mustansır'ın kitâbet işleri ile zamanını geçirmiştir. Şiir, nahiv, arûz, matematik ve daha birçok ilim ile meşgul olan usta bir hattâte idir. Hüsn-i hattın kaidelerini öğrendikten sonra layıkıyla inceliklerini munakaşa etmeye başlamıştır. 394/1004 yılında ölmüştür. Nazzâr, Halife Mustansır'ın cariyeliğini yaptığını ve vefatının da yirmi yıl sonrasında olduğunu söylemektedir.¹⁴³

¹⁴¹Kadir, 2013, **Ön. ver.**, s.167.

¹⁴² Hilal Kazan, **Dünden Bugüne Hanım Hattatlar**, (İstanbul: 2010), s.199. ; Nusrettin Bolelli, "Hattat Kadınlar", **İslâmî Edebiyat**, C.1-2, (İstanbul: 1989), s.32-34.

¹⁴³ Müstakîmzâde **Ön. ver.**, s.370.

2.3.8. Halef b. Süleymân

Kurtubalı olan zat İbnü'l-Haccâc adı ile de bilinmektedir. Künyesi Ebu'l-Kâsım'dır. Halef, Kur'ân'ı Ebü'l-Hasan el-Antâkî'ye Nâfi kıratını hem Verş ve hem de Kâlûn rivâyeti üzere okumuştur. İki rivâyete göre de mâhirdir. İnsanlara bu rivâyetleri okutmuştur. Mushafların yazım işlemleri bittikten sonra onlara noktalama işaretlerini de yerleştirdi. Bu yöntemi el-Antâkî'den öğrenmiştir. 397/1007 tarihinde öldüğü bilinmektedir.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Kadir, 2013, **Ön. ver.**, s.168.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

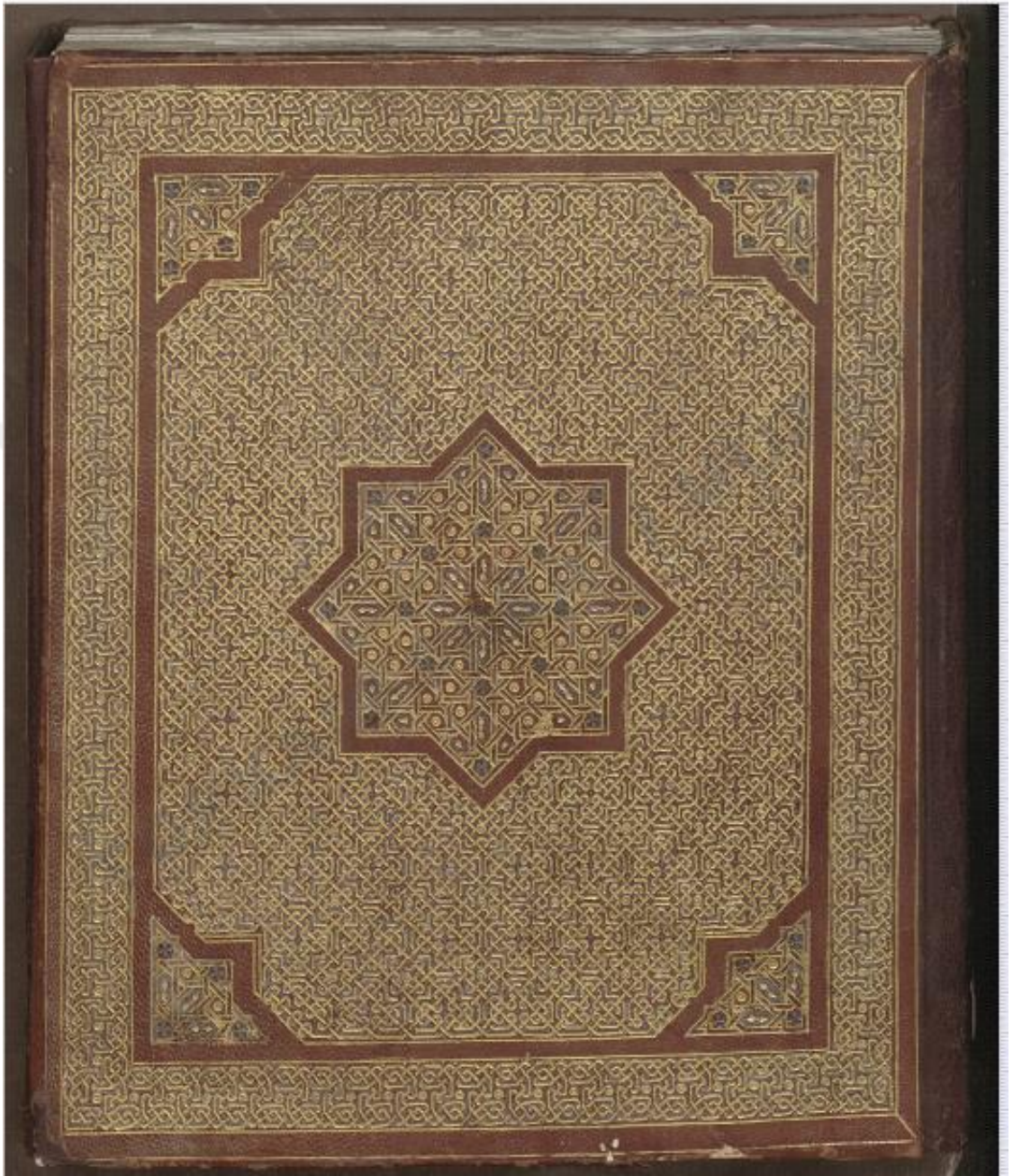
KATALOĞ

3.1. E.H 220 ENVANTER NUMARALI KUR'AN- I KERİM'İN TAHLİLİ

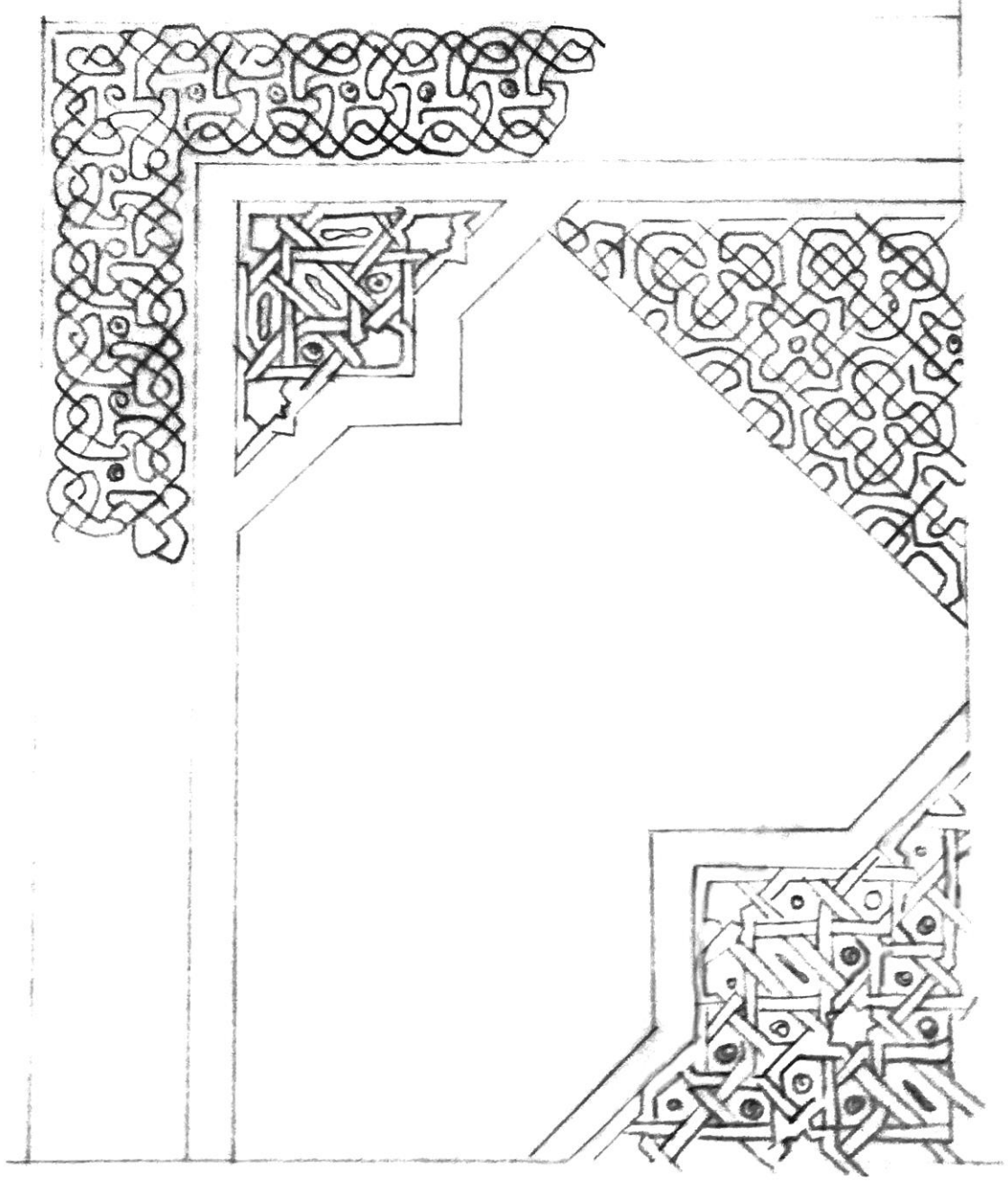
ENVANTER NUMARASI	: E.H.220
ESERİN TÜRÜ	:Kur'an-ı Kerim
KİTABIN KONUSU	:İslam Dini Kur'an ve Kur'andan Bir Bölüm
BULUNDUĞU YER	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
KOLEKSİYON	: Yazma Eserler Kütüphanesi
MÜSTENSİH	: Bilinmiyor
İSTİNSAH YERİ	: Bilinmiyor
İSTİNSAH TARİHİ	: Bilinmiyor
HATTAT	: Bilinmiyor
YAZIM TARİHİ	: Bilinmiyor
TEZHİP ÖZELLİĞİ	: Y. 1 ^b ve 2 ^a da hendesi tezyinatlı ve müzehhep iki levha: Y. 2 ^b de müzehhep serlevha. Y. 120 ^b ve 121 ^a da yine müzehhep iki levha. Sure başları mavi ile yazılı. Duraklar, güller müzehhep.
TEZHİPLİ SAYFALAR	:1b-2a, 2b, 120b, 121a
MÜZEHHİP	: Bilinmiyor
CİLDİ	: Miklep ve hendesi şemseli vişne çürüğü deri cilt.
DİLİ	:Arapça
YAZI ÇEŞİDİ	: Mağribi
VARAK ADEDİ	: 121 Yaprak

SATIR SAYISI	: 9 Satır
BOYUT	: Kağıt: 276x217 mm Yazı:150 mm uzunluğunda
MÜREKKEP	:Bilinmiyor
KAĞIT ÖZELLİĞİ	:Parşömen
ESER AÇIKLAMASI	:Parşömen. 276 mm Boy ve 217 mm eninde 121 yaprak. Sahifede Mağribi yazı ile ve altınla 150 mm uzunluğunda 9 satır. Y. 1 ^b ve 2 ^a da hendesi tezyinatlı ve müzehhep iki levha: Y. 2 ^b de müzehhep serlevha. Y. 120 ^b ve 121 ^a da yine müzehhep iki levha. Sure başları mavi ile yazılı.duraklar, güller müzehhep. Miklep ve hendesi şemseli vişne çürüğü deri cilt.Bu mushaf Kur'anın Naml (27) suresinden Saffat (27) suresinin sonuna kadar olan kısmını ihtiva etmektedir.

3.1.1. E.H.220 Envanter No'lu Eserin Cildi

Resim3.1. E.H.220 Envanter No'lu Eserin Üst kapak Cildi

Çizim 3.1. Cild Deseni ¼ oranında

Eserin cildi 30x24 cm'lik ebatlarda vişne çürüğü renginde olup henesi şemseli cilttir. Alt ve üst kapakların her ikisinin de tezyinatı aynıdır. Kapaklar da tamamen yoğun bezeme hâkimiyeti vardır. Kapakların zemini vişne çürüğü renginde olmakla birlikte üzerindeki tezyinat altın olup oyma ve kabartma tekniğinde yapılmıştır. Klasik tarzda yapılan cildin tezyinatı ¼ oranında simetrik olarak tasarlanmıştır.

Eserin ortasında yer alan şemse kısmı aynı şekilde ¼ oranında simetrik olup iç içe çaprazlamasına oturtulmuş iki kareden oluşup sekiz köşeli yıldız formunda

tasarlanmıştır. Şemsenin dışı 1-3-1 mm olmak üzere cetvel ile kuzu çekilerek oluşturulmuştur. Burada 1 mm'lik yerler altın 3 mm'lik yer ise vişne çürüğü rengindedir. Şemsenin zemin rengi vişne çürüğü olup üzerine altınla boyanarak iç içe geçmiş geometrik motifler kullanılarak tasarımı yapılmıştır. Bu şemse desenin içerisinde tam orta noktasında bir penç motifini onun etrafında sekiz penç motifini ve tekrarında ise sekiz köşeye oturtulmuş sekiz penç motifini bulunmakla birlikte toplamda şemse desenin içerisinde on sekiz penç motifini kullanılarak desen oluşturulmuştur. Bu küçük penç motiflerinin rengi açık mavidir. Şemse içerisinde bulunan geometrik motiflerin aralarında 1 mm'lik açık mavi çizgiler bulunmaktadır. Desende belirli aralıklarla aralara serpiştirilmiş altınla boyaması yapılmış yuvarlak formda motiflere de yer verilmiştir.

Cildin dört bir köşesinde yer alan köşebentler aynı tasarım mantığı ile yapılarak $\frac{1}{2}$ oranında simetrik olarak üçgen formda tasarlanmıştır. Bu köşebentler şemse de yapılan desenin mantığı ile aynı olarak altınla boyanmış, iç içe geçmiş geometrik motiflerin kullanımı ile orantılı bir şekilde oturtulmuş penç motiflerinin kullanımıyla tasarlanmıştır. Ayrıca bazı motiflerin kenarları 1 mm'lik kalınlıkta açık mavi rengi ile boyanarak o motifleri daha göze gelir hale dönüştürmüştür. Desenin içerisinde dört penç ve iki tane yuvarlak form da tasarlanmış motif bulunmaktadır.

Tezyinatlı bu alanları dört bir kenardan çevreleyen, vişne çürüğü renginde zemin rengi kullanılarak ve üzerine altınla işlenmiş 2 cm'lik bir bordür tasarlanarak cilt kapağında kendine yer edinmiştir. Bu bordür deseninin etrafını çevreleyen 1-3-1 mm'lik cetvel kullanılmıştır. Bordür tezyinatı $\frac{1}{2}$ oranında simetrik olarak tasarımı yapılmıştır. Desen içerisinde yine aynı tarzda iç içe geçmiş geometrik motifler kullanılarak tasarım oluşturulmuş olmakla birlikte burada da belirli aralıklarla ve orantılı bir şekilde bazı motiflerin kenarları 1mm'lik kalınlıkta açık mavi rengi ile çizgiler şeklinde boyanmıştır. Bordür tasarımının içerisinde karşımıza yuvarlak form da motifler çıkmaktadır. Bu yuvarlak formda motif simetrik bir şekilde geometrik desenin içerisine yerleştirilmiştir.

Şemse, bordür ve köşebentler dışında kalan alanda yoğun bir biçimde aynı tarz mantığında grift örgülerle henesi formda oluşturulmuş desen yerleştirilmiştir

Resim 3.2. E.H.220 Envanter No'lu Eserin Alt Kapak Cildi

Üst kapak ve alt kapak birebir aynı formdadır. Sırt kısmı siyah deri ile kaplanmıştır. Miklep kısmı ise kapak kısımlarının miklep'e denk gelecek bir şekilde aynı formda tasarlanmıştır. Sertap kısmı bordür deseni ile aynıdır. Sadece ortasında pafta içerisinde yer alan bir yazı mevcuttur. Bu yazı altın ile yazılmış olup kenarlarında yine altınla işlenmiş iki penç motifi bulunmaktadır.

Resim 3.3. E.H.220 Envanter No'lu Eserin, İç Kapağı

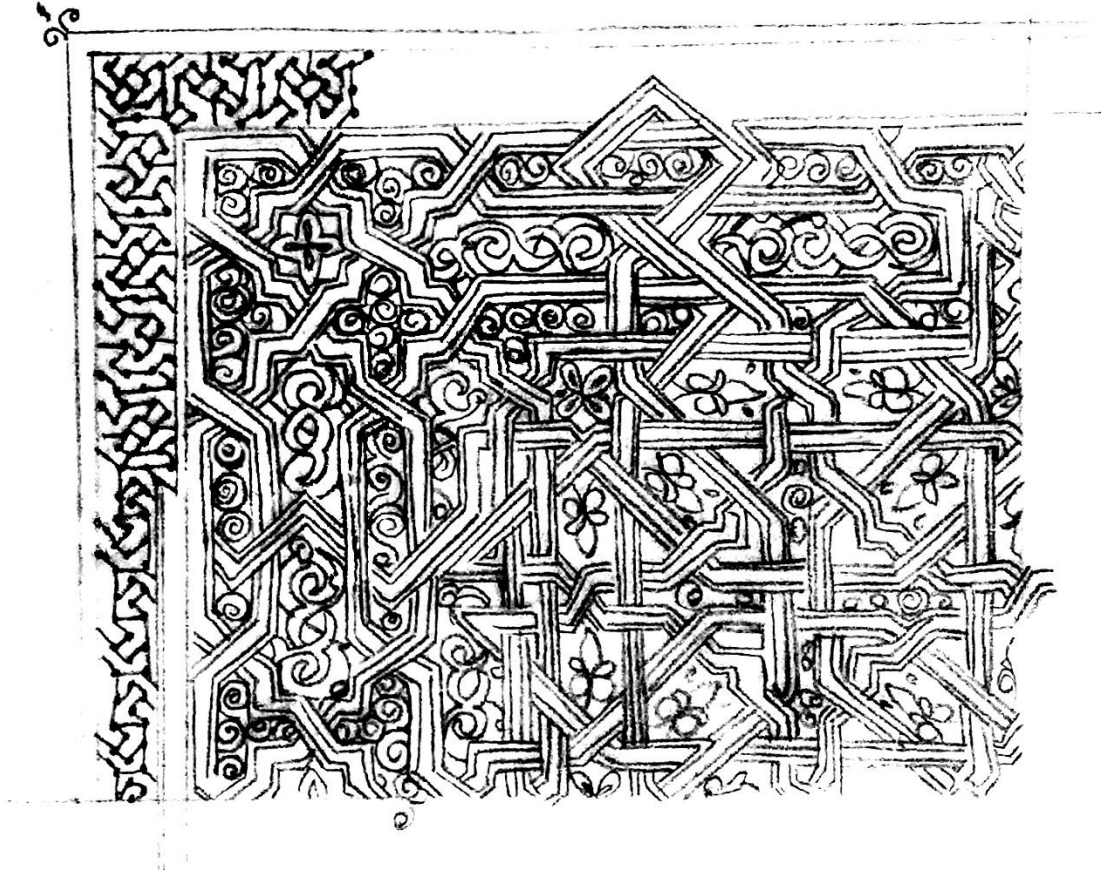
Cildin kapaklarının iç kısmı lacivert deri ile kaplanmıştır. Lacivertle kaplanmış alanda süsleme mevcut değildir.

Cilde bir bütün olarak bakıldığı zaman, zemin rengi vişne çürüğü deri olup, onun üzerine iç içe geçmiş hencesi tarzda desen kullanılmıştır. Desen altınla işlenerek deri üzerine yerleştirilmiş ve belirli aralıklarla açık mavi renginde penç motiflerine yer verilmekle birlikte 1mm'lik çizgiler halinde ki motiflerle cildin tezyinatı yapılmıştır. Cilt tezyinatı muazzam bir yoğunluktadır.

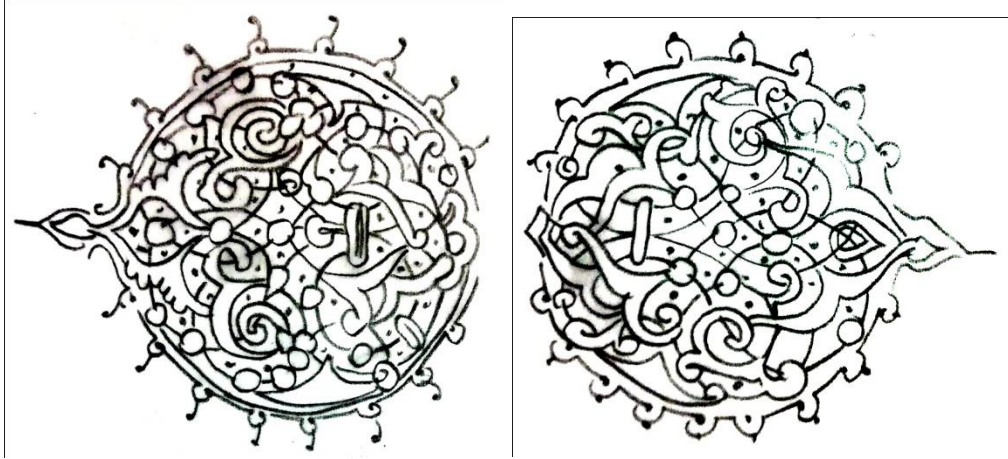
3.1.2. E.H.220 Envanter No'lu Eserin Zahriye Sayfası

Resim 3.4. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Zahriye Sayfası (1b-2a)

Çizim 3.2. Zahriye Sayfası ¼ Oranında, (2a)

Çizim 3.3. Zahriye Sayfasının paftası (2a) **Çizim 3.4.** Zahriye Sayfasının paftası (1b)

Eserin 1b ve 2a varaklarında karşılıklı $\frac{1}{4}$ oranında simetrik biçimde tasarlanmış zahriye sayfası mevcuttur. Zahriye sayfası oldukça yoğun bir şekilde bezenmiştir. Zahriye sayfasında bulunan bu tezyinatın ebatları 15x19 cm'lik bir alana sahiptir. Zahriye sayfasında geometrik bir tezyinat mevcuttur. Rûmî motifi yoğunlukta olmakla birlikte orantılı bir şekilde aralara serpiştirilmiş, toplamda dokuz tane penç motifi kullanılmıştır. Bu penç motifleri mavi renktedir. Geometrik bir tezyinatın hakim olduğu bu sayfada cetvel yardımı ile 1-3-1 mm'lik kuzular, desenin içerisinde kendine fazlasıyla yer edinerek desenin oluşumunda büyük katkı sağlamıştır. Bu 1 mm'lik alanlar altın, 3 mm'lik alan ise boyasız kendi rengindedir. Desende yoğun bir şekilde altın kullanılmıştır. Bunun dışında mavi ve bordo renklerine de yer verilmiştir. Yoğun bir tezyinatın hüküm sürdüğü bu sayfaya bakıldığında, şekil olarak iç içe kenetlenmiş zencerekler dikkati çekmektedir. Desende köşelerin her iki tarafına da 2 cm'lik bir alana tasarlanmış rûmî desenleri mevcuttur. Bu rûmîler mavi zemin üzerine oturtulmuş olup kendi renkleri beyazdır.

Bunun biraz altında yine 2 cm'lik bir alana tasarlanmış bordo zemin üzerine aktarılmış rûmî ve tepeliklerden oluşan bir süslemeye yer verilmiştir. Burada ise rûmîler ve tepelikler altınla bezenmiştir.

Desenin etrafında bulunan bordür kısmında zencerek deseni bulunmaktadır. Zencerek desenin zemini yoğun şekilde altın kullanılarak kaplanmıştır. Zencereklerin tahriri siyah boya kullanılarak çekilmiştir. Zencereklerin etrafında 1-3-1 mm'lik kuzular mevcuttur. İçten dışa 1 mm'lik cetvel siyah tahrir, 3 mm'lik yer boyasız ve dışta bulunan 1 mm'lik yer ise açık mavi ile tahriri çekilerek sınırlandırılmıştır. Bu

mavi tahriri çekilen kuzunun dört bir köşesine 2,5 mm'lik tığ çekilerek son verdirilmiştir. Tığlar negatif tekniğinde uygulanmıştır.

Desen de 19 cm'lik alanın tam orta yerinden dışa doğru 4x4 cm ebatlarında tekrar bir tasarım dizayn edilmiştir. Bu desen $\frac{1}{2}$ oranında simetrik olup yuvarlak formda tasarımı yapılmıştır. Desen tamamen rûmî motifleri ile oluşmaktadır. Burada zemin rengi kullanılmamıştır. Rûmî motifi altınla kaplanmış ve tahriri bordo rengi ile çekilmiştir. Rûmî deseni içerisinde aralara mavi noktalar serpiştirilmiştir. Bu desenin uç kısımlarında 1 mm'lik bir alana açık mavi tonunda kuzu çekilerek tasarlanmış ve uçlarına noktalar konularak sonlandırılmıştır.

Resim3.5. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Zahriye Sayfası (2a)

3.1.3. E.H.220 ENVANTER NO'LU ESERİN SURE BAŞI

Resim 3.6. E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Sure Başı (2b)

Çizim 3.5. Sure Başı ¼ Oranında, (2b)

Eserin 2b varağında sure başı tezyinatı mevcuttur. Bu tezyinat 14x5 cm ebatlarında dikdörtgen formda oluşturulmuştur. Tezyinatın tam orta yerinde kûfi tarzda bir yazı mevcuttur. Bu yazının rengi beyaz olmakla birlikte etrafına altın ile tahrir çekilmiştir. Bu yazı 10 cm'lik bir dikdörtgen alana tasarım yapılmıştır. Bu 10 cm'lik alanın zemin boyası bordo renginde olup üzerine rûmî desenleri ile süsleme yapılmıştır. Rûmîler altınla boyanmış ve siyah rengi ile tahrirleri çekilmiştir. Bu 10 cm'lik desen içerisinde, belirli aralıklarla mavi rengine de yer verilmiştir. Yazının etrafına 1-2-1 mm'lik kuzu çekilmiştir. 1 mm'lik olan alanlar da altın kullanılmış, 2 mm'lik alan ise boyasız kendi rengindedir.

Sure başı tezyinatının dış kısmına doğru bordür yapılmış olup bu desen ¼ oranında simetrik olarak tasarlanmıştır. Desenin köşelerine küçük paftalar konularak onların içine de penç motifi yerleştirilmiştir. Paftaların zemin rengi bordo olup

paftaların zemini ise altınla bezenmiştir. Altın paftaların üzerine mavi rengeinde pençler yerleştirilmiş ve bununla birlikte penç motiflerine siyah rengi ile tahrir çekilmiştir.

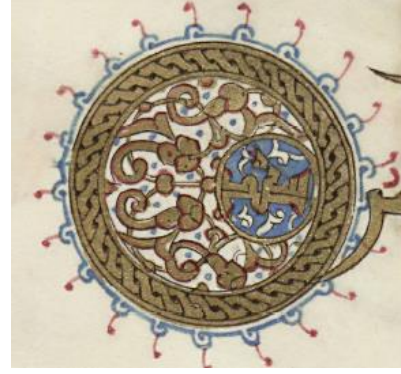
Bordürde 5 cm'lik alanın tam orta yerine rûmî deseni çizilmiştir. Zemin rengi mavi olup rûmîler altındır. Rûmîlerin tahrirleri siyahla çekilmiştir. Bu desenin içerisinde beyaz rengi ile boyanmış küçük rûmîlerde mevcuttur. 14 cm'lik bordür kısmının tam orta yerine cetvel yardımı ile 1-2-1 mm'lik iç içe geçmiş kuzu çekilerek geometrik bir form oluşturulmuştur. Bu formun içi altınla boyanmış üzerinde ise rûmî desenine yer verilmiştir. Bir dış kısmı ise bordo rengi ile boyanarak yine üzerinde rûmîler mevcut bulunmaktadır. Bu orta alana yapılan bezemenin her iki tarafında dikdörtgen bir form oluşturulmuştur. Bu desenin zemin rengi lacivert olup üzerine altınla rûmî deseni işlenmiştir. Burada ara ara beyaz rengeinde küçük rûmîlere yer verilmiştir. Desenin dış kısmına 1-2-1 mm'lik kuzu çekilmiş ve onun bir dışına ise 1 mm'lik lacivert kuzu çekilerek son buldurulmuştur. Mavi kuzuların dört köşesinde negatif tarzda tığlar bulunmaktadır.

Desenin 5 cm'lik dışa doğru olan alanında 4x4 cm ebatlarında pafta bulunmaktadır. Bu pafta tamamen rûmîlerden oluşmaktadır. Rûmîler altınla kaplanarak kenarlarına bordo tahrir çekilmiştir. Desenin içerisine eşit aralıklarla mavi noktalar yerleştirilmiştir. Zemin rengi bulunmamaktadır. Kağıdın kendi rengeinde bırakılmıştır. Desenin dışına doğru 1 mm'lik bordo kuzu çekilmiştir. Sonrasında 1 mm'lik lacivert rengi ile sınırlandırılmıştır. Belirli aralıklarla noktalar bırakılarak noktaların üzerine küçük paftalar konmuştur.

3.1.4. E.H.220 Envanter No'lu Eserin Bazı Gülleri

Resim 3.7. Gül 1 (58a)

Resim 3.8. Gül 2 (4a)

Resim 3.9. Gül 3 (6a)

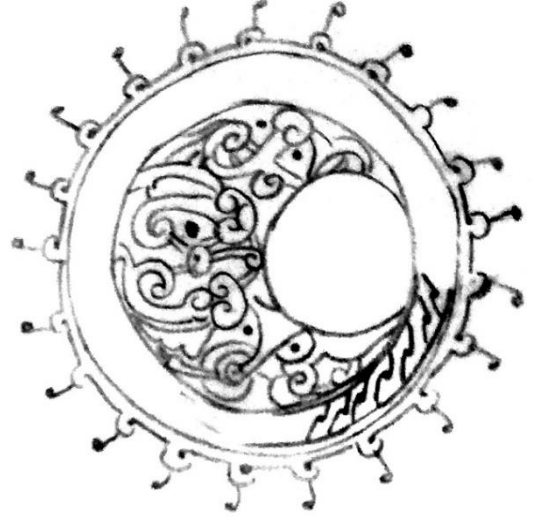
Resim 3.10. Gül 4 (103a)

Resim 3.11. Gül 5 (63a)

Çizim 3.6. Gül 1, 1/2 Oranında (58a)

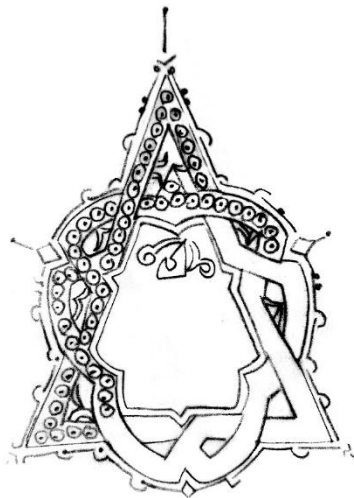
Çizim 3.7. Gül 2, 1/2 Oranında (4a)

Çizim 3.8. Gül 3, 1/2 Oranında (6a)

Çizim 3.9. Gül 4, 1/2 Oranında (103a)

Çizim 3.10. Gül 5 1/2 Oranında (63a)

Eserde birden fazla gül tezyinatı kullanılmıştır. Tarz olarak birbiri ile örtüşmektedir. Bir ve üç numaralı güller neredeyse aynı özelliklere sahiptir. Her ikisi de yuvarlak formda tasarlanmıştır. Yuvarlak içinde tekrar köşeye yuvarlak oturtulmuştur. Küçük yuvarlakların zemin rengi lacivettir. Üzerine altınla işlenmiş yazılar bulunmaktadır. Bu yazıların kenarlarına siyah tahrir çekilmiştir. Desen içerisinde beyaz renk ile rûmî motiflerine de yer verilmiştir. Bir sonra ki büyük yuvarlak formda tasarlanan desenin zemin rengi her ikisinde de bordodur. Üzerlerinde ise birbirine benzeyen fakat farklı tasarımlara sahip rûmîler bulunmaktadır. Her ikisinde de rûmîler altın renginde olup siyah rengi ile tahrirleri çekilmiştir. Üç numaralı gülde desenin orta yerinde bulunan rûmînin zemin rengi lacivert ile oluşturulmuştur. Bu desende kenarlarına altın kuzu çekilmiş ve altının etrafı bordo cetvel çekilerek son bulmuştur. Bir numaralı gül de ise dışını çevreleyen 1 mm'lik altınla çekilmiş kuzu bulunmaktadır. Bu kuzunun bir dışında ise lacivert renginde kuzu çekilmiş ve belirli aralıklarla üzerine noktalar yerleştirilerek noktaların üzerine küçük paftaya benzeyen şekiller konmuştur.

İki numaralı gül deseni de yine yuvarlak formda olup aynı şekilde köşesine yine bir yuvarlak form oturtulmuştur. Bu küçük yuvarlağın zemin rengi lacivettir. İçinde altın ile yazılmış yazı bulunup tahriri bordo rengi ile çekilmiştir. Bu küçük yuvarlak içerisinde beyaz renginde rûmî motifi de bulunmaktadır. Büyük yuvarlak desenin içerisinde etrafını zencerek kuşatmıştır. Zemin rengi altın olup zencereğin tahriri siyah ile çekilmiştir. Zencereğin iç ve dışında 1mm'lik altın kuzular bulunmaktadır. Zencerek ile küçük yuvarlak desenin aralığında rûmî deseni mevcuttur. Rûmîler altın rengindedir ve zemin boyası yoktur. Aralıklarla mavi noktalarda bu alana yerleştirilmiştir. Desenin dışına bir numaralı gülde olduğu gibi lacivert kuzu çekilmiş ve noktalarından dışa doğru çok küçük tığlar çekilmiştir.

Dört numaralı gül de diğer güller gibi aynı özelliklere sahip olup zemin rengi yoktur. Burada da tamamen rûmî motifleri kullanılarak desen oluşturulmuştur.

Beş numaralı gül deseni diğer güllere göre farklı bir tasarımda düzenlenmiştir. Üçgen içerisine yuvarlak bir form oturtularak oluşturulmuştur. Desenin tam orta yerinde pafta ile ayrılmış bir yazı mevcuttur. Paftanın zemin rengi bordo olup üzerinde altınla işlenmiş rûmîler bulunmaktadır. Yazının rengi ise beyaz olmakla birlikte altın ile tahriri çekilmiştir. Bunların dışında kalan desen altın yoğunlukta olup lacivert rengi de kullanılmıştır. Geometrik desen hâkimiyeti vardır. Uç kısımlarına 1 mm'lik lacivert

kuzu çekilmiştir. Bu kuzu noktalarla süslenecek uç köşelerine ise tığlar çekilerek son bulmuştur.

3.1.5. E.H.220 Envanter No'lu Eserin Durakları

Resim 3.12. Durak 1

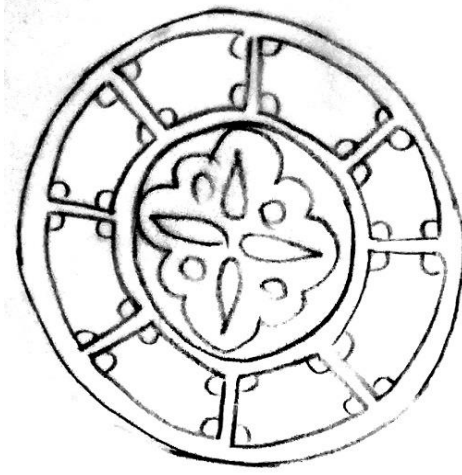
Resim 3.13. Durak 2

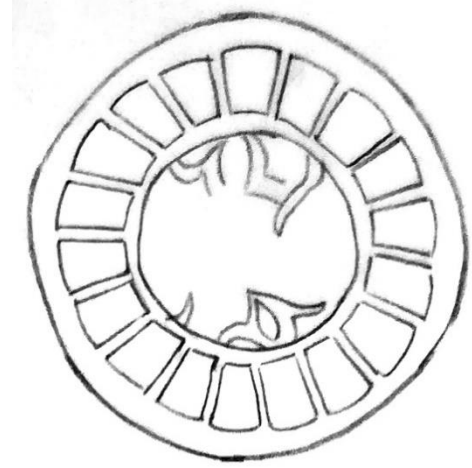
Resim 3.14. Durak 3

Resim 3.15. Durak 4

Çizim3.11. Durak 1

Çizim3.12. Durak 2

Çizim3.13. Durak 3

Çizim3.14. Durak 4

Yazıların arasında yer alan durak tezyinatlarında çeşitli tezyinatlar kullanılmıştır. Bir numaralı durak $\frac{1}{4}$ oranında simetrik olarak tasarlanmıştır. Yuvarlak formda tezyin edilmiş olup iç kısmında yine bir yuvarlak şekil bulunmaktadır. İç kısımda bulunan yuvarlak içersine bir penç motifi yerleştirilmiştir. Bu penç motifi altın rengine boyanarak üzerine mavi çizgilerle detayları verilmiştir. Ayrıca bordo rengi de kullanılarak noktalamaları yapılmıştır. Bu küçük yuvarlağın dışı 1 mm'lik altın kuzu ile sınırlandırılarak büyük yuvarlak forma geçiş sağlanmıştır. Büyük yuvarlağın içi altınla sıvanmış ve yine 1 mm'lik kuzularla desen sekize bölünerek tamamlanmıştır. Sekize bölünmesinde kullanılan bu kuzuların iç ve dış kenarları bordo renginde

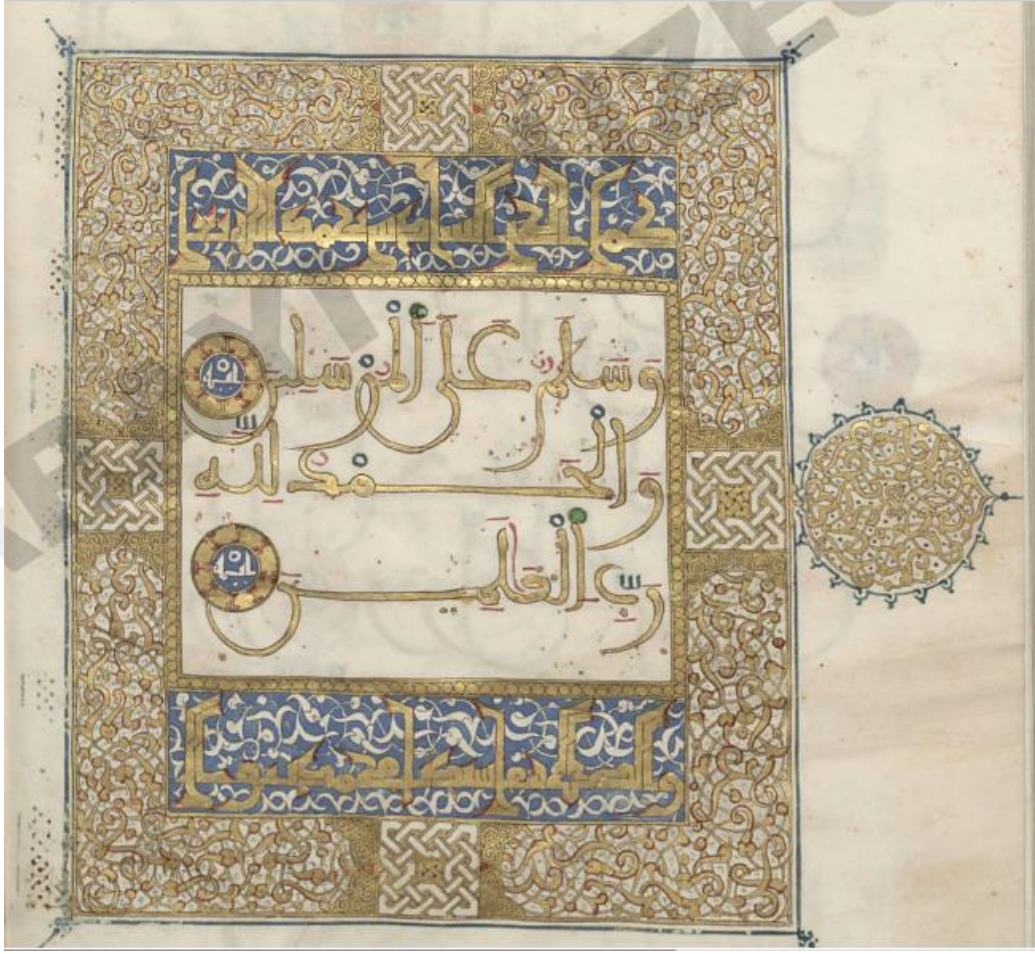
noktalar konularak süslenmiştir. En son olarak desenin dışı 1 mm'lik kuzu ile tamamlanmıştır. Bu 1 mm'lik alan altın ile çekilmiş ve kenarlarında siyah tahrir kullanılmıştır.

İki numaralı durak çalışmasında da yuvarlak formdan yararlanılmıştır. Bu çalışma da kendi içerisinde yine yuvarlak bir form oluşturularak tasarlanmıştır. İç yuvarlak form lacivert ile boyanmış olup beyaz renginde rûmîlerle süslenmiştir. Burada yazı bulunup bu yazı altın ile boyanarak siyah tahriri çekilmiştir. İç yuvarlak form dış yuvarlağa geçişte 1 mm'lik kuzu beyaz rengine boyanarak siyah ile de tahriri çekilmiştir. Dış yuvarlak form 18 eşit parçaya bölünerek içi altına boyanmış bölünen kısımlar siyah ile tahriri çekilmiştir. Bu alanın hemen sonrasında bordo rengi kullanılarak kenar boşlukları doldurulmuştur. Çalışmanın en dışında 1 mm'lik altın kuzu çekilerek desen son bulmuştur. Bu kuzuların kenarları ise siyah tahrirle sınırlandırılmıştır.

Üç numaralı durak bir ve iki numaralı durak tarzında iç içe yuvarlak formlardan oluşturulmuştur. İç yuvarlak lacivert rengine boyanarak üzerinde altınla işlenmiş yazı bulunmakla birlikte beyaz rûmî desenlerine de yer verilmiştir. 1 mm'lik kuzu ile dış yuvarlak forma geçiş sağlanmıştır. Bu yuvarlak form altınla bezenerek (S) şeklinde geometrik bir tezyinat yapılmakla birlikte kenarları siyah tahrirle son bulmuştur. Bu çalışmanın dışı 1 mm'lik altın kuzu ile tamamlanmıştır. Siyah ile de tahrirleri çekilmiştir.

Dört numaralı durak çalışmasının tezyinatı diğer duraklarda kullanılan formdan farklıdır. Damla formunda oluşturulmuş olup burada da içerisine küçük bir yuvarlak oturtulmuştur. Bu küçük yuvarlak içerisinde yine lacivert zemin altınla yazılmış yazı ve beyaz rûmîler yer almaktadır. Yuvarlak damla şekline geçerken 1 mm'lik altın kuzu çekilerek geçiş sağlanmıştır. Damla formun zemin rengi bordo olup üzerine altın ile rûmîler yerleştirilmiştir. Rûmîlerin tahrirleri siyahtır. En son 1 mm'lik altın kuzu ile sınırlandırılarak desen son bulmuştur.

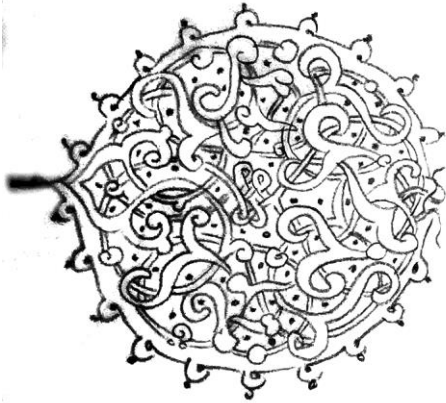
3.1.6. E.H.220 Envanter No'lu Eserin Sayfa Sonu Tezhibi

Resim 3.16.E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Son Sayfa Tezhibi (120b)

Çizim 3.15. Son Sayfa tezhibi ¼ Oranında (120b)

Çizim 3.16. Sayfa Sonu Tezhibi Paftası

Eserde 120b varağında bulunan son sayfa tezhibi geometrik tarzda oluşturulmuş motifler ile $\frac{1}{4}$ oranında simetrik olarak tasarlanmıştır. Bu tezyinatın ebatları 15x18 cm'dir. Desenin en iç kısmında 11x8 cm ebatlarında mağribi tarzda yazı bulunmaktadır. Bu alanda bulunan yazı altınla doldurularak yazının kenarları bordo renginde tahrirle son bulmuştur. Yazının zemin rengi olmayıp, sayfanın kendi rengi kullanılmıştır. Bu yazı içerisinde iki adet durak deseni bulunmaktadır. Bu durakların tezyinatı her ikisinde de aynıdır. Yazının hareketleri bordo ve lacivert kullanılarak oluşturulmuştur. Bu yazı kenarına 1-2-1 mm'lik altın ile kuzu çekilmiş ve 2 mm'lik kuzu içerisine zencerek deseni yerleştirilmiştir. Tahrirleri siyah ile çekilmiştir.

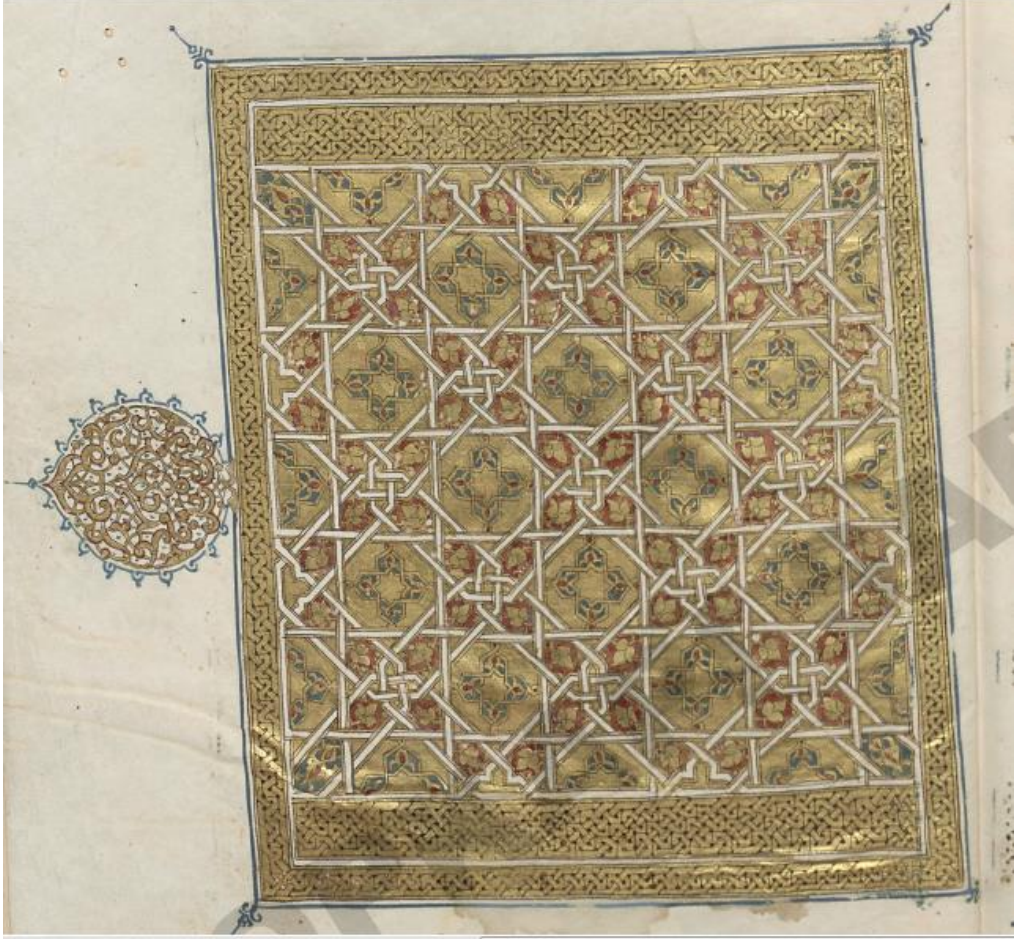
Yazının alt ve üst kısmında 11x4 cm ebatlarında bir desen oluşturulmuştur. Bu desenin içerisinde altın ile bezenmiş kûfi yazı bulunup kenarları bordo rengi ile tahrir çekilerek tamamlanmıştır. Bu desen içerisinde lacivert zemin rengi kullanılmış olmakla birlikte yazı dışında boş kalan alana beyaz rûmî motifleri yerleştirilerek oluşturulmuştur. Rûmîlerin dışı siyah boya kullanılarak tahriri çekilmiştir. Bu alan 1 mm'lik altın kuzu ile son bularak bir sonraki desene geçiş yapılmıştır.

Bu çalışmanın en kenarlarında 2 cm'lik bordür kısmı bulunmaktadır. Bordür $\frac{1}{4}$ oranında simetrik olarak tasarlanmıştır. Dört orta kısma 2x2 cm ebatlarında zencerek deseni yerleştirilmiştir. Zencereklerin tam orta yerinde sıvama altın kullanılmış diğer alanlarda ise 1-3-1 mm'lik ebatlarda zencerek formu oluşturularak tamamlanmıştır. 1 mm'lik alanlar altın olup, 3 mm'lik alanlar ise, kağıdın kendi renginde bırakılmıştır. Bu çalışmanın dört köşesinde $\frac{1}{2}$ oranlarında simetrik desen oluşturulmuştur. Desenin iç kısmı tamamen rûmî motifleri kullanılarak oluşturulmuştur. Rûmîler altın ile boyanıp kenarları bordo rengiyle tahriri çekilmiştir. Zemini, kağıdın kendi rengidir. Ara boşluklara bordo noktalar serpiştirilerek desene yoğunluk kazandırılmıştır. Desenin köşeleri paftalara bölünerek içerisinde yoğun şekilde altın kullanılmıştır. Bu köşelerde altın üzerine siyah tahrirle geometrik motifler kullanılmıştır. Son olarak desenin dışı ilk olarak 1 mm'lik altın kuzu ile ve sonrasında 1 mm'lik lacivert kuzu çekilerek desen son bulmuştur. Lacivert kuzunun dört köşesinde yine lacivert renginde negatif tekniği ile tığlara yer verilmiştir.

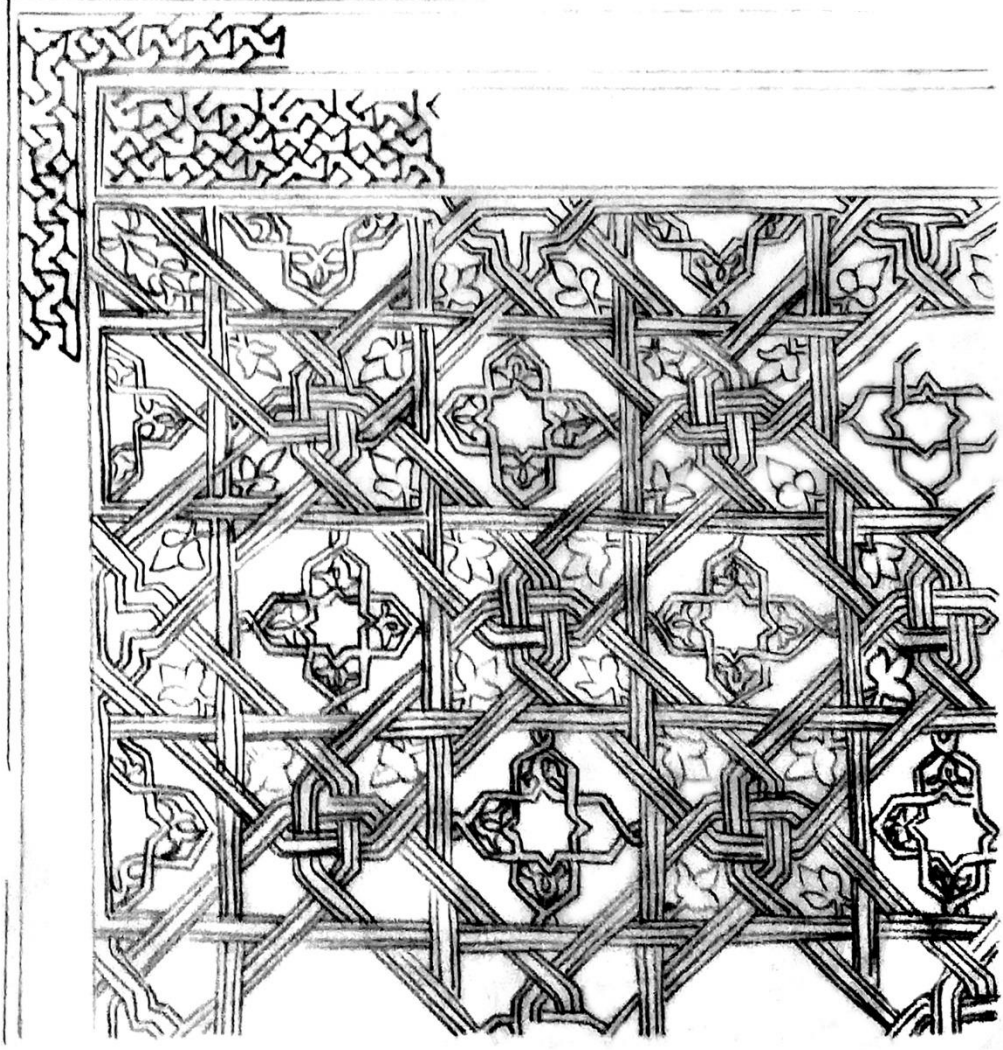
Çalışmanın 18 cm'lik alanının dışa dönük tarafının tam orta yerinde 4x4 cm ebatlarında yuvarlak formda bir tezyinat bulunmaktadır. Bu yuvarlak form tezyinatın içi tamamen rûmî motiflerinden oluşmaktadır. Rûmîler altın ile boyanmış olup kenar tahrirleri siyah ile çekilmiştir. Zemin rengi olmayıp, kağıdın kendi rengi tercih edilmiştir. Çalışmanın dış kenarları lacivert cetvel çekilerek son bulmuştur. Bu lacivert

cetvele belirli aralıklarla lacivert noktalar konmuştur. Bu noktaların üstüne küçük pafta tarzı şekiller yapılarak yine onların üzerine de noktalar yerleştirilmiştir.

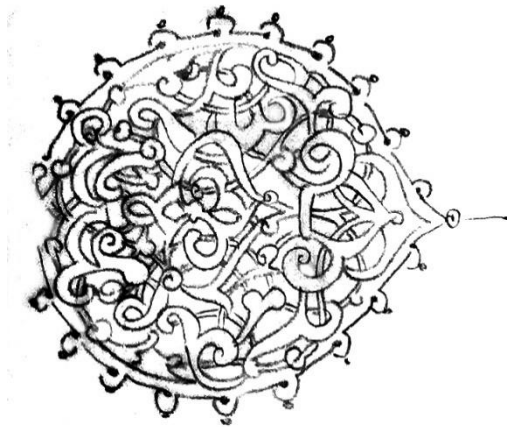
3.1.7. E.H.220 Eserin Envanter No'lu Ketebe Sayfası

Resim 3.17.E.H. 220 Envanter No'lu Eserin Ketebe Sayfası (121a)

Çizim 3.17. Ketebe Tezhibi ¼ Oranında (121a)

Çizim 3.18. Ketebe Tezhibinin Paftası

Eserde 121a varağında yer alan son sayfa tezhibi olabildiğine yoğun bezemesi yapılmış, muhteşem bir tasarım ve inanılmaz bir işçilik ile karşımıza çıkmaktadır. Bu sayfa da döneminin sanat özelliklerini fazlasıyla gözler önüne koymaktadır. Geometrik motifler, rûmîler ve zencerek ile dikkatleri üzerine çekmektedir. Bu varakta oldukça yoğun bir şekilde altın kullanılarak, insanın gözüne son derece hitap eden bir güzellikte oluşunu bizlere sunmuş bulunmaktadır.

Eser 15x18 cm ebatlarında tasarlanmıştır. Çalışmanın iç tasarım ebatları 13x14 cm'dir. Çalışma alanına bakıldığında iç içe geçmiş bordür tekniği ile tasarlanmış düz ve çapraz kareleri bünyesinde bulduran bir tasarım olduğu görülmektedir. Bu alanda bulunan bordürün ebatları 1-2-1 mm'lik dış cetveli, 1 mm'lik alan altın ve 2 mm'lik alan ise varağın kendi rengidir. Dış hatları siyah boya ile tahriri çekilmiştir. Bordürün iç ebatı ise 2 cm'dir. Bordürlerin içi bordo zeminli olup üzerine altın tepelikler konularak tasarlanmıştır. Siyah boya ile de tahriri çekilmiş bulunmaktadır. Bordür geçen alanların orta kısmında yer alan ve kare formda bulunan alan ise altın zeminli olup altın zemin üzerine geometrik bir tasarım yapılmıştır. Desen "T" şeklini andırıp, orta kısmında yıldız formu yer almaktadır. Şeklin iç ve dış kısmı 1mm'lik altın kuzu ile sınırlandırılarak siyah boya ile tahriri çekilmiştir. En içte bulunan yıldız formun rengi tamamen altın bezeme olup, onun dışında kalan kısımlar lacivert zeminlidir. Lacivert zemin üzerinde altınla boyanmış rûmî tepelikleri bulunup, bu rûmîlerin iç kısımlarında bordo rengine de yer verilmiştir. Tahrirleri ise siyah boya ile çekilmiştir.

Çalışmanın alt ve üstünde bulunan 2 cm'lik alana zencerek deseni yerleştirilmiştir. Zemin rengi sıvama altın olup, zencerekler siyah boya ile çekilmiştir. Görsel ve işçilik olarak mükemmel bir güzelliktedir. Bu alanda ki zencereğin iç ve dışına 1 mm'lik altın kuzu çekilmiştir. Altın kuzuların iç ve dış hatlarına siyah boya ile tahrir çekilmiştir.

Çalışmanın dış yüzeyini kapsayan alanda ise bordür içerisinde yine karşımıza zencerek çalışması çıkmaktadır. Burada da zencereğin içi sıvama altın olup, zencereklerin hatları siyah boya ile sabitlenmiştir. Bordürün iç ve dış kısmı 1 mm'lik altınla kuzuları çekilmiş olup, siyah boya ile de tahrirleri çekilmiştir. En dışta 1mm'lik lacivert rengi ile çekilmiş bir cetvel bulunmaktadır. Cetvelin dört köşesinde negatif tarzda oluşturulan 2 cm'lik ebatlarda tığlar bulunmaktadır.

Çalışmanın 18 cm'lik alanının tam orta yerinde, dış tarafa doğru oturtulmuş yuvarlak formda 4x4 cm'lik ebatlarında bulunan bir desen mevcuttur. Bu desenin içerisi tamamen rûmî motifi kullanılarak oluşturulmuştur. Rûmîler altınla boyanarak,

dış hatları bordo rengi ile tahriri çekilmiştir. Çalışmanın, desenden arda kalan boşluklarını doldurmak amaçlanarak, içerisine küçük lacivert noktalar serpiştirilmiştir. Zemin boyası olarak, kağıdın kendi rengi tercih edilmiştir. Yuvarlak formun dış kısmına, 1 mm'lik lacivert renginde bir cetvel çekilmiştir. Bu cetvelin üzerine, belirli aralıklarla noktalar yerleştirilmiş ve noktaların üzeri aynı renkte, küçük paftalar konularak tasarlanmıştır.

3.2. R.27 ENVANTER NUMARALI KUR'AN-I KERİM'İN TAHLİLİ

ENVANTER NUMARASI	:R. 27
ESERİN TÜRÜ	:Kur'an-ı Kerim
KİTABIN KONUSU	: İslam Dini Kur'an ve Kur'an İlimleri
BULUNDUĞU YER	:Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
KOLEKSİYON	: Yazma Eserler Kütüphanesi
MÜSTENSİH	: Bilinmiyor
İSTİNSAH YERİ	: Bilinmiyor
İSTİNSAH TARİHİ	: Bilinmiyor
HATTAT	:Muhammad b. Muhammad b. Ali b.Şu'ayb al-Anşari
YAZIMTARİHİ	:587(1191) Yılı Muharrem'in Başı
TEZHİP ÖZELİĞİ	:Y.2 ^a ve Y.196 ^b ,197 ^a da hendesi ve poligonal geçmelerle süslü nefis müzehhep üç levha. Sure başları, hizip, aşır, secde gülleri aynı tarzda müzehhep.
TEZHİPLİ SAYFALAR	:2a-2b, 197a-196b
MÜZEHHİP	: Bilinmiyor
CİLDİ	: Miklepli koyu kahverengi düz cilt
DİLİ	: Arapça
YAZI ÇEŞİDİ	: Mağribi
VARAK ADEDİ	: 197 yaprak
SATIR SAYISI	: 25 satır

BOYUT	: Kağıt: 315x262 mm Yazı: 180 mm uzunluğunda
MÜREKKEP	: Bilinmiyor
KAĞIT ÖZELLİĞİ	: Parşömen
ESER AÇIKLAMASI	: Parşömen. 315 mm Boy ve 262 mm eninde 197 yaprak. Sahifede Mağrip yazısı ile 180 mm uzunluğunda 25 satır. Muhammad b. Muhammad b. Al b. Şu'ayb al- Anşari eliyle Sebte şehrinde 587 (1191) yılı muharrem başında yazılmıştır. Y. 2 ^a ve Y.196 ^b , 197 ^a da hendes ve poligonal geçmelerle süslü nefis müzehhep üç levha. Sure başları, hizip, aşır, secde gülleri aynı tarzda müzehhep. Miklepli koyu kahverengi düz cilt.

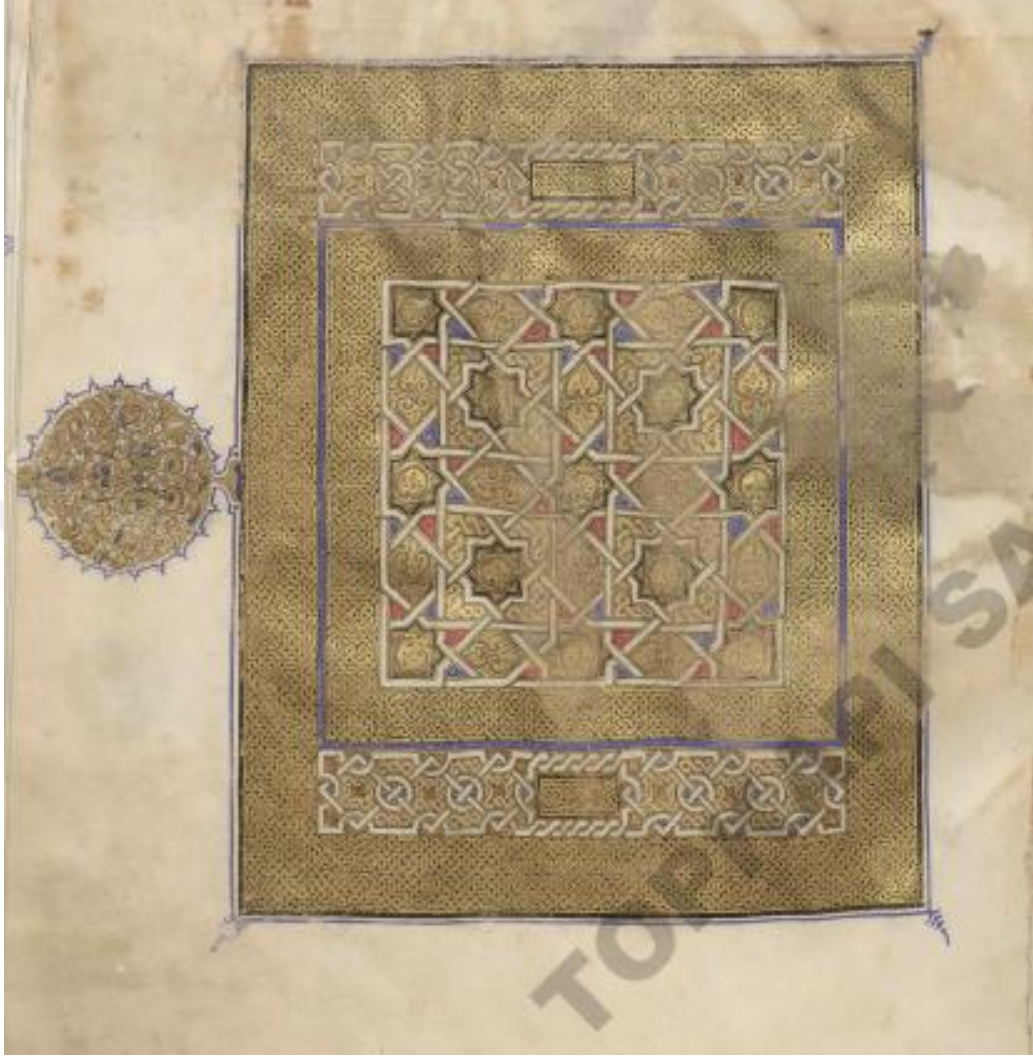
3.2.1. R.27 Envanter No'lu Eserin Cildi

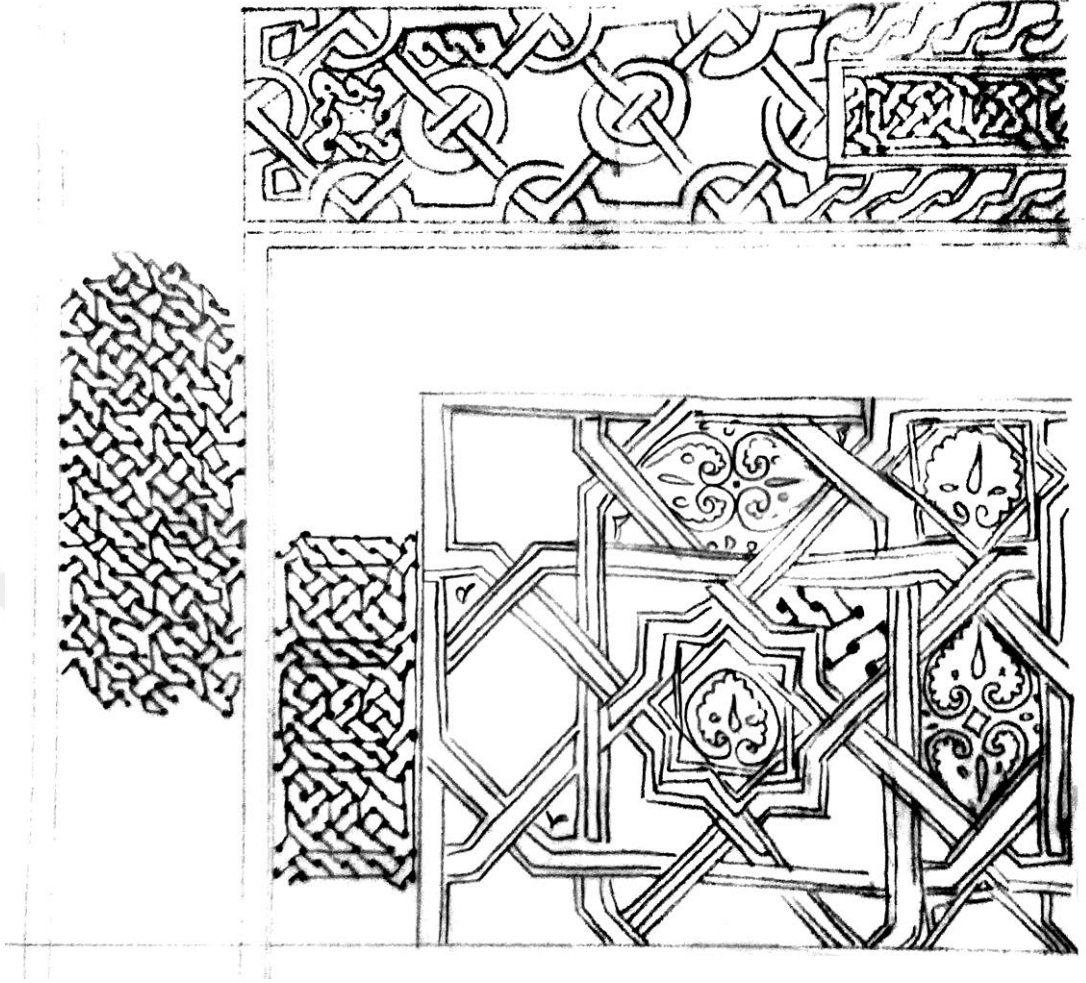
Resim 3.18. R.27 Envanter No'lu Eserin Cildi

Eserin cildi 27x33 cm ebatlarındadır. Miklepli koyu kahverengi düz cilttir. Cildin üzerinde herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Cildin kenarlarında altın ile renklendirilmiş bir cetvel mevcuttur. Eserin cildi üzerinde yıpranmalardan ötürü deformlar mevcuttur. Cilt kapaklarının içleri yeşil kağıt ile kaplanmıştır. Yine burada da bezeme mevcut değildir.

3.2.2. R.27 Envanter No'lu Eserin Zahriye Sayfası

Resim 3.19.R.27 Envanter No'lu Eserin Zahriye Sayfası (2a)

Çizim 3.19. Zahriye Sayfası ¼ Oranında (2a)

Çizim 3.20. Zahriye Sayfasının Paftası

Eserin 2a zahriye sayfası varağında bulunan desen 18x23 cm ebatlarındadır. Esere bir bütün olarak bakıldığında tam döneminin özelliğini yansıttığını algılayabiliriz. Yoğun bir desen hâkimiyeti, aynı zamanda fazlaca altın kullanımı, renklerde lacivert ve kırmızı rengin tercihi ile birlikte desenin tamamen geometrik tarzda oluşu bizi direk Selçuklu dönemine götürmektedir. İşçilikte olan incelikler ve hassasiyetler de gözlemlenmektedir.

Çalışmanın içerisinde 10x10 cm ebatlarında kare formu bulunmaktadır. Kare formda bulunan çalışma $\frac{1}{4}$ oranında simetrik olarak tasarlanmıştır. Bu kare formun tam orta yerinde yıldız formu bulunmaktadır. Burada bulunan yıldız formu iki karenin çapraz olarak yerleştirilmesi ile oluşmuştur. Zemin rengi olarak altın kullanılmıştır. Üzerine siyah renkle tahrir tekniği kullanılarak desen geçilmiştir. Desen dal dönmesi niteliğinde bulunarak üzerine noktalar yerleştirilmiştir. Boş kalan kısma bir yaprak motifi çizilmiştir. Bu yaprak motifi ise yeşil renge tahriri çekilmiştir. Yine boş kalan alanlara noktalar konularak desen dolgun hale getirilmiştir. Yıldızın kenarlarına siyah ile cetvel çekilmiştir. Yıldız formun bir sonrasında çaprazlamasına kare form kullanılmış olup bu kare formun dört köşesinde yine küçük kareler kullanılarak desen oluşturulmuştur. Küçük karelerin içi altınla sıvamış ve üzerine karşılıklı olarak kalp şeklini andıran dal dönüşleri çizilmiştir. Bu dönüşler siyah renk kullanılarak tahriri çekilmiştir. Üzerinde aynı renk ile noktalama olduğu görülmektedir. Karşılıklı olan kalp dönüşlerinin tam orta yerinde küçük bir kare form görülmektedir. Kalpli dalların ortasında ise yeşil ile renklendirilmiş yapraklar mevcuttur.

Kare formun bir sonrasında düz oturtulmuş bir kare formu yer almaktadır. Dört bir kenarında yine kare formlar mevcuttur. Karelerin içerisinde yıldız formu bulunup, yıldız formdan arda kalan kısımlara zencerek deseni yerleştirilmiştir. Zencereklerin zemini altın olup tahrir ve noktaları siyahtır. Zencereklerin tam orta kısmından beyaz renk ile tahrir geçilmiştir.

Kare formun bir sonrasında yine düz oturtulmuş bir kare form dikkati çeker. Burada da kalan boşluklara sığdırılmış kare ve yıldız formlar bulunmaktadır. Bu formlardan arda kalan küçük boşluklara kırmızı ve lacivert ile renk verilmiştir. Şekillere dönüşler ise 1-5-1 mm'lik cetveler ile sağlanmıştır. Cetvelde 1 mm'lik alanlar altın olup siyah tahrir çekilmiştir. 5 mm'lik alan ise boyasız kağıdın kendi rengidir.

Kare formun etrafını tekrardan bir kare form kuşatmıştır. Kalan 1,5 cm'lik boşluğa zencerek deseni çizilerek çalışmaya aktarılmıştır. Zencereğin zemini altınla

sıvanmış olup tahrir ve noktaları siyah ile çekilmiştir. Zencerek sonrası 1-4-1 mm ebatlarında cetveller mevcuttur. 1 mm'lik cetvel altın olup 4 mm'lik alan ise laciverttir. Bu alanın alt ve üstünde 14x2 cm ebatlarında dikdörtgen form oluşturulan bir tasarım mevcuttur. Dikdörtgen tasarımın en orta yerinde 1x2 cm ebatlarında küçük dikdörtgen formda desen göze çarpar. Bu formun içerisinde zencerek deseni mevcuttur. Dış hatlarını 2 mm'lik siyahla doldurulmuş cetvel kuşatmaktadır. Zencereğin içi altın olup tahrirler siyahtır. 14x2 cm ebatlarında bulunan dikdörtgen formun deseni tamamen geometrik bir tasarımdan oluşması ile dikkati çeker. Küçük dikdörtgenin sağ ve sol tarafında çapraz yerleştirilmiş kare formlar yer almaktadır. Karelerin birleşim yerinde iki sağ ve iki sol olmak üzere yuvarlak formlar bulunmaktadır. Geometrik bu formların içlerinde zencerek deseni yer almakla birlikte zemini sıvama altın olup tahrirleri siyahtır. Küçük kalan boşluklara lacivert ile renklendirilme yapılmış ve üzerine beyaz rengi ile noktalamalar konulmuştur.

Alt ve üst dikdörtgen tasarımlar aynı olmakla birlikte içlerindeki küçük dikdörtgenlerin ebatlarında farklılıklar bulunmaktadır. Alt dikdörtgen formun içerisinde 1x2 cm ebatlarında küçük dikdörtgen bulunurken üst dikdörtgen formun içerisinde 1x3 cm ebatlarında küçük dikdörtgen bulunmaktadır.

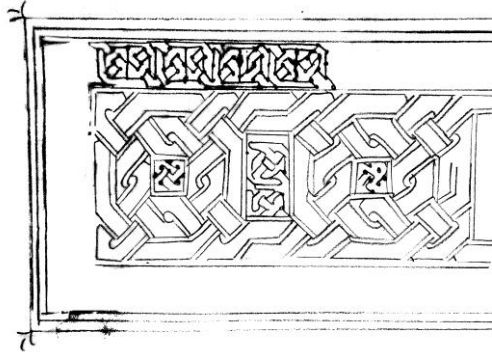
Son olarak bütün deseni içine alan 2 cm ebatlarında bir zencerek deseni bulunmaktadır. Zemin tamamen sıvama altın olup tahrir ve noktalar siyah renk kullanılarak oluşturulmuştur. Zencereğin dış hatlarını 2 mm'lik siyah renk ile doldurulmuş cetvel kuşatmaktadır. Onun sonrası 1 mm'lik lacivert ile çekilmiş cetvel bulunmaktadır.

Tasarımın 23 cm'lik olan kısmının dışa olan tarafının tam orta yerinde 5x5 cm ebatlarında yuvarlak forma sahip bir desen mevcuttur. Desen tamamen rûmî motiflerinden oluşmaktadır. Rûmîlerin içi altın ile boyanmış olup siyah renk ile tahrirleri çekilmiştir. Belirli aralıklarda lacivert rengi kullanılarak doldurmalar yapılmıştır. Zemin rengi bulunmayıp kâğıdın kendi rengi tercih edilmiştir. Desen içerisinde rûmîlerden kalan boşlukları doldurmak amaçlı lacivert rengi ile noktalar serpiştirilmiştir. Desenin dışına lacivert ile cetvel çekilmiş olup üzerine eşit aralıklarla küçük paftaları andıran motifler yerleştirilmiştir. Küçük paftaların üzerlerine yine aynı renkte noktalar konulmuştur.

3.2.3. R.27 Envanter No'lu Eserin Sure Başı

Resim 3.20.R.27 Envanter No'lu Eserin Sure Başı (2b)

Çizim 3.21. Sure Başı 1, ¼ Oranında (2b)

Çizim 3.22. Sure Başı Paftası

Eserin 2b varağında bulunan çalışmanın ebatları 18x4 cm'dir. Dikdörtgen formda bulunan bu çalışma içerisinde yine dikdörtgen formun içerisine yerleştirilmiş kufi tarzda bir yazı bulunmaktadır. Bu yazı altın ile yazılmış ve siyah renk ile tahrirleri çekilmiştir. Zemin rengi lacivert olmakla birlikte küçük dikdörtgeni çevreleyen kalın siyah bir çerçeve bulunmaktadır. Bunun bir dışında ise 5 mm ebatlarında bir zencerek deseni bulunmaktadır. Zencereğin zemin rengi altın olup nokta ve tahrirleri siyah renk ile çizilmiştir. Bu desenin sağ ve sol olmak üzere iki tarafında 1-3-1 mm ebatlarında cetvel ile oluşturulmuş zencerek deseni mevcuttur. 1 mm'lik alanlar altın olup 3 mm'lik alanlar kağıdın kendi rengidir. 3mm'lik olan alanların bazı yerlerinde lacivert rengi kullanılmıştır. Bu alanın bir dış tabakasında 1 cm ebatlarında yine zencerek deseni kullanılmıştır. Burada da yine zemin sıvama altın olup tahrir ve noktalar siyah ile yapılmıştır. Zencereğin dış hatları 1 mm ebatlarda siyah boya ile cetvel çekilmiştir.

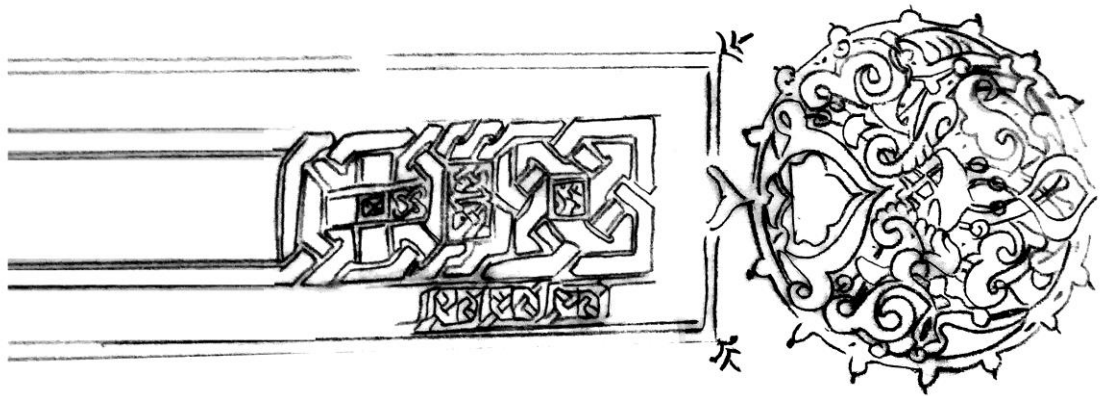
Siyah cetvel sonrası tekrar lacivert cetvel bulunmaktadır. Dört köşesinde negatif tarzda yapılmış lacivert renginde 1 cm'lik tığ desenleri bulunmaktadır.

Çalışmanın 4 cm'lik olan kısmının dışa bakan tarafında 5 cm ebatlarında yuvarlak formda bir çalışma bulunmaktadır. Çalışma tamamen rûmî motiflerinden oluşmaktadır. Rûmî motifleri altın ile boyanmış olup tahrirleri siyah renk ile çekilmiştir. Zemin boyası yoktur. Desenin bazı yerlerinde lacivert boya kullanılmıştır. Rûmî motiflerinin arda kalan kısmında siyah ve kırmızı noktalar kullanılarak desen dolgun bir hale gelmiştir. Deseni çevreleyen lacivert bir cetvel bulunmaktadır. Lacivert cetvelin üzerinde belirli aralıklarla küçük paftalar şeklinde ayrıntılara da yer verilmiştir.

Burada incelediğimiz sure başı Fatıha suresine aittir. Yazı parşömen kağıda mağribi tarzda yazılmış olup beş satırdan oluşmaktadır. Yazıda kahverengi mürekkep kullanılıp harekeleri kırmızı ve lacivert rengi ile tamamlanmıştır.

Resim 3.21.R.27 Envanter No'lu Eserin Sure Başı (2b)

Çizim 3.23. Sure Başı 2, ¼ Oranında (2b)

Eserin 2b varağında bulunan ikinci sure başı tezhibi ilk incelenen sure başı ile tamamen aynı olamasa da oldukça benzer bir tasarıma sahiptir. Desen ebatları kullanılan motifler ve renkler birbirine çok benzese de ufak tefek farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıklar ise yazı alanları ve ebatları, yuvarlak formun içerisinde ki rûmî desenlerinin tasarımlarıdır.

İncelediğimiz bu desen Bakara suresinin ilk ayetlerini içermektedir. Parşömen kağıt üzerinde on satır halinde yazılmıştır.

3.2.4. R.27 Envanter No'lu Eserin Bazı Gülleri

Resim 3.22. Gül 1 (11a)

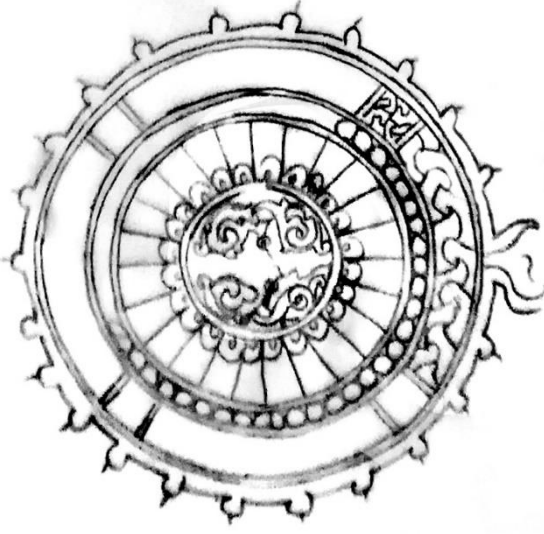
Resim 3.23. Gül 2 (5a)

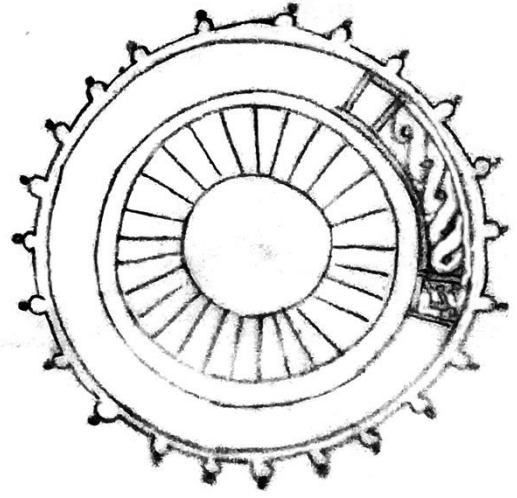
Resim 3.24. Gül 3 (8b)

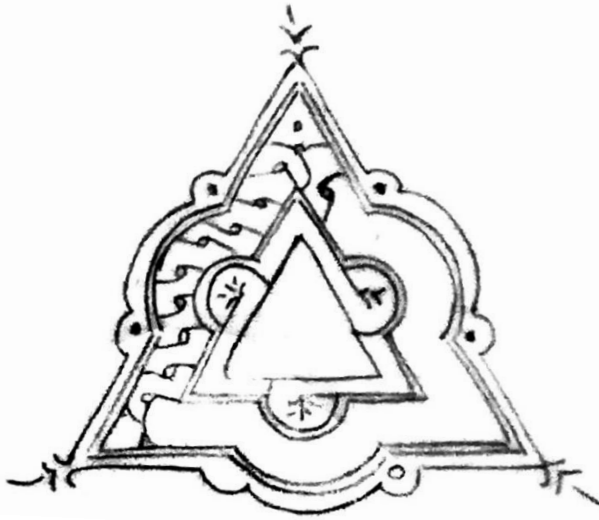
Resim 3.25. Gül 4 (8a)

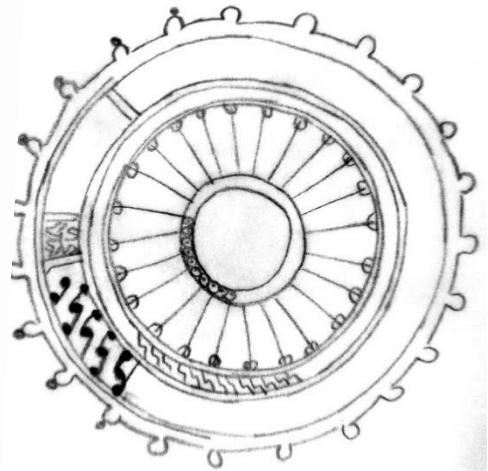
Çizim 3.24. Gül 1, ¼ Oranında (11a)

Çizim 3.25. Gül 2, ¼ Oranında (5a)

Çizim 3.26. Gül 3, ¼ Oranında (8b)

Çizim 3.27. Gül 4, ¼ Oranında (8a)

Eserde birden fazla gül deseni kullanılmıştır. Bir, iki ve üç numaralı güller birbiri ile örtüşmektedir. Bu güller yuvarlak hatlı olup iç içe geçmiş yuvarlak formlardan meydana gelmiştir. Ortalarında küçük yuvarlak içerisinde kufi tarzda yazı bulunmaktadır. Bir ve üç numaralı desende yazı altın olup tahrirleri siyahtır. İki numaralı desende ise yazı siyah renk kullanılarak yazılmıştır. Bir sonraki yuvarlakta desen bölmelere ayrılmış onun sonrası ise zencerek deseninden oluşmaktadır. Zeminleri tamamen altın ile bezenmiştir. Aynı şekilde zencereklerin de zemini altındır. Zencereklerin nokta ve tahrirleri siyahtan oluşmaktadır. Üç yuvarlak deseninde etrafları lacivert ile cetveli çekilmiştir..

Dört numaralı desen üçgen formda tasarlanmıştır. En içte üçgen içerisinde kufi tarzda yazı bulunmaktadır. Yazı beyaz ile yazılmış zemini ise lacivert ile kaplanmıştır. Yazı sonrasında kalan kısım zencerek ile tamamlanmıştır. Zencereklerin zemini altın olup tahrirleri siyahtır. Zencereklerin noktaları ise açık pembe renginde yapılmıştır. Üçgen desen sonrası lacivert ile dış hatlarından cetvel gidilmiştir. Üç kenarda negatif tarzda tığ motifleri yerleştirilerek desen son bulmuştur.

3.2.5. R.27 Envanter No'lu Eserin Durakları

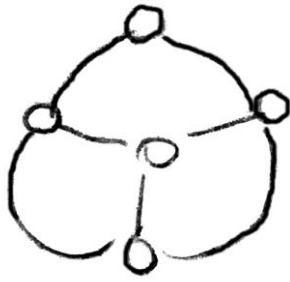
Resim 3.26. Durak 1

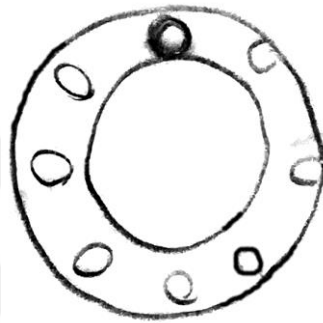
Resim 3.27. Durak 2

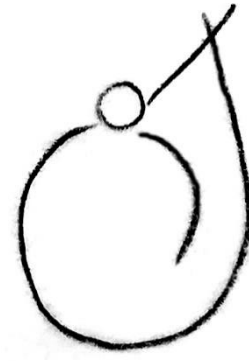
Resim 3.28. Durak 3

Çizim 3.28. Durak 1

Çizim 3.29. Durak 2

Çizim 3.30. Durak 3

Eserde üç tip durak deseni kullanılmıştır. Bir numaralı durak üç yuvarlaktan oluşan üçgen formda tasarlanmıştır. Zemini altın ile boyanarak siyah renk ile tahrirleri çekilmiştir. Tam orta yerinde ve yuvarlakların köşelerinde noktalar bulunmaktadır. Orta noktada yer alan yuvarlak yeşil olmakla birlikte diğerleri iki kahverengi ve iki lacivert renginden oluşup toplamda beş nokta kullanılmıştır.

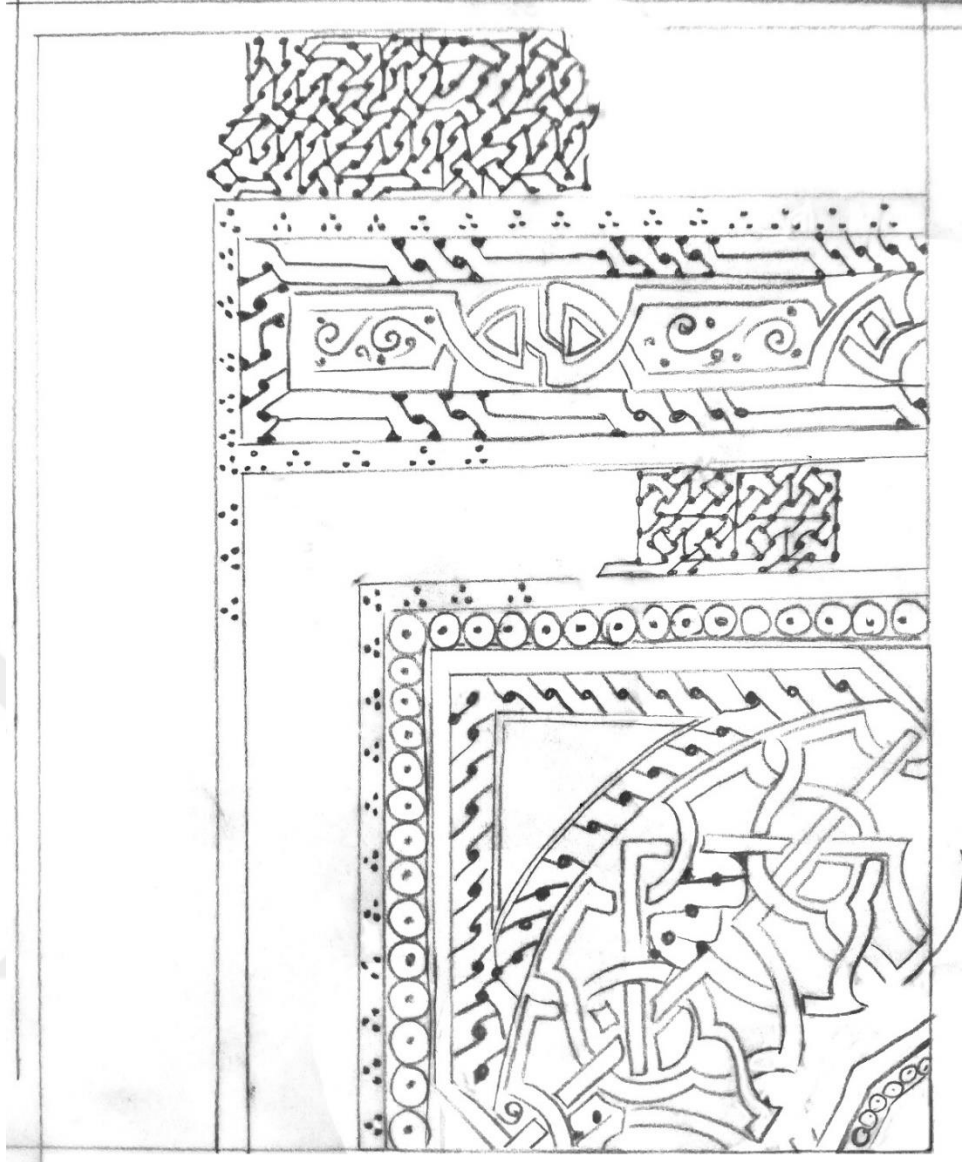
İki numaralı durak yuvarlak formdan oluşmaktadır. Bu yuvarlak formun içerisinde bir yuvarlak daha bulunmaktadır. İç yuvarlak altın ile doldurulmuş ve yuvarlağın kenarı siyah ile tahriri çekilmiştir. Bir sonraki yuvarlağın zemininde boya kullanılmamış kağıdın kendi renginde bırakılmıştır. Yuvarlağın içerisine dört adet kahverengi ve dört adet lacivert renkleri kullanılarak eşit mesafelerde noktalar konmuştur. Bu yuvarlağın dış hatlarına siyah renk ile tahrir çekilmiştir.

Üç numaralı desen damla formundadır. Damla formun içi tamamen altın ile doldurulmuştur. Dış hatları siyah renk ile tahriri çekilmiş ve tahririn kıvrım yerinde lacivert renk ile nokta yerleştirilmiştir.

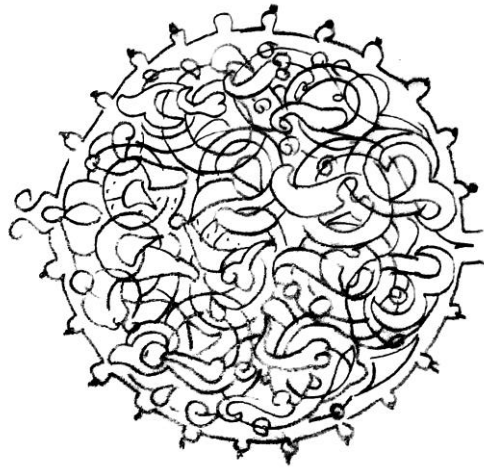
3.2.6. R.27 Envanter No'lu Eserin Ketebe Sayfası

Resim 3.29.R.27 Envanter No'lu Eserin Ketebe Sayfası (197a)

Çizim 3.31. Ketebe Sayfası $\frac{1}{4}$ Oranında (197a)

Çizim 3.32. Ketebe Sayfasının Paftası

Eserin 197a varağında bulunan sayfa sonu bezemesi ihtişamı ile gözler önündedir. Bu varakta bulunan çalışmanın ebatları 17x22 cm'dir. Çalışmaya bir bütün olarak bakıldığında $\frac{1}{4}$ oranında simetrik olarak tasarlandığı görülür.

Çalışmanın en iç kısmında sekizgen bir form olduğu görülür. Bu sekizgen formun içerisinde geometrik motifler bulunmaktadır. Zemini altın sıvama olup tahrirleri siyah renk ile çekilmiştir. Sekizgenin etrafı 1-3-1 mm'lik bir cetvel ile tamamlanmıştır. 1 mm'lik alanlar altın ile 3 mm'lik alanlar ise lacivert ile renklendirilmiştir. Tahrirleri siyah ile çekilmiştir. Sekizgen sonrasında 11x11 cm ebatlarında kare bir form bulunmaktadır. Kare formun etrafını 1-3-1 mm ebatlarında cetvel kuşatmaktadır. 1 mm'lik alanlar altın 3 mm'lik alanlar ise lacivert ile renklendirilmiş olup tahrirleri siyah renk ile yapılmıştır. Tekrar içe doğru bir cetvel alanı daha bulunmaktadır. Bu alan 1-4-1 mm ebatlarındadır. 4 mm'lik alan altınla sıvanmış ve üzerine küçük yuvarlak şeklinde motifler yerleştirilmiştir. Yuvarlak motifler siyah ile tahriri çekilerek ortalarına yine siyah renk ile noktalar konulmuştur. Bu alan sonrası karşımıza 1-3-1 mm'lik cetvel tekrarı çıkmaktadır. 3 mm'lik alan renklendirilmemiştir. Kare formda içe doğru yuvarlak form göze çarpar. Bu alanların içleri geometrik motiflerle doldurulmuştur. Zemin renkleri tamamen sıvama altındır. Tahrirleri siyah ile çekilmiştir. Ara ara kırmızı ve lacivert renklerine de yer verilmiştir. Kare form ile yuvarlak form arasında kalan dört boşluk alana zencerek deseni ve ondan kalan kısımlara rûmî motifleri yerleştirilmiştir. Zeminleri altın olup tahrirleri siyah ile çekilmiş ve altın zencereklerin tam ortasında beyaz ile renklendirilme yapılmıştır.

Kare form sonrası dışa doğru 1 cm'lik bir zencerek deseni mevcuttur. Zemin altın tahrir ve nokta kısımları siyahtır. Kare formun alt ve üstünde 11x3 cm ebatlarında dikdörtgen formda bir desen bulunmaktadır. Desenin içi geometrik motifler ve zencerek ile doldurulmuştur. Zemin altın olup motiflerin tahrirleri ise siyah renkte çekilmiştir ve belirli aralıklarla açık pembe rengine de yer verilmiştir. Alt ve üst dikdörtgenler aynı tasarıma sahiptir.

Desenin en dışında iç deseni kuşatan 2 cm ebatlarında zencerekler bulunmaktadır. Zencereklerin zeminleri sıvama altındır. Zencerek nokta ve tahrirleri siyah renk ile oluşturulmuştur. Zencerek deseninin etrafını 2 mm'lik siyah cetvel kuşatmış olup siyah cetvel sonrası tekrar aynı kalınlıkta lacivert cetvel ile desen sonlandırılmıştır. Dört bir köşede negatif tekniğinde 1 cm ebatlarında lacivert renginde tığ motifleri dikkatleri çeker.

Çalışmanın 22 cm'lik alanının dış kısmında yuvarlak formda 5x5 cm ebatlarında bir desen bulunmaktadır. Desen tamamen rûmî motiflerinde oluşmuştur. Zemin rengi bulunmayıp rûmî tahrirleri siyahtır. Desenin zemin rengi olmayıp kağıdın kendi rengi tercih edilmiştir. Bazı küçük alanlarda zemin lacivert rengi ile kaplanmıştır. Rûmî motiflerinden kalan boşluklar kırmızı ve lacivert renklerinde noktalar ile doldurulmuştur. Yuvarlak deseni kuşatan lacivert renginde bir cetvel bulunmaktadır. Belirli ve eşit aralıklarla cetvel küçük paftaları da bünyesine almıştır.

Resim 3.30.R.27 Envanter No'lu Eserin Ketebe Sayfası (196b)

Eserin 196 b varağında bulunan çalışma, 197a varağındaki çalışma ile tamamen aynıdır. Desen tasarımı, ebatlar, renkler ve çizgiler birebir aynıdır.

3.3. R.33 ENVANTER NUMARALI KUR'AN-I KERİM'İN TAHLİLİ

ENVANTER NUMARASI	:R. 33
ESERİN TÜRÜ	:Kur'an-ı Kerim
KİTABIN KONUSU	: İslam Dini Kur'an ve Kur'an ilimleri
BULUNDUĞU YER	:Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
KOLEKSİYON	:Yazma Eserler Kütüphanesi
MÜSTENSİH	:Bilinmiyor
İSTİNSAH YERİ	:Bilinmiyor
İSTİNSAH TARİHİ	:Bilinmiyor
HATTAT	: Muhammad aş-Şarişi
YAZIM TARİHİ	: 599 (1203)
TEZHİP ÖZELLİĞİ	:Y. 1 ^b , 2a da geçmeli hendesi tezyinatla müzehhep 2 levha Y. 2 ^b müzehhep serlevha, Y.136 ^b Y.34 ^b 35 ^a da Y.99 ^b ve 100 ^a da müzehhep çerçeve, Y. 127 ^a da ketebe levhası vardır. Hizip, secde v.s gülleri güzel tezhipli.
TEZHİPLİ SAYFALAR	:1b-2a, 25b, 69b, 101b, 126b-127a
MÜZEHHİP	: Yusuf
CİLDİ	:Miklepli nefte deri cilt.
DİLİ	: Arapça
YAZI ÇEŞİDİ	: Mağribi
VARAK ADEDİ	: 137 yaprak
SATIR SAYISI	: 27 satır

BOYUT uzunluğunda	: Kağıt: 223X180 mm Yazı: 115 mm
MÜREKKEP	: Bilinmiyor
KAĞIT ÖZELLİĞİ	: Parşömen
ESER AÇIKLAMASI	: Parşömen. 223 mm boy ve 180 mm eninde 137 yaprak. Sahifede güzel Mağrip hattı ile 115 mm uzunluğunda 27 satır. Muhammad aş-Şarişi eli ile 599 (1203) da yazılmış ve Yusuf eliyle tezhip edilmiştir. Y. 1 ^b , 2a da geçmeli hendesi tezyinatla müzehhep 2 levha Y. 2 ^b müzehhep serlevha, Y.136 ^b Y.34 ^b 35 ^a da Y.99 ^b ve 100 ^a da müzehhep çerçeve, Y. 137 ^a da ketebe levhası vardır. Hizip, secde v.s gülleri güzel tezhipli. Miklepli nefli deri cilt.

3.3.1. R.33 Envanter No'lu Eserin Cildi

Resim 3.31. R.33 Envanter No'lu Eserin Cildi

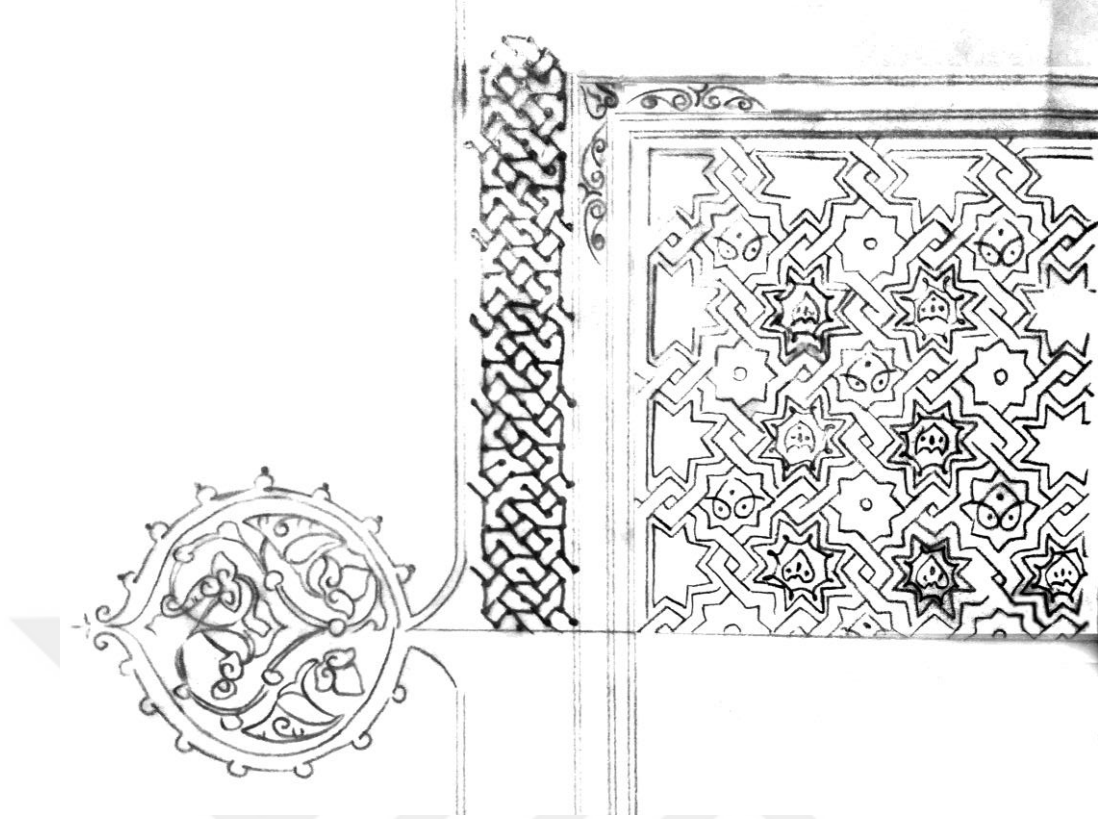
Eserin cildi 19x23 cm ölçülerindedir. Deri nefsi renginde deri cilttir. Ciltte tezeyinat mevcut değildir. Sadece cildin kenarlarına cetvel çekilmiştir. Cetvel 1-3-1 mm ebatlarındadır. 1 mm'lik alanlar altınla doldurulmuş, iç kısma doğru 2 mm boşluklardan sonra, 3 mm'lik alan da altın ile doldurulmuştur.

Cildin kapaklarının iç kısmı bordo renginde deri ile kaplanmış olup, yoğun bir bezeme hâkimiyeti vardır. Bezeme bitkisel motiflerden oluşmaktadır.

3.3.2. R.33 Envanter No'lu Eserin Zahriye Sayfası

Resim 3.32. R.33 Envanter No'lu Eserin Zahriye Sayfası (1b-2a)

Çizim 3.33.Zahriye Sayfası $\frac{1}{4}$ Oranında (2a)

Eserin 1b ve 2a varağında bulunan çalışma 11x16 cm ebatlarındadır. 1203 tarihlerinde Muhammad eş-Şarişî tarafından mağribi tarzda yazılmış olup Yusuf isimli sanatkâr tarafından tezyinatı tamamlanmıştır.

Yazılan tarihlere bakıldığı zaman Selçuklular dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır. Eser incelendiği zaman, her şekilde Selçuklu izine rastlanmaktadır. Altının yoğun kullanıldığı bu dönemde altın dışında, kırmızı ve lacivert rengine de rastlanmaktadır. Rûmî motifini Selçuklular yoğun bir şekilde kullanmış ve geliştirmişlerdir. Bundan dolayıdır ki o dönem çalışmaları incelendiğinde, fazlaca rûmî motifine rastlanmaktadır. Bu dönemin tezyinat özelliğine bakıldığında desen tasarımlarında, birbirine geçmeli geometrik şekiller göze çarpmaktadır.

Eserin bu varağında yer alan çalışmanın orta yerinde 9x11 cm ebatlarında iç içe geçmiş hendesi tarzda bir desen mevcuttur. Bu desen $\frac{1}{4}$ oranında simetriktir. Çalışma incelendiğinde birbirine geçmiş kare formlar ve yıldız şekilleri dikkatleri çeker. Cetvel yardımı ile hazırlanan bu geometrik bölüm 2 mm kalınlığında, kuzu formlarının iç içe geçmesi ile tasarlanmıştır. Bu kuzuların içi, kağıdın kendi has rengidir. Buranın dışında kalan alan tamamen altınla doldurulmuştur. Altın kullanılan

bu zemin üzerine yıldız ve yuvarlak formlarda şekiller verilmiştir. Bu şekiller kimi yerde kırmızı kime yerde lacivert ve siyahtır. Belirli aralıklarla da altın zemin üzerine siyah noktalar konularak desen oluşturulmuştur. Bu alanda bulunan desenin dışı 1-2-1 mm'lik kuzularla sınırlandırılmıştır. Bu kuzuların rengi altın olup dışı siyah tahrirdir. Bu alanın bir dışında 5 mm'lik bir desen yer almaktadır. Bu desenin zemin rengi kağıdın kendi rengidir. Desen incelendiğinde siyah renk ile "s" şeklinde rûmî kanatlarına rastlanmaktadır. Rûmîler dışında deseni doldurmak amaçlı kırmızı ve lacivert noktalara da yer verilmiştir.

Desenin dış alanını çevreleyen bordür, zencerek deseni ile tasarlanmıştır. Zencereğin içi sıvama altın olup, tahrirleri ve nokta kısımları siyah renk ile yapılmıştır. Bu zencereği içten ve dıştan 1 mm'lik altınla doldurulmuş kuzular çevrelemiştir. Tahrirleri bunlarında siyahtır. Bunun 2 mm sonrasında 1 mm'lik lacivert ile çekilmiş bu muhteşem eseri saran cetveller mevcuttur. Lacivert cetvelin dört köşesinde negatif tarzda oluşturulan 1 mm'lik tığlar yer almaktadır.

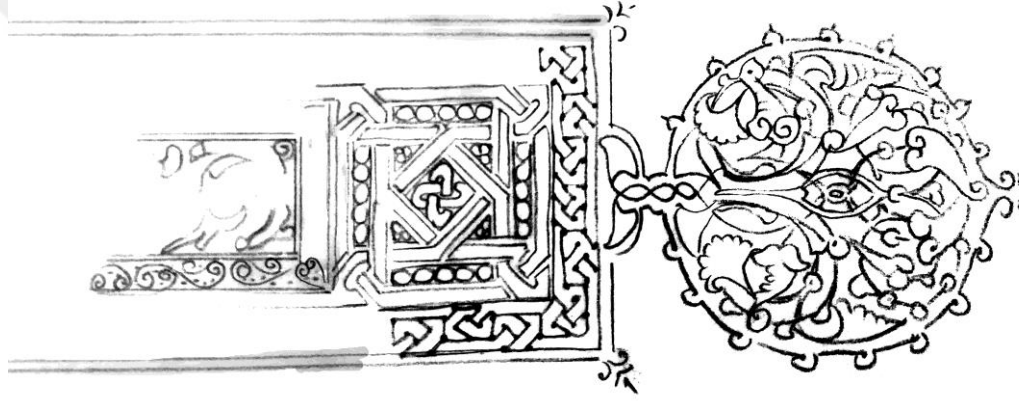
Çalışmanın 16 cm'lik kısmının tam orta yerinde dışa doğru 3x3 cm ebatlarında yuvarlak formda oluşturulan bir bezeme dikkati çeker. Bu alanın zemini altınla doldurulmuştur. Altınla doldurulan bu desenin üzerine mavi, kırmızı ve mor renginde rûmî deseni yerleştirilmiştir. Tahrirleri siyah ile çekilmiştir. Desenin dış hatları 1 mm'lik cetvelle kuşatılmış ve bunun bir dışı yine 1 mm'lik lacivert rengi ile cetvel çekilmiştir. Eşit aralıklarla, cetvel üzerine noktalar konulmuştur. Noktaların üzerine küçük paftalar yerleştirilmiştir.

1b ve 2a varağında bulunan zahriye sayfası desen tasarımı, motifler ve renkler bakımından tamamen aynıdır.

3.3.3. R.33 Envanter No'lu Eserin Sure Başı

Resim 3.33. R.33 Envanter No'lu Eserin Sure Başı (2b)

Çizim 3.34. Sure Başı ¼ Oranında (2b)

Eserin 2b varağında iki adet sure başı bezemesi bulunmaktadır. İlk inceleyeceğimiz çalışma Fatiha suresinin sure başı çalışmasıdır. Desene bir bütün olarak bakıldığı zaman tamamen geometrik olduğu görülmektedir. En içte 6x2 cm ebatlarında yazı için ayrılan dikdörtgen bir bölüm bulunmaktadır. Dikdörtgen formun zemini 24 ayar altın ile bezenmiş, üzerine ise 22 ayar altınla kufi tarzda bir yazı bulunmaktadır. Yazının kenarları siyah renk ile tahriri çekilmiştir. Yazıdan arda kalan bölüm, rûmî deseni ile bezenmiştir. Yazının bulunduğu alandan dışa doğru 1-5-1 mm'lik cetvel çekilerek, bir sonraki desene geçme sağlanmıştır. 1 mm 'lik kuzular altınla boyanıp 5 mm'lik alan, kağıdın kendi rengi tercih edilerek, üzerine yoğun biçimde "s" şeklinde, rûmî kanatlarını andıran bir desen tasarlanmıştır. Desenin tahrirleri siyah ile çekilmiştir. Kalan boşlukların dolması için aralara noktalar

serpiştirilmiştir. Desenin etrafına 1-3-1 mm'lik cetvel çekilmiştir. 1 mm'lik alan altın olup 3 mm'lik alan ise, kağıdın kendi rengine bırakılmıştır.

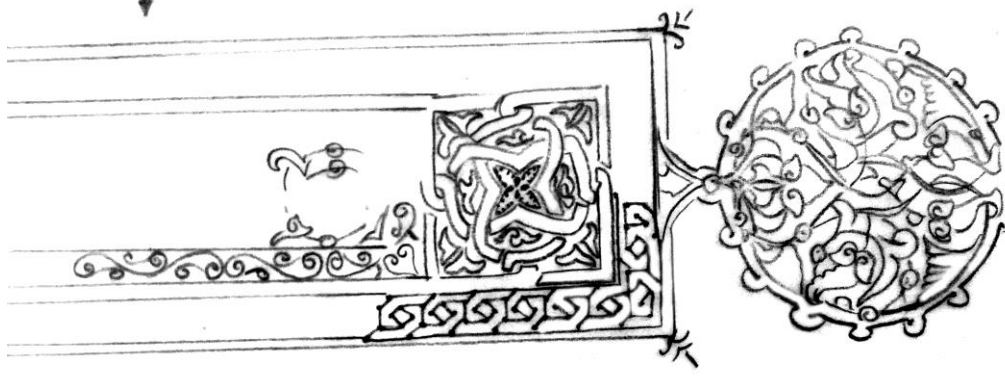
Yazının sağ ve sol olmak üzere iki yanında desenler mevcuttur. Her iki desende aynı tezyinata sahiptir. Desen 2x2 cm ebatlarında kare formunda tasarlanmış, zencerek tasarımı ile oluşturulmuştur. En iç kısımda 5 mm'lik alana çapraz kare yerleştirilmiş, bu alanın içi mavi renkte zencerek deseni kullanılarak oluşturulmuştur. Kare formunda oluşturulan bu alan, bakıldığı zaman iç içe kare şekillerinden oluştuğu görülür. En dış kare tasarımın içerisinde küçük yuvarlaklara rastlanmaktadır. Küçük yuvarlaklar altınla boyanmış, siyah renk ile de tahrirleri çekilmiştir.

Dikdörtgen deseni bir bütün olarak çevreleyen bordürlü alan, 1-5-1 mm ebatlarındadır. 1 mm'lik alan altın olup 5 mm'lik alan da zencerek deseni oluşturulmuş, zemin rengi altındır. Zencereğin tahriri siyah renk ile çekilmiştir. En dışta ise lacivert bir cetvel yer almaktadır. Lacivert cetvelin dört köşesi negatif tekniğinde 5 mm'lik tığlar ile son bulmuştur.

Desenin 3 cm'lik dışa doğru olan alanının orta yerinde, 3x3 cm ebatlarında yuvarlak formda bir desen mevcuttur. Desen içi rûmîlerle doldurulmuştur. Rûmîlerden kalan boşluklar, lacivert renginde noktalarla bezenmiştir. Burada bulunan rûmî desenlerine siyah tahrir çekilmiştir. Bu alanı dıştan kuşatan, lacivert renginde bir cetvel bulunmaktadır. Cetvelin üzerine belirli aralıklarla noktalar konulmuş, noktaların üzerine ise pafta şeklinde dönüşler yapılmıştır. Paftaların üzerinde de noktalar konularak desen son bulmuştur.

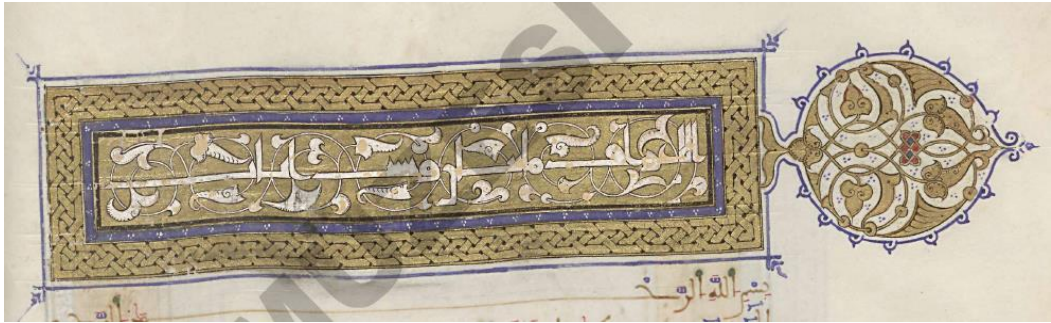
Resim 3.34. R.33 Envanter No'lu Eserin Sure Başı (2b)

Çizim 3.35. Sure Başı $\frac{1}{4}$ Oranında (2b)

Eserin 2b varağında bulunan ikinci sure başı deseni ise Bakara suresinin ilk ayetlerini kapsayan bölümdür. Fatiha suresinin sure başı ile birbirine benzemektedir. Bir bütün olarak desen şekli ve ebatları aynıdır. Yazı alanının zemini lacivert rengindedir. Yazı altın ile yazılmış ve siyah ile tahriri çekilmiştir. Yazının etrafında bulunan 3 mm'lik alan burada altın zeminli olup desenleri Fatiha suresinin sure başı ile aynıdır. Yazı alanının sağ ve sol olmak üzere, iki kenarında bulunan kare formun içerisinde, bu defa yuvarlak form bulunmaktadır. En iç alanda kırmızı renk kullanılmıştır.

Desenin 3 cm'lik dışa doğru olan alanının orta yerinde, 3x3 cm ebatlarında yuvarlak formda bir desen mevcuttur. Desen içi rûmîlerle doldurulmuştur. Rûmîlerden kalan boşluklar, lacivert renginde noktalarla bezenmiştir. Burada bulunan rûmî desenlerine siyah tahrir çekilmiştir. Bu alanı dıştan kuşatan, lacivert renginde bir cetvel bulunmaktadır. Cetvelin üzerine belirli aralıklarda noktalar konulmuş, noktaların üzerine ise pafta şeklinde dönüşler yapılmıştır. Paftaların üzerinde de noktalar konularak desen son bulmuştur.

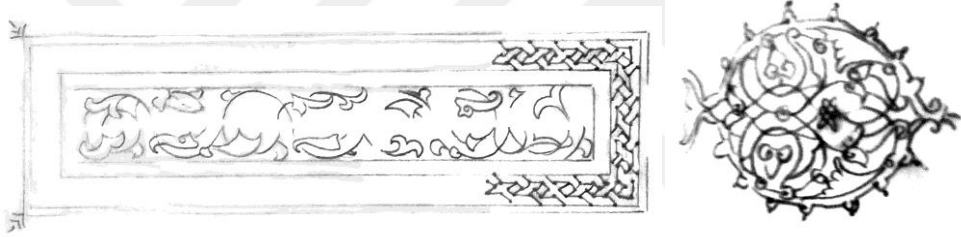
Resim 3.35. R.33 Envanter No'lu Eserin Sure Başı (25b)

Çizim 3.36. Sure Başı $\frac{1}{4}$ Oranında (25b)

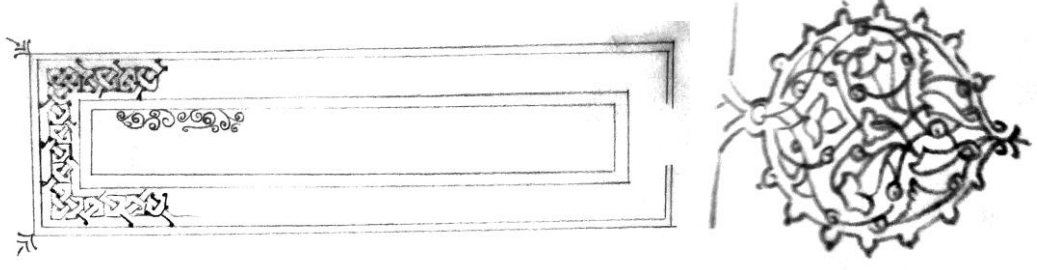
Resim 3.36. R.33 Envanter No'lu Eserin Sure Başı (69b)

Çizim 3.37. Sure Başı $\frac{1}{4}$ Oranında (69b)

Resim 3.37. R.33 Envanter No'lu Eserin Sure Başı (101b)

Çizim 3.38. Sure Başı $\frac{1}{4}$ Oranında (101b)

Eserde 25b, 69b ve 101b varaklarında bulunan çalışmalar birbirine benzer niteliktedir. Bu üç çalışmanın iç kısmında dikdörtgen formun içerisinde kufi yazı olup kenarları zencerek deseni ile kaplanmıştır. 3 cm'lik alanın tam orta yerinde yuvarlak formda bir desen bulunmaktadır. Genel olarak baktığımızda altın hâkimiyeti vardır. Bunun dışında lacivert ve bordo rengine yer verilmiştir. Tahrirler siyah ile çekilmiştir.

3.3.4. R.33 Envanter No'lu Eserin Bazı Gülleri

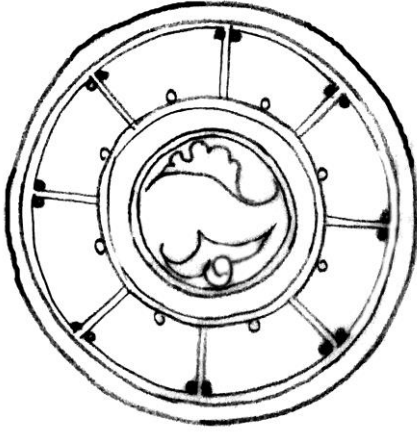
Resim 3.38. Gül 1 (12a)

Resim 3.39. Gül 2 (71b)

Resim 3.40. Gül 3 (107a)

Çizim 3.39. Durak 1 (12a)

Çizim 3.40. Durak 2 (71b)

Çizim 3.41. Durak 2 (107a)

Eserde bulunan güllerin hepside yuvarlak formdadır. Güller birbirlerine çok benzemektedir. Sadece küçük farklılıklar dikkat çekmektedir. Bir numaralı gül deseninin tasarımında, desen sekiz eşit parçaya bölünmüştür. Bölünen alan altın ile sıvanmış üzerinde motif bulunmamaktadır.

İki ve üç numaralı gül desenlerinde “s” şeklini andıran rûmî kanatları deseni mevcuttur. Zemin renkleri altındır. Tahrirleri ise siyah renk ile çekilmiştir. Bu iki gül de secde gülüdür. İçerisinde kufi yazı ile belirtilmiştir.

Genel olarak bakıldığında geometrik motifler kullanılmıştır. Renk olarak lacivert, bordo kullanılmış olup altın hâkimiyeti vardır. Tahrirler siyah renk ile çekilmiştir.

3.3.5. R.33 Envanter No'lu Eserin Durakları

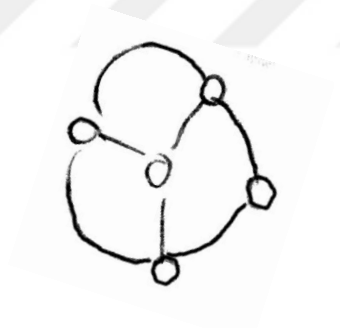
Resim 3.41.Durak 1

Resim 3.42.Durak 2

Resim 3.43.Durak 3

Çizim 3.42.Durak 1

Çizim 3.43.Durak 2

Çizim 3.44.Durak 3

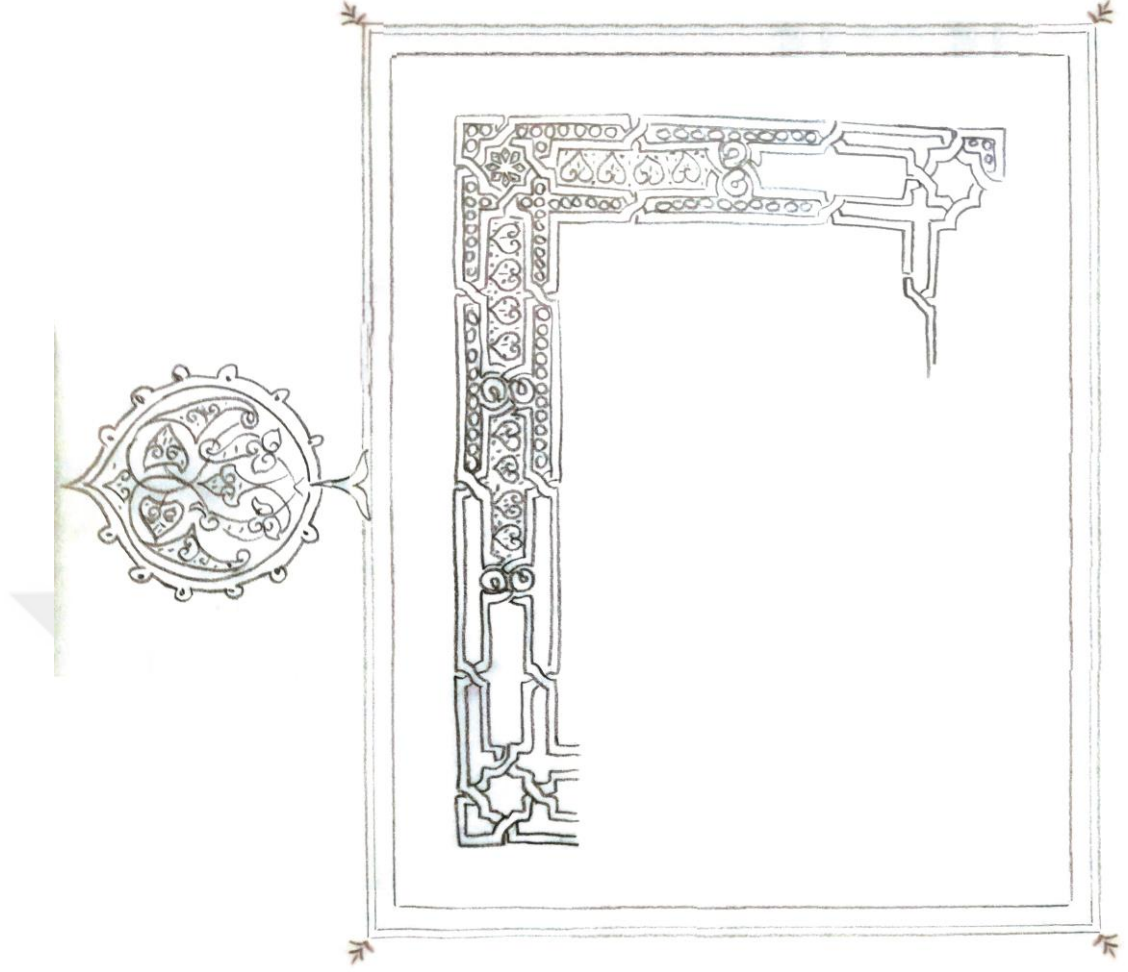
Eserde bulunan durak tasarımlarına bakıldığında, üç farklı tip göze çarpar.

Bir numaralı durak yuvarlak hatlara sahip üçgen formundadır. İki numaralı durak damla şeklindedir. Üç numaralı durak ise yuvarlak olup orta kısmında bir nokta bulunmaktadır. Hepsi de altınla boyanıp siyah ile tahriri çekilmiştir. İçlerinde bordo ve lacivert noktalara da yer verilmiştir.

3.3.6. R.33 Envanter No'lu Eserin Ketebe Sayfası

Resim 3.44.R.33 Envanter No'lu Eserin Ketebe Sayfası (126b-127a)

Çizim 3.45 Sayfa Sonu Tezhibi ¼ Oranında (127a)

Eserde 127a sayfasında bulunan ketebe sayfasına baktığımızda tamamen geometrik motiflerden oluştuğunu görürüz. Bu varakta bulunan tezyinatın ebatları 11x14 cm'lik ölçülerinde bulunmaktadır. Çalışmanın en orta yerinde 5x8 mm'lik ebatlarında sülüs tarzda yazılmış bir hat yazısı mevcuttur. Bu hat yazısı beyaz renk ile yazılıp tahrirleri siyah ile çekilmiştir. Yazının zemini tamamen altın ile doldurulmuştur. 5x8 cm ebatlarında olan yazının çevresine 1 mm'lik siyah cetvel çekilerek desene geçiş sağlanmıştır. Yazı alanının bir sonraki aşamasında 2x2 cm'lik ebatlarında geometrik motiflerin hâkim olduğu bir tasarım göze çarpar. Bu tasarım 1 mm'lik beyaz renkte kuzular çekilerek oluşturulmuş olup kuzuların iç kısımlarında ayrıca motifler kullanılarak desen zenginleştirilmiştir. Burada bulunan desen dört bir tarafta kalp şekline benzer nitelikte şekillerden oluşup renkleri bordo ve laciverttir. Onun dışında boş kalan alanlar yuvarlak formlarda küçük şekillerdir. Dört bir köşeye ise sekiz yapraklı penç motifleri yerleştirilmiştir. Penç motiflerinin rengi açık pembe

ile boyanmış olup kırmızı ile tahrirleri çekilmiştir. Bu alanda tezyinatın zemin rengi tamamen sıvama altındır. Bu alanların dışında 1x1 cm'lik ebatlarda çalışmayı zencerek deseni kuşatmıştır. Zencerek deseninin zemini sıvama altın olup tahrirleri siyah ile çekilmiştir. Zencerek sonrası 1-5-1 mm'lik ebatlara sahip bir desen mevcuttur. 1 mm'lik iç ve dış kuzular altın ile tamamlanmış olup 5 mm'lik alanın içi ise "s" şeklini andıran rûmî kanatları ile tasarlanmıştır. Bu alanın zemin boyası kağıdın kendi rengidir. Desen siyah tahrir çekilerek oluşturulmuştur. Bu alandan sonra ise lacivert renginde 1 mm'lik cetvel çekilerek desen son bulmuştur. Lacivert bu alanın dört bir köşesine negatif tekniğinde tığ desenleri yerleştirilmiştir.

Ketebe sayfasının 14 cm'lik alanında dışa bakan tarafının tam orta yerinde 3x3 cm ebatlarında yuvarlak forma sahip bir desen mevcuttur. Desen rûmî motiflerinden oluşmuştur. Zemin rengi tamamen altın olup rûmîler kırmızı, mor ve lacivert rengi ile boyanmıştır. Desen aralarında serpmeye noktalar bulunmaktadır. Desenin dış kısmında 1 mm siyah tahrir bulunmaktadır. Siyah tahririn 2 mm sonrası, 1 mm'lik lacivert renk ile çekilmiş cetvel bulunmaktadır. Bu cetvelin üzerinde belirli aralıklarda noktalar yerleştirilmiş ve noktaların üzerleri küçük paftalar şeklinde kapatılmıştır.

126b varağına baktığımızda, 127a varağı ile birebir aynı desen kullanılmıştır.

3.4. R.43 ENVANTER NUMARALI KUR' AN- I KERİM'İN TAHLİLİ

ENVANTER NUMARASI	:R. 43
ESERİN TÜRÜ	: Kur' ân- ı Kerim
KİTABIN KONUSU	: İslam Dini Kur'an ve Kur'an İlimleri
BULUNDUĞU YER	:Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
KOLEKSİYON	: Yazma Eserler Kütüphanesi
MÜSTENSİH	: Muhammad an-Nazzaf eliyle kopya edilmiştir.
İSTİNSAH YERİ	: Bilinmiyor
İSTİNSAH TARİHİ	: 926 (1520) kopya edilmiştir.
HATTAT	: Bilinmiyor
YAZIM TARİHİ	: Bilinmiyor
TEZHİP ÖZELLİĞİ	: Ser levha, hizipler müzehhep, durak ve harekeler yıldızla bezenmiştir.
TEZHİPLİ SAYFALAR	:1b
MÜZEHHİP	: Bilinmiyor
CİLDİ	: Miklepli kırmızı deri mağrip cildi.
DİLİ	: Arapça
YAZI ÇEŞİDİ	:Mağrip
VARAK ADEDİ	: 112 yaprak
SATIR SAYISI	: 9 satır
BOYUT	: Kağıt: 400x275 mm Yazı: 190 mm uzunluğunda

MÜREKKEP

: Bilinmiyor

KAĞIT ÖZELLİĞİ

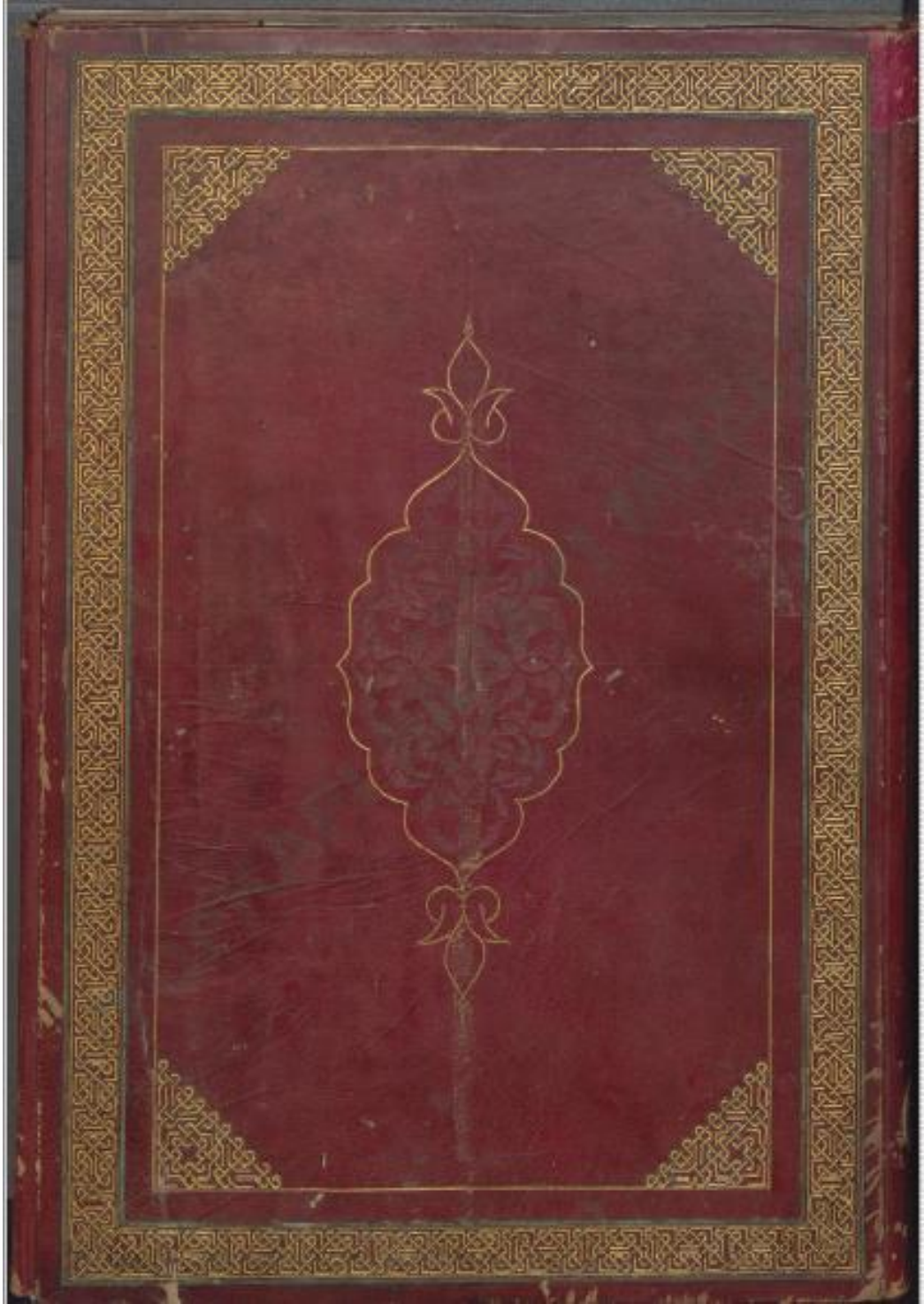
: Aharlı Kağıt

ESER AÇIKLAMAS

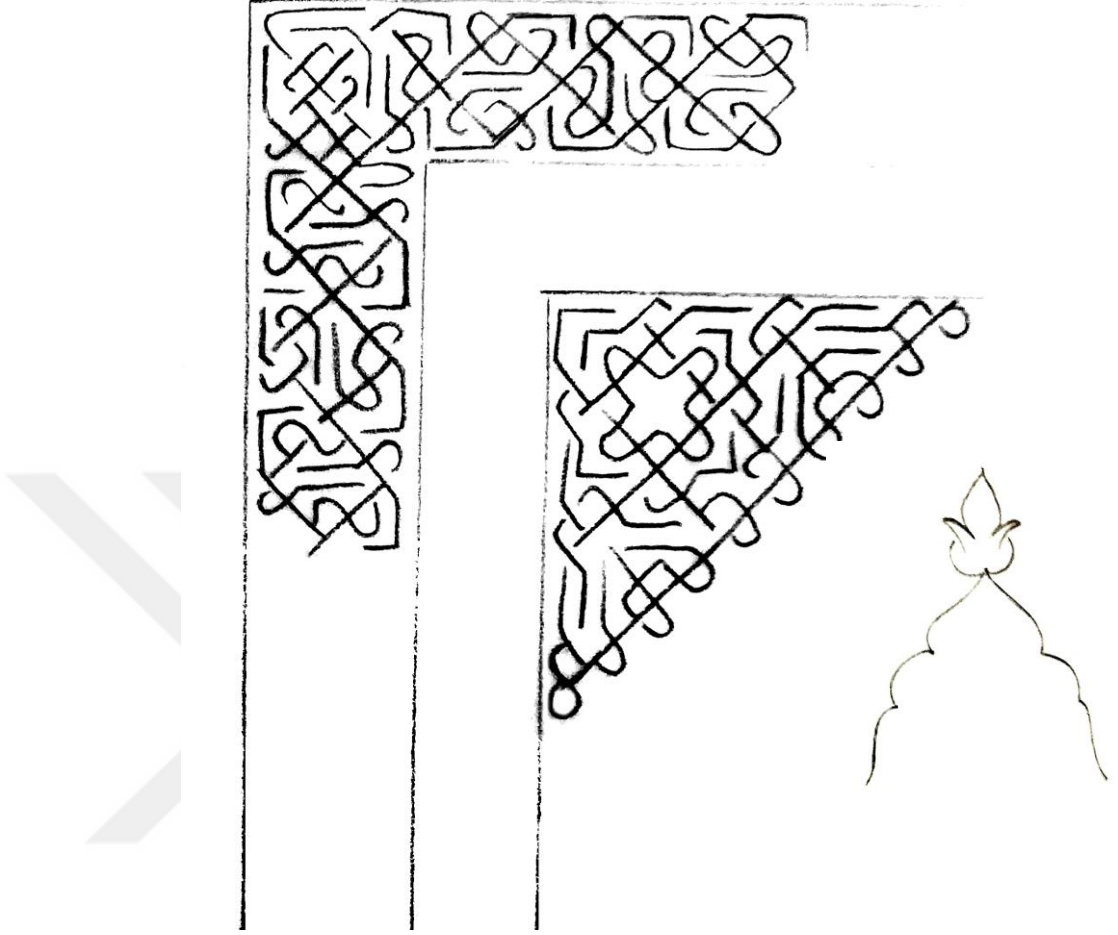
: Aharlı kağıt. 400 mm boy ve 275 mm eninde, 112 yaprak. Sahife de Mağribi yazı ile 190 mm uzunluğunda 9 satır. Muhammad an-Nazzaf eliyle 926 (1520) de kopya edilmiştir. Ser levha, hizipler müzehhep, durak ve harekeler yaldızla. Miklepli kırmızı deri mağrip cildi. Bu ciltte A'raf (7), Anfal (8), Tavba (9) ve Yunus sureleri vardır.

3.4.1. R.43 Envanter No'lu Eserin Cildi

Resim 3.45. R.43 Envanter No'lu Eserin Üst Kapak Cildi

Çizim 3.46.Cild ¼ Oranında

Eserin cildi 28x41 cm ebatlarında olup kırmızı renginde deri miklepli cilttir. Cildin tam orta yerinde 21x8 cm ebatlarında bir şemse deseni yerleştirilmiştir. İçerisinde ¼ oranında simetrik bir desen hâkimdir. Desen rûmî motiflerinden oluşmaktadır. Yılların üzerinde oluşturduğu tahrıbatın otürü çok fazla ayrıntı belli olmamaktadır. Şemse deseninin dört bir tarafı üçer pafta bölmelerden tasarlanarak toplamda 12 eşit paftadan oluşmaktadır. Bu paftalar 1 mm'lik altın ile tahrirleri çekilmiştir. Şemsenin alt ve üstünde salbekler bulunmaktadır. Salbeklerin ebatları 3 cm'dir. Lale formunu anımsatmaktadır. Burada da 1 mm'lik altın ile tahrir tekniği kullanılmıştır. Şemse deseninden sonra belirli bir bölüm boş bırakılmıştır. Sonrasında 20x33 cm'lik alan 1 mm'lik altın cetvel çekilmiş olup dört bir iç köşesine 5 cm'lik üçgen forma sahip desenler yerleştirilmiştir. Desen geometrik olmakla birlikte

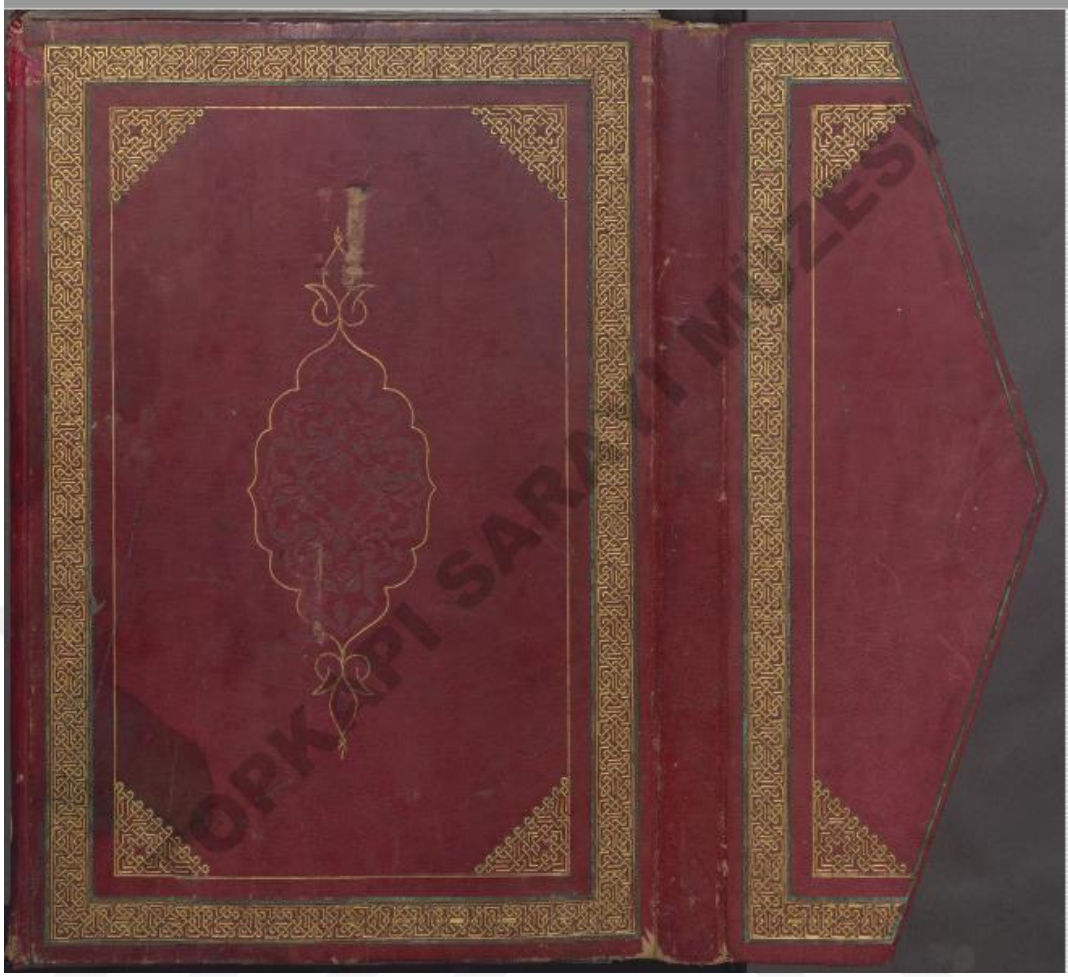
renklerde de altın hâkimiyeti bulunmaktadır. Altınla renklendirilen bu alanın etrafından bir de yeşil renk ile tahrir gidilmiştir.

Cildin dış kısmında 2x2 cm'lik ebatlarda bordür bulunmaktadır. Bordürde içten ve dıştan 1 mm'lik yeşil renge cetvel kullanılmıştır. Bordürün iç deseni ise zencerek deseninden oluşmaktadır. Cetvel yardımı ile oluşturulan zencerek mükemmel bir işçiliğe sahiptir. Zencerek altın ile işlenmiştir. Zencereğin aralarına yeşil renge noktalar serpiştirilmiştir.

Resim 3.46. R.43 Envanter No'lu Eserin, Cildinin İç Kapağı

Cildin kapaklarının içi lacivert renge deri olup yoğun bir bezeme hâkimdir. Buradaki desen dallarla birlikte oluşturulmuştur. Yaprak ve rûmî motifleri kullanılarak kabartma tekniği oluşturulmuştur.

Resim 3.47.R.43 Envanter No'lu Eserin Alt Kapak Cildi

Alt kapak üst kapakla birebir aynıdır. Sertab kısmında herhangi bir desen mevcut değildir. Miklepte ise kapaklarda ki desenle örtüşen desen mevcuttur. Kapak kısımlarının desenleri miklep'e denk gelecek şekilde birebir aynıdır. Miklebin üçgen kısmında yeşil renginde 1 mm'lik cetvel bulunmaktadır.

3.4.2. R.43 Envanter No'lu Eserin Sure Başı

Resim 3.48. R.43 Envanter No'lu Eserin Sure Başı (1b)

Çizim 3.47. Sure Başı ¼ Oranında, s.1b

1b varağında sure başı tezhibi bulunmaktadır. Bu dikdörtgen formdaki sure başı tezhibi 19x7 cm ebatlarında bulunmaktadır. Sure başının tam orta kısmında kufi tarzda yazılmış hat yazısı mevcuttur. Burada bulunan hat yazısı altın ile doldurulmuştur. Kufi tarzda yazılmış bu hattın tahrirleri siyah ile çekilmiştir. Yazı sonrası 15x3 cm ebatlarında dikdörtgen olarak tasarlanmış bir alan bulunmaktadır. Bu dikdörtgen alan rûmî deseninden oluşmaktadır. Rûmîler beyaz renk ile boyanmış olup tahrirleri kırmızı ile çekilmiştir. Rûmîlerden sonra kalan kısım ise lacivert rengi ile kaplanmıştır. Bu dikdörtgen formun etrafı 2x2 cm ebatlarında bordürle kuşatılmıştır. Bordürün deseni zencerekten oluşmaktadır. Zencerek deseninin zemin boyası sıvama altındır. Tahrirleri ise siyah renk ile çekilmiştir. Zencerek deseninin etrafındaysa sırasıyla kırmızı ve lacivert cetvel bulunmaktadır. Dört bir köşe de ise tığ deseni yer almaktadır.

Desenin 7 cm'lik dışa doğru olan alanında 5x5 cm ebatlarında pafta bulunmaktadır. Buradaki pafta deseni tamamen rûmî motiflerinden oluşmaktadır. Rûmîler altınla renklendirilmiş olup tahrirleri bazı kısımlarda siyah bazı kısımlarda kırmızı olarak tasarlanmıştır. Desen içerisinde bu renklerin dışında lacivert ve yeşil renklerine de yer verilmiştir. Zemin olarak kağıdın kendi rengi tercih edilmiştir. Cetvel üzerinde belirli aralıklarda noktalara yer verilip noktaların üzeri küçük paftalar şeklinde bölünmüştür. Paftanın dış kısmında lacivert renginde 1 mm'lik bir cetvel yer almaktadır.

3.4.3. R.43 Envanter No'lu Eserin Bazı Gülleri

Resim 3.49. Gül 18 (18b)

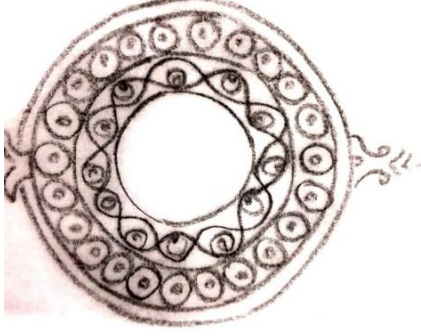
Resim 3.50. Gül 2 (36a)

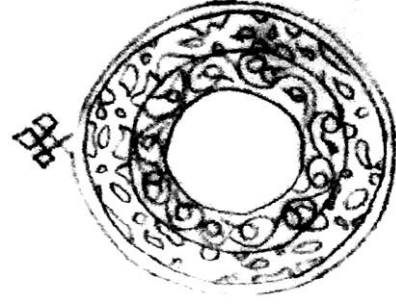
Resim 3.51. Gül 3 (50a)

Resim 3.52. Gül 4 (96b)

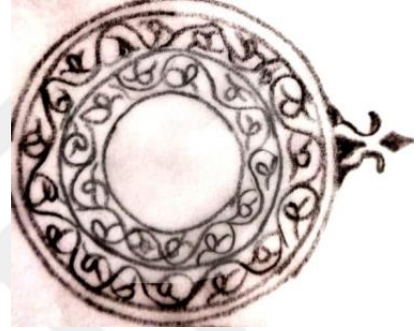
Çizim 3.48. Gül 1 (18b)

Çizim 3.49. Gül 2 (36a)

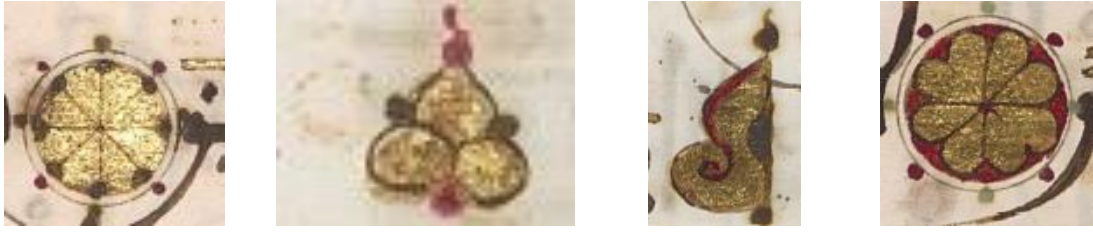
Çizim 3.50. Gül 3 (50a)

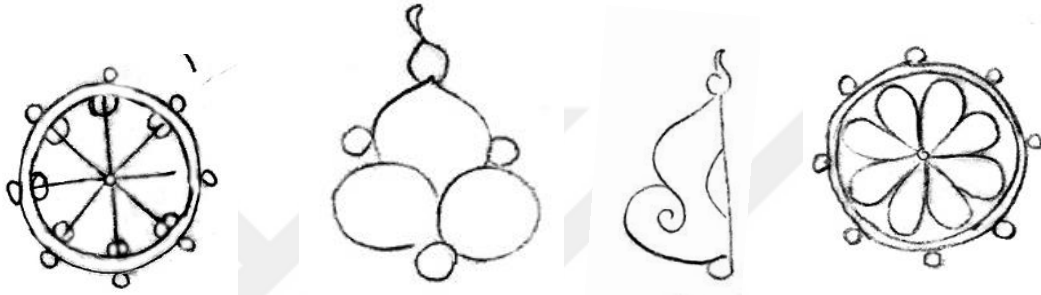
Çizim 3.51. Gül 3 (96b)

Eserde birkaç farklı gül tezyinatı kullanılmıştır. Bu tezyinatlar tarz olarak birbiri ile örtüşmektedir. Hepside yuvarlak formda bulunmaktadırlar. Genel olarak baktığımızda rûmî ve geometrik motifler göze çarpmaktadır. Altın yoğunlukta kullanılıp bordo, mavi, yeşil ve beyaz renklerine de yer verilmiştir.

3.4.4. R.43 Envanter No'lu Eserin Durakları

Resim3.53.Durak 1 Resim 3.54.Durak 2 Resim3.55.Durak 3 Resim 3.56.Durak 4

Çizim 3.52.Durak1 Çizim 3.53.Durak2 Çizim 3.54.Durak3 Çizim 3.55.Durak4

Yazıların arasında nokta görevi gören duraklar bu eserde birden fazla çeşitlerde bulunmaktadır. Bir numaralı durak yuvarlak formdadır. Geometrik desenli olarak sekiz eşit parçaya bölünmüştür. Bu alanın zemini altın sıvamadır. Bu yuvarlak formun içerisinde lacivert renginde sekiz adet nokta bulunmaktadır.

İki numaralı durak üçgen formdan oluşmaktadır. Üç eşit paftanın birleşiminden oluşmuştur. Zemin rengi altın olup tahrirleri lacivert ile renklendirilmiştir. İki lacivert ve iki kırmızı renginden oluşan toplamda dört adet nokta yerleştirilmiştir.

Üç numaralı yarım üçgen formunda oluşan durak burada da altın zemine sahiptir. Ortasında lacivert renge sahip olup yukarı kısmın tahriri kırmızı ile çekilmiştir.

Dört numaralı durak yuvarlak formdan oluşmuştur. Bu yuvarlak alanın içi sekiz eşit parçaya bölünmüş penç motifini andıran bir şekle sahiptir. Bu penç motifinin içi altın olup tahriri lacivert ile çekilmiştir. Bunun dışında kalan kısım kırmızı renktedir. Bu alanın dışı siyah renk ile cetvel çekilerek son bulmuştur. Cetvelin üzerinde dört kırmızı, dört yeşil olmak üzere toplamda sekiz adet nokta kullanılmıştır.

3.5. R.53 ENVANTER NUMARALI KUR'AN-I KERİM'İN TAHLİLİ

ENVANTER NUMARASI	:R. 53
ESERİN TÜRÜ	:Kur'an-ı Kerim
KİTABIN KONUSU	: İslam Dini Kur'an ve Kur'an ilimleri
BULUNDUĞU YER	: Topkapı Sarayı Yazma Eser Kütüphanesi
KOLEKSİYON	: Yazma Eserler Kütüphanesi
MÜSTENSİH	: Bilinmiyor
İSTİNSAH YERİ	: Bilinmiyor
İSİNSAH TARİHİ	: Tahminen IX-X. Asırlarda kopya edilmiştir.
HATTAT	: Bilinmiyor
YAZIM TARİHİ	: Bilinmiyor
TEZHİP ÖZELLİĞİ	: Y. 1 ^b , 2 ^a ve 72 ^b , 73 ^a da hendesi geçmeli 3 müzehhep levha ile kare şeklinde bir müzehhep levha vardır. Başlık ve sure başları, hizip ve duraklar tezhiplidir
TEZHİPLİ SAYFALAR	:1b, 2b, 73a,72b
MÜZEHHİP	: Bilinmiyor
CİLDİ	: Miklepli ve şemseli kahverengi deri.
DİLİ	: Arapça
YAZI ÇEŞİDİ	: Mağribi
VARAK ADEDİ	: 73 yaprak
SATIR SAYISI	: 13 satır
BOYUT	: Kağıt: 290X210 mm Yazı: 135 mm
uzunluğunda	

MÜREKKEP

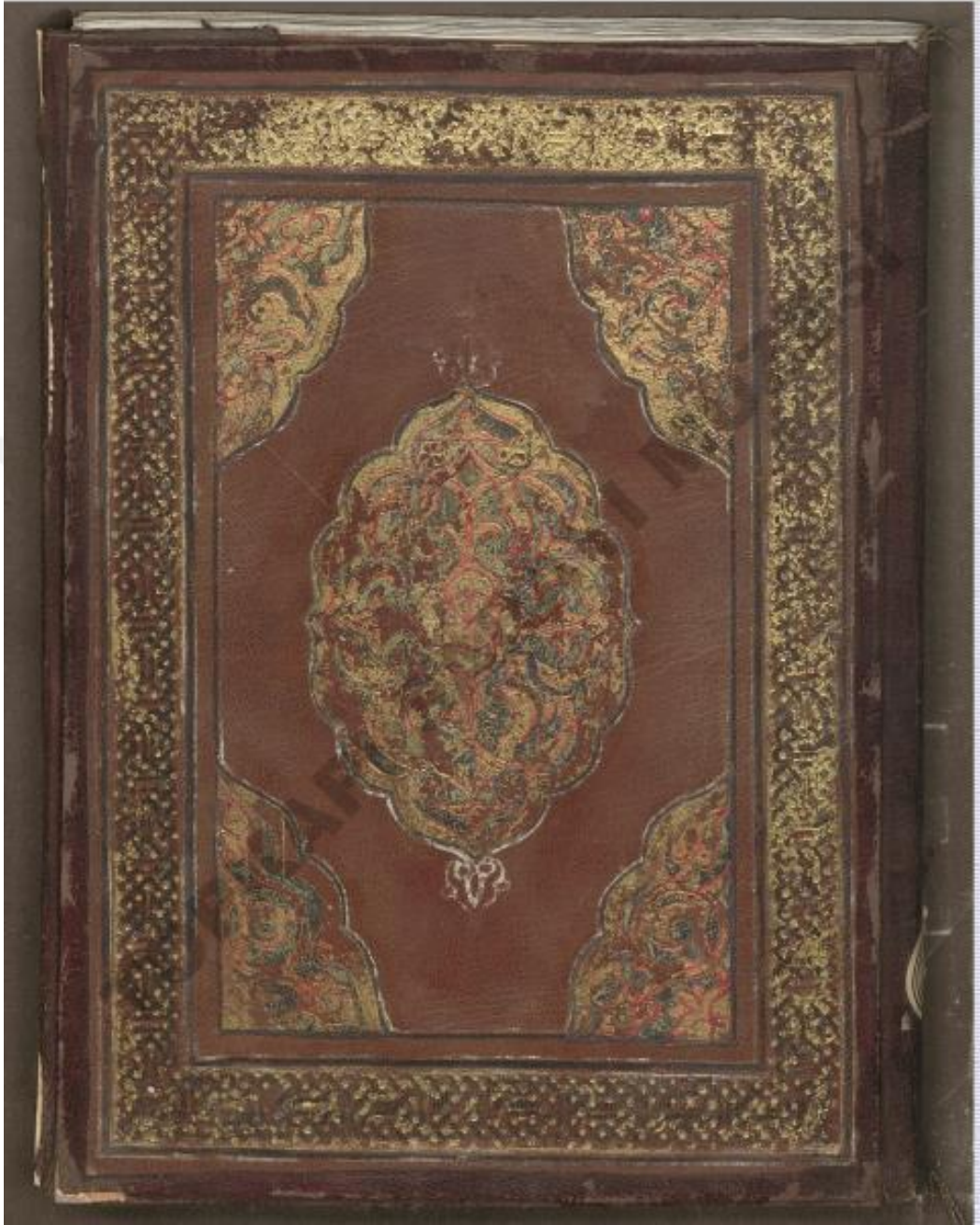
: Bilinmiyor

KAĞIT ÖZELLİĞİ

: Parşömen

ESER AÇIKLAMASI

: Parşömen. 290 mm boy ve 210 mm eninde 73 yaprak. Sahifede mağrip hattı ile 135 mm uzunluğunda 13 satır. Tahminen IX-X. Asırlarda kopya edilmiştir. Y. 1b, 2a ve 72b, 73a da hendesi geçmeli 3 müzehhep levha ile kare şeklinde bir müzehhep levha vardır. Başlık ve sure başları, hizip ve duraklar tezhiplidir. Miklepli ve şemseli kahverengi deri Mağrip cildi. Bu ciltte Nacm(53) suresinden Nas (114) suresinin sonuna kadardır.

3.5.1. R.53 Envanter No'lu Eserin Cildi**Resim 3.57. R.53 Envanter No'lu Eserin Üst Kapak Cildi**

Çizim 3.56.Cild ¼ Oranında

Eserin cildi 23x30 cm ebatlarındadır. Miklepli ve şemseli kahverengi renginde deri cilttir. Alt ve üst kapaklar aynı tezyinata sahiptir.

Cildin tam orta yerinde 10x16 cm ebatlarında şemse deseni yer almaktadır. Bu şemse deseni ½ oranında simetrik olarak tasarlanmıştır. Şemse 12 paftadan oluşmuştur. Şemse deseninin içi tamamen rûmîlerden oluşmaktadır. Rûmîlerde lacivert ve kırmızı rengi tercih edilerek uygulamaya geçilmiştir. Zemin rengi sıvama

altındır. Lakin burada zamanla eser yıpranmaya uğradığı için altın boyalı yerlerin bir kısmı dökülmüştür. Şemsede bulunan paftalar lacivert renk ile çekilmiş olup lacivert rengin bir sonrası beyaz renk ile belirtilmiştir. Şemsenin alt ve üstünde salbekler yer almaktadır. Salbekler beyaz renk ile renklendirilip negatif tarzda tahrirleri çekilmiştir. Zemin rengi derinin kendi rengidir.

Cildin dört bir köşesinde yer alan köşebentler aynı tasarım mantığı ile yapılmıştır. Ortada bulunan şemsinin ¼'ü olarak köşelere oturtulmuştur. Renkler ve motifler aynıdır. Köşebentlerin bitim yerinde 1 mm'lik siyah renk ile cetvel çekilmiştir. Bu cetvel sonrası 4 mm'lik alan boş bırakılarak bordür desenine geçilmiştir. Eser çok yıprandığından dolayı bordür içerisinde bulunan desen özellikleri ayırt edilememektedir. Bordürün iç ve dış kısımlarında beyaz ve siyah renklerde cetveller mevcuttur.

Resim 3.58. R.53 Envanter No'lu Eserin Alt Kapak Cildi

Cildin alt ve üst kapakları birebir aynı formda ve tezyinattadır. Sırt kısmında ve Sertap kısmında bir tezyinat söz konusu değildir. Miklep kısmına baktığımız zaman kapaklarda bulunan zencerek deseninin aynısı yerleştirilmiştir.

3.5.2. R.53 Envanter No'lu Eserin Zahriye Sayfası

Resim 3.59. R.53 Envanter No'lu Eserin Zahriye Sayfası (1b)

Çizim 3.57.Zahriye Sayfası $\frac{1}{4}$ Oranında (1b)

Çizim 3.58. Zahriye Sayfasının Paftası

Eserin 1b varağında yer alan zahriye sayfası tezhibi 14x19 cm ebatlarındadır. Bu varakta yer alan çalışmaya ilk bakıldığında tezyinata geometrik bir tasarımın yer aldığı görülmektedir. Zahriye sayfasının tam orta yerinde 12x12 cm ebatlarında kare formu bir alan bulunmaktadır. Bu alan içerisinde 8x8 cm ebatlarında bir kare form olup aynı ebatlarda kare formu çaprazlamasına üzerine oturtularak tezyinatın şekli verilmiştir. Bunların bir dışında kareleri kapsayan bir yuvarlak formda mevcuttur. Bu formlar 2 mm'lik siyah renkte cetveller çekilerek elde edilmiştir. Kare formun içerisinde rûmî motifleri kullanılarak desen oluşturulmuştur. Kare formun içi $\frac{1}{2}$ oranında simetrik olarak tasarımı yapılmıştır. Rûmîler altınla boyanarak

renklendirilmiş ve tahrirleri kırmızı ve siyah rengi ile çekilmiştir. Belirli aralıklarla mavi renge yer verilmiştir. Bu alanların bir dışında dört köşede bulunan boşluklara, rûmî motifleri kullanılarak desen oluşturulmuştur. Dört köşede bulunan bu alanlar aynı tezyinata sahiptir. Rûmîler altın renginde boyanmıştır. Rûmînin tahrirleri ise siyah ve kırmızı renk ile çekilmiştir. Bu alanda da belirli aralıklarla mavi renge rastlanmaktadır. Bu alanın zemini kağıdın kendi rengidir.

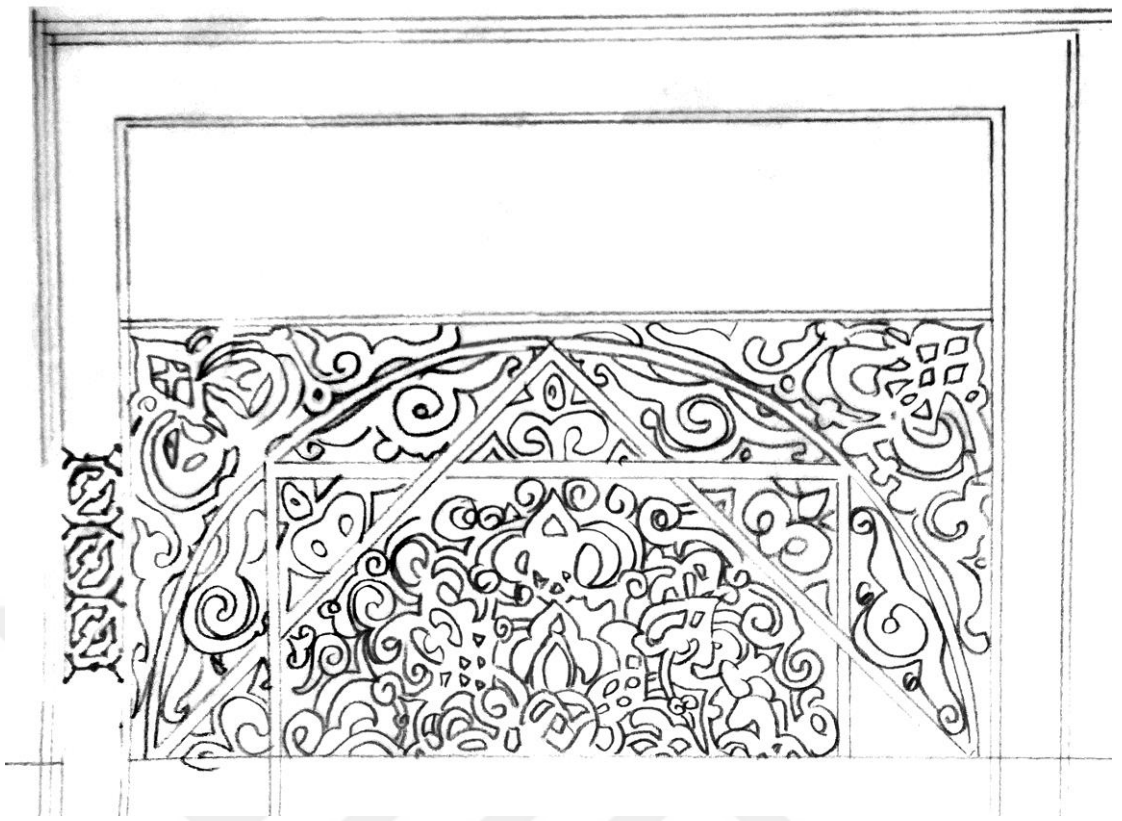
Kare formun altında ve üzerinde dikdörtgen forma sahip bir alan yer almaktadır. Bu dikdörtgen alan 12x4 cm ebatlarında bulunmaktadır. Bu alanda mağribi tarzda bir hat yazısı karşımıza çıkmaktadır. Hat yazısı altın ile doldurulmuş olup tahrirleri siyah renk ile çekilmiştir. Mağribi yazıdan arda kalan kısım küçük motiflerden oluşmuştur. Küçük motiflerin rengi kırmızıdır.

Son olarak bu desenlerin hepsini içene alan bordür kısmı yer almaktadır. Bordürde 1 cm ebatlarında zencerek deseni yer almaktadır. Buradaki alan tamamen altın ile boyanmıştır ve siyah renk ile noktaları konularak tahriri çekilmiştir. Zencerekten sonra 1 cm'lik iki cetvel yer almaktadır. Bunlar içten dışa kırmızı ve mavi renklerinde. Dört bir köşede negatif tekniği kullanılarak 1 cm ebatlarında lacivert renginde tığ motifleri yer almaktadır.

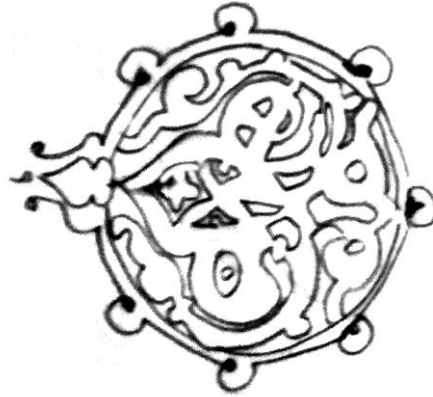
Desenin 19 cm'lik alanının tam orta yerinde dışa doğru 5x5 cm ebatlarında yuvarlak formda bir tezyinat bulunmaktadır. Bu alan rûmî deseni ile oluşturulmuştur. Rûmîler altın ile boyanarak siyah ve kırmızı renklerinde tahrirleri çekilmiştir. Zemin boyası olarak kağıdın kendi rengi tercih edilmiştir. Bu desenin uç kısımlarında 1 mm'lik bir alana lacivert renginde cetvel çekilerek tasarlanmış ve uçlarına noktalar konularak sonlandırılmıştır. Noktaların üzerine yuvarlak küçük paftalar şeklinde dönüşler yapılmıştır.

Resim 3.60. R.53 Envanter No'lu Eserin Zahriye Sayfası (2a)

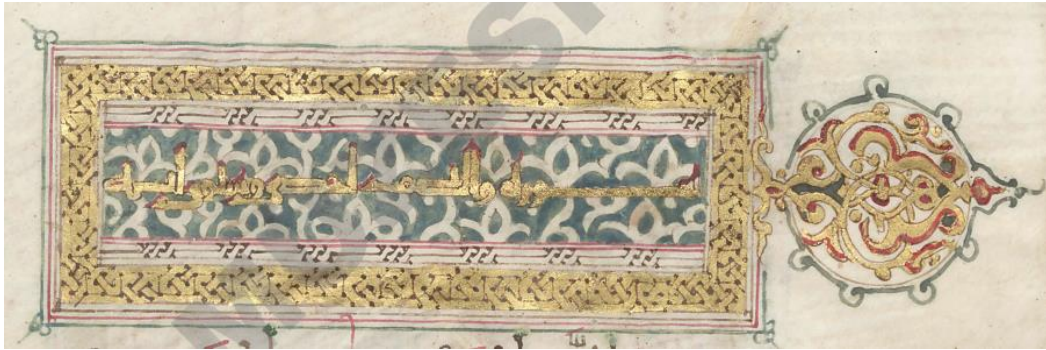
Çizim 3.59. Zahriye Sayfası (2a)

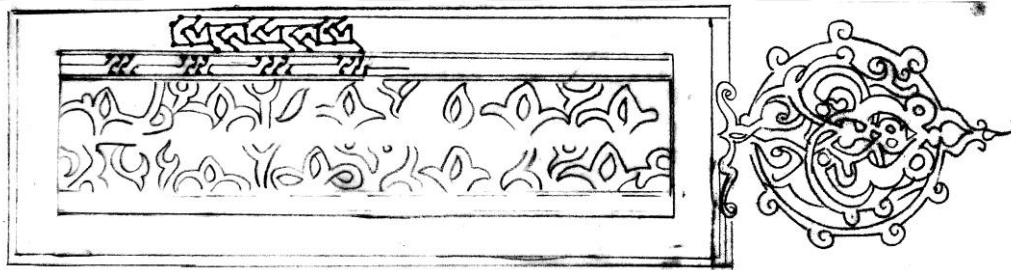
Çizim 3.60. Zahriye Sayfasının Paftası

Eserin 2a varağında bulunan tezzyinat dış hatlar olarak 1b varağı ile aynıdır. Fakat iç tasarımlarında farklılıklar mevcuttur. Tasarımın farklı olması motifleri ve renkleri etkilememiştir.

3.5.3. R.53 Envanter No'lu Eserin Sure Başı

Resim 3.61. R.53 Envanter No'lu Eserin Sure Başı (2b)

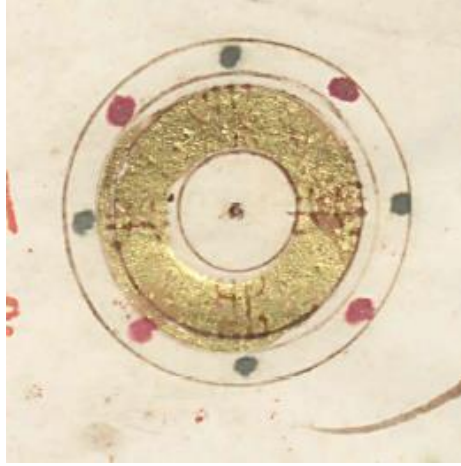
Çizim 3.61. Sure Başı ¼ Oranında (2b)

Eserin 2b varağında sure başı tezyinatı mevcuttur. Bu tezyinat 13x6 cm ebatlarında dikdörtgen formda oluşturulmuştur. Bu dikdörtgen formun içerisinde tekrar bir dikdörtgen forma yer verilmiştir. İç formun ebatları ise 10x2 cm ebatlarında bulunmaktadır. Dikdörtgen formun tam orta yerinde kufi tarzda yazılmış bir besmele yazısı bulunmaktadır. Besmele altın ile yazılmakla birlikte tahrirleri kırmızı renk ile çekilmiştir. Yazıdan kalan boşluk rûmî deseni ile tamamlanmıştır. Rûmîler beyaz renk ile renklendirilerek siyah ile tahrirleri çekilmiştir. Zemin boyası olarak lacivert rengi tercih edilmiştir. İçteki dikdörtgen formun alt ve üstünde 1-4-1 mm ebatlarında cetveller bulunmaktadır. İçte bulunan 1 mm'lik cetvel kırmızı ile renklendirilmiş, dış kısım tarafında olan 1 mm'lik cetvel ise siyah renge kullanılmıştır. Bu cetvellerin arasında bulunan 4 mm'lik alan ise zencerek deseni kullanılarak tamamlanmıştır. Zencerekte siyah rengi tercih edilmiş olup zemin rengi olarak kağıdın kendi rengi tercih edilmiştir. Bir sonraki aşamada ise bu desenlerin hepsini kuşatarak içine alan 1

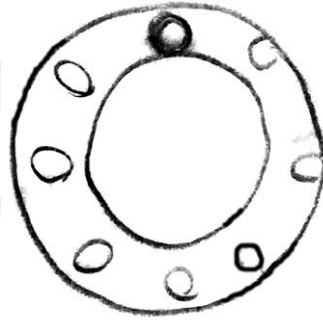
cm ebatlarında zencerek deseni bulunmaktadır. Zencereklerin tahrirleri siyah ile çekilmiş olup zeminleri tamamen sıvama altındır. 2 mm aralıklarla dış tarafa doğru siyah, kırmızı, lacivert renkleri kullanılarak cetveller çekilmiştir. Dört bir köşe de negatif tekniği kullanılarak 1 cm ebatlarında lacivert renginde tığ motiflerine yer verilmiştir.

Dikdörtgen formun 6 cm'lik tarafının dışa doğru olan kısmında 4x4 cm ebatlarında yuvarlak formda bir desen mevcuttur. Desen rûmî motiflerinden oluşmuştur. Rûmîler altın ile boyanmıştır. Tahrirleri ise siyah ve kırmızı rengi ile çekilmiştir. Desen içerisinde bazı küçük alanlar lacivert ile boyanmıştır. Zemin boyası olarak kağıdın kendi rengi kullanılmıştır. Desen sonrası siyah renginde dışa doğru bir cetvel bulunmaktadır. Bu cetvel sonrası lacivert rengi ile çekilmiş bir cetvel bulunmaktadır. Lacivert cetvelde belirli aralıklarla noktalara yer verilmiş ve bu noktaların üzerleri küçük paftalara benzeyen şekillerle örtülmüştür.

3.5.4. R.53 Envanter No'lu Eserin Gülü

Resim 3.62. R.53 Envanter No'lu Eserin Gülü (4a)

Çizim 3.62. Gül (4a)

Eserin gül desenlerinde hep aynı tasarım kullanılmıştır. Resimde de görüldüğü gibi iç içe geçen yuvarlak formlarda tasarlanmıştır. En içte ki yuvarlakta zemin rengi yoktur. Ortasında nokta kullanılmıştır. Ondan bir sonraki yuvarlak form tamamen altın ile boyanmıştır. En dış yuvarlak formda zemin rengi kağıdın kendi rengidir. Bu alan içerisinde dört adet kırmızı, dört adet lacivert rengi ile toplamda sekiz adet nokta kullanılmıştır. Yuvarlağın dış hat cetveli siyah renk ile çekilmiştir.

3.5.5. R.53 Envanter No'lu Eserin Durakları

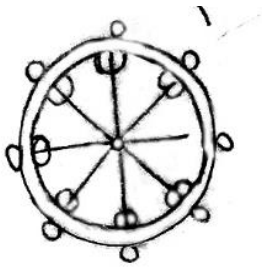
Resim 3.63.Durak 1

Resim 3.64.Durak 2

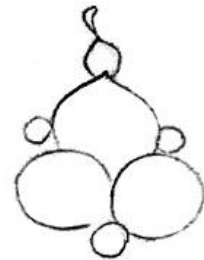
Resim 3.65.Durak 3

Çizim 3.63.Durak 1

Çizim 3.64.Durak 2

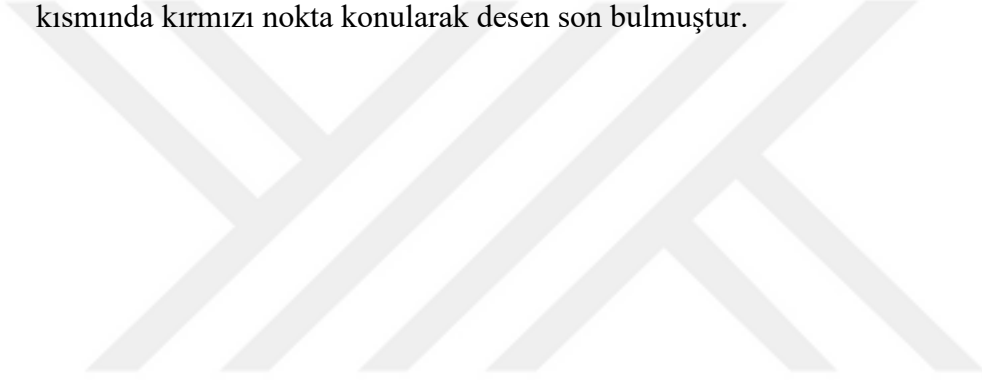
Çizim 3.65.Durak 2

Eserde üç farklı durak deseni yer almaktadır. Bir numaralı desen yuvarlak forma sahiptir. İç içe geçmiş iki yuvarlak form görülmektedir. En içteki yuvarlak form altın ile doldurulmuş olup sekiz eşit parçaya bölünmüştür. Tam orta kısmında bir nokta ve her bir parçanın uç köşelerinde de bir noktalama işareti bulunmaktadır. Bir sonraki yuvarlak formda zemin rengi olmayıp kağıdın kendi rengi tercih edilmiştir. Burada da

eşit aralıklarla dört kırmızı ve dört lacivert olmak üzere toplamda sekiz adet noktalar bulunmaktadır.

İki numaralı durak deseni damla formunda olup rûmî kanadını andırmaktadır. Desenin içi tamamen sıvama altın olup tahrirleri siyah renk ile çekilmiştir. Ayrıca kıvrımlı olan bölgenin tahriri üzerinden tekrardan kalın bir şekilde kırmızı ile tahrir çekilerek dikkatleri üzerine çekmiştir. Üst uç kısmında ise lacivert renginde nokta konularak desen son bulmuştur.

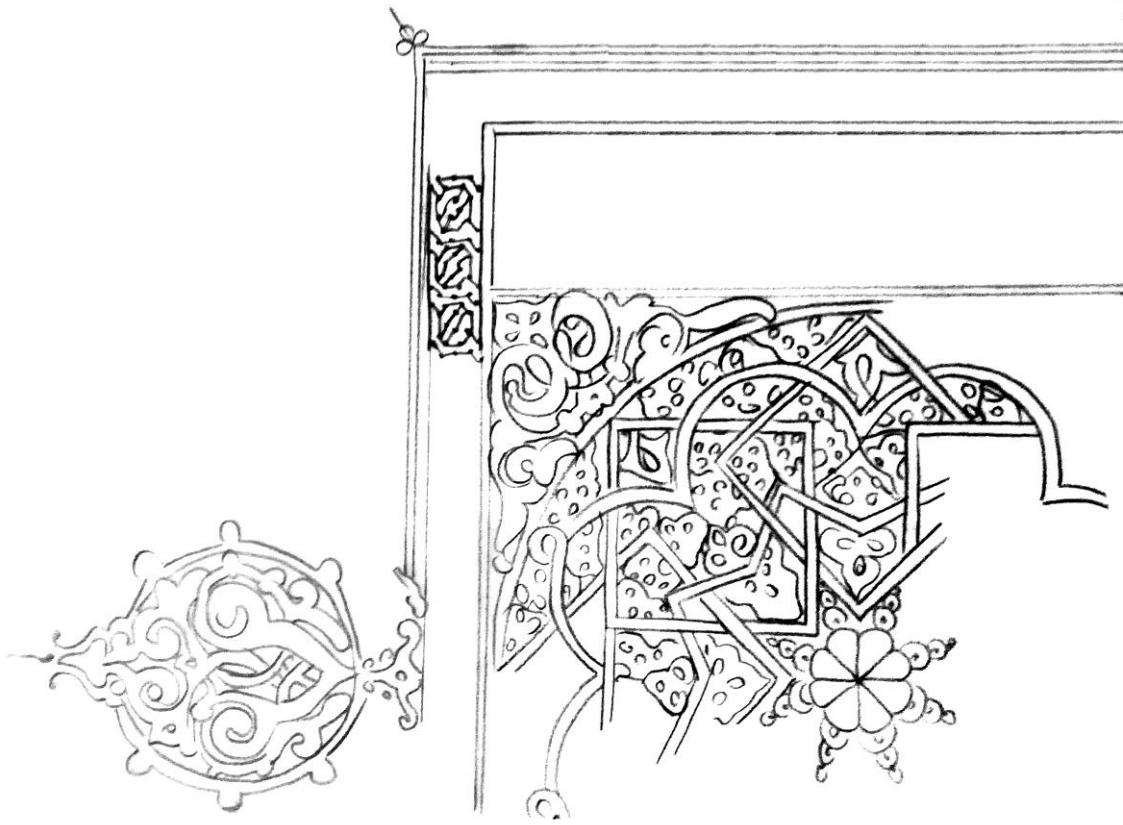
Üç numaralı durak deseninde üç eşit yuvarlakların birleşmesiyle oluşturulan üçgen bir form bulunmaktadır. Bu yuvarlakların içi sıvama altındır. Tahrirleri siyah rengi ile çekilerek yuvarlakların birleşim yerlerine üç nokta konulmuştur. Bu noktaların ikisi mavi biri ise kırmızı ile renklendirilmiştir. Üçgen şeklin üst uç kısmında kırmızı nokta konularak desen son bulmuştur.

3.5.6. R.53 Envanter No'lu Eserin Sayfa Sonu Tezhibi

Resim 3.66. R.53 Envanter No'lu Eserin Sayfa Sonu Tezhibi (73a)

Çizim 3.66.Sayfa Sonu Tezhibi ¼ Oranında (73a)

Eserin 73a varağında bulunan çalışmanın ebatları 14x20 cm'lik bir alana sahiptir. Dikdörtgen formun içerisine kare form oturtulmuştur. İç kısımda bulunan kare formun ebatları 12x12 cm'dir. Oluşturulan kare form ¼ oranında simetrik olarak tasarlanmıştır. Desen döneminin özelliğini tamamen yansıtmaktadır. İç içe geçmiş geometrik tasarımdan oluşmuştur. En iç kısımda yuvarlak form bulunup, bir sonrasında ise yıldız form yer almaktadır. Burada bulunan yuvarlak form altın ile doldurulmuş olup kendi içerisinde sekiz eşit parçaya bölünmüştür. Yuvarlak formu 1 mm'lik altın cetvel ile tamamlayıp yıldız formuna geçilmiştir. Yıldız formun etrafı beyaz renk ile cetveli çekilmiştir. Cetvelin tahriri ise siyah rengindedir. Yıldız formun zemin boyasında kırmızı renk tercih edilmiştir. Kırmızı zemin üzerine yuvarlak şekiller yerleştirilip altın ile boyanmıştır. Bu yıldız formu içine alan, bir yıldız form daha bulunmaktadır. Bunun sonrasında yıldızın etrafını saran sekiz tane birbirine eşit kare formlar yer almaktadır. Kare formlar beyaz ile renklendirilerek 1 mm'lik cetvel ile sınırlandırılmıştır. Karelerden sonra sekiz adet paftalardan oluşan penç şeklinde bir

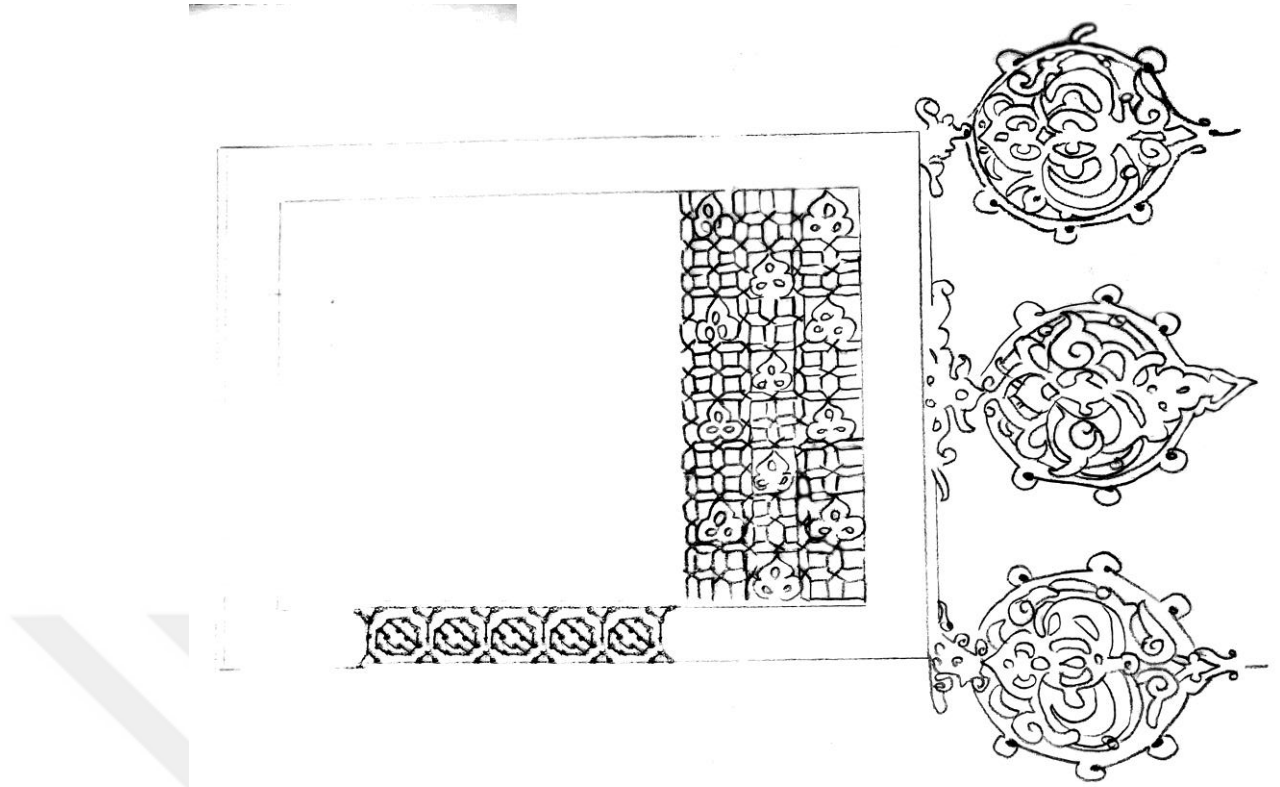
form mevcuttur. Bunun bir dışında ise yuvarlak form yer almıştır. Bu formların zemin boyaları bazı alanlarda yeşil bazı alanlarda ise kırmızı rengindedir. Üzerlerinde ise altın ile renklendirilmiş yuvarlak formlu şekiller mevcuttur. Siyah renk ile de tahrirleri çekilmiştir. Yuvarlak formdan sonra kare forma geçiş vardır. Yuvarlak formdan kare forma geçişte boş kalan dört bir köşeye yerleştirilmiş bir desen mevcuttur. Bu desen rûmî motiflerinden olmakla birlikte $\frac{1}{2}$ oranında simetrik olarak tasarlanmıştır. Rûmîler altın ile boyanmıştır. Tahrirleri ise siyah ve kırmızı rengi ile çekilmiştir. Belirli aralıklarla yeşil rengine de yer verilmiştir. Zemin rengi olarak kağıdın kendi rengi tercih edilmiştir. Kare formun dış hatlarında 1 mm'lik siyah cetveller bulunmaktadır. Karenin alt ve üstünde 11x2 cm ebatlarında yazı için bırakılmış boş alanlar mevcuttur.

Son olarak çalışmanın dış hatlarını oluşturan 1 cm'lik alanda zencerek desene yer verilmiştir. Zencerek'te zemin boyası sıvama altındır. Tahrirleri ve noktaları siyah renk ile boyanmıştır. Zencerek deseninin etrafında 1 mm'lik siyah renk ile çekilmiş cetveller bulunmaktadır. Siyah cetvelden sonra, sırasıyla kırmızı ve lacivert renklerinde cetveller bulunmaktadır. Çalışmanın dört bir köşesinde negatif tekniğinde 1 cm'lik tığ desenleri bulunmaktadır.

Çalışmanın 20 cm'lik alanının dış kısmının tam orta yerinde 5x5 cm ebatlarında yuvarlak formda bir desene yer verilmiştir. Bu desenin motifleri tamamen rûmîler kullanılarak oluşturulmuştur. Rûmîler altınla boyanıp tahrirleri siyah ve kırmızı renkte çekilmiştir. Bazı alanlarda lacivert rengine de yer verilmiştir. Zemini kağıdın kendi rengindedir. Yuvarlak formun etrafı lacivert renkte cetvel çekilerek tamamlanmıştır. Bu cetvel üzerine eşit aralıklarla noktalar konulmuş ve noktaların üzeri küçük paftalarla kuşatılmıştır.

Resim 3.67. R.53 Envanter No'lu Eserin Sayfa Sonu Tezhibi (72b)

Çizim 3.67.Sayfa Sonu Tezhibi ¼ Oranında (72b)

Eserin 72b varağında Nas suresi bulunmaktadır. Nas suresi beş satır üzerinde mağribi tarzda yazılmıştır. Nas suresinin hemen altında bulunan çalışmanın ebatları 13x10 cm'dir. Bu alanın içinde 11x8 cm ebatlarında bulunan desenin iç kısmında eşit parçalara bölünmüş toplamda seksen adet küçük kareler mevcuttur. Küçük karelerin içerisinde iki farklı desene yer verilmiştir. Bunlar rûmî tepeliği ve "t" şekline benzeyen motiflerdir. Rûmî tepeliğine benzeyen motiflerin zemin renkleri sırasıyla lacivert ve kırmızıdır. "T" şeklini andıran motiflerin ise zemin boyası bulunmamaktadır. Motiflerin içi altın ile renklendirilmiştir. Tahrirleri ise siyah ile çekilmiştir. Bu desenin hemen sonrasında 1 cm'lik ebatlara sahip bordür bulunmaktadır. Bordürün içerisinde zencerek desenine yer verilmiştir. Zencereğin zemin boyası sıvama altın olup tahrirleri ve noktalamaları siyah renk ile çekilmiştir. Zencerek sonrası sırasıyla kırmızı ve lacivert rengi ile cetvellere yer verilmiştir.

Desenin 10 cm'lik kısmının dışa doğru olan tarafında eşit aralıklarla toplamda üç adet yuvarlak formda ve 4x4 cm ebatlarında bulunan desenler mevcuttur. Bu üç desenin motifleri rûmîlerden oluşmakla birlikte hepsi tasarım olarak birbirinden farklıdır. Rûmîler altın ile renklendirilmiş, tahrirleri siyah ve kırmızı ile çekilmiştir. İçerisinde belirli aralıklarla lacivert rengine de yer verilmiştir. Zemin kağıdın kendi

rengidir. Üç desende de dış hatlarına lacivert ile cetvel çekilmiş olup, cetvel üzerinde eşit aralıklarla noktalar yerleştirilmiştir. Noktaların üzerlerine yine aynı renkte küçük paftalarla dönüşler yapılmıştır.

SONUÇ

Fatih Sultan Mehmet Han'ın İstanbul'u fethinden sonra Beyâzıd semtinde yaptırdığı Topkapı Sarayı, konum bakımından Marmara denizi, haliç ve boğaza egemen bir tepe üzerinde kurulmuştur. Topkapı Sarayı Müzesi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından sonra müze haline getirilerek cumhuriyetin ilk müzesi olarak kayıtlara geçmiştir. Topkapı Sarayı gerek mimari yapıları gerekse koleksiyon ve yaklaşık 300.000 arşiv belgesi ile dünyanın en büyük saray müzelerinden bir tanesidir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi içerisinde yer alan binlerce yazma eserler arasında Mağribi tarzda yazılmış Kur'an-ı Kerimler bulunmaktadır. Bulunan bu Kur'an-ı Kerimler arasından en güzel tezhip örneklerini bünyesinde barındıran beş Kur'an-ı Kerim seçilmiştir. Kur'an-ı Kerim'ler incelenirken, yılların üzerinde oluşturduğu tahribatlar neticesinde kimi sayfalarının dağılmış, kimi desenlerin özelliğini yitirmiş, renklerinin solup, motiflerinin incelenmesinin hayli zor oldukları tespit edilmiştir.

Mağribi yazı özelliklerine genel olarak bakıldığı zaman karakteristik özellik taşıdığı görülür. Harflerin gövde kısımları küt ve bodurdur. İncelenen Kur'an-ı Kerimlerde bu özellik bulunmaktadır. Mağribi yazı doğu kufi yazısı ile benzer özellikleri taşır. Genel olarak sonda yazılan harfler abartıya kaçılarak satır altında kalan kısımları aşırı yuvarlak olarak yazılmıştır.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan ve bu çalışmada incelenen ilk eser E.H.220 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerimler arasında, en yoğun ve güzel bezemeleri bünyesinde barındıran bu Kur'an-ı Kerim, cildinden son sayfasına kadar ihtişamlı tezyinata sahiptir. Tarihi bilinmemektedir. Varak adedi 121 yapraktır. Eserin boyutu 276x217 mm ebatlarında olup, yazı 150 mm uzunluğundadır. Parşömen üzerine yazılmıştır. Eserde güzel bir cild örneğinin bulunmasının yanında zahriye sayfası, sure başı, gülleri, durakları ve ketebe sayfası tezhiplidir. Tezhip özelliklerine bakıldığında genel itibari ile yoğun bir bezeme hâkimiyeti bulunmaktadır. Geometrik motiflere yer verilmiştir. Bununla birlikte rûmî motifine de sık rastlanmaktadır. Çalışmaların etrafı zencerek deseni ile son bulmuştur. Gülleri yuvarlak ve üçgen formda tasarlanmıştır. Duraklar yuvarlak form ve damla şeklinde tasarlanmıştır. Çalışmada bol miktarda altın kullanılmıştır. Bunun yanı sıra bordo, kırmızı, mavi ve lacivert renklerine de rastlanır. Tahrirler genel olarak siyah renk ile çekilmiştir.

İkinci olarak R.27 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim incelenmiştir. İncelenen bu eserin 587 (1191) yılı muharrem başında yazılmıştır. Hattatı Muhammad b. Muhammad b. Ali b. Şu'ayb'tır. Varak adedi 197 yapraktır. Eserin boyutu 315x262 mm olup, yazı 180 mm olarak bulunmaktadır. Parşömen üzerine yazılmıştır. Bezemenin olduğu bölümler, zahriye sayfası, sure başı, güller, duraklar ve ketebe sayfasıdır. Cildin de bezeme bulunmamaktadır. Güller yuvarlak ve üçgen formdadır. Durak deseninde üç farklı desen yer almıştır. Bunlar yuvarlak, damla ve üç küçük yuvarlaktan oluşan üçgen formlardır. Bezeme özelliklerine bakıldığında hendesi ve poligonal geçmelerle süslenmiş, rûmî motiflerine yoğunluk verilmiş ve yoğun zencerek desenleri oluşturularak işlenmiştir. Bezemeli sayfalar mutlaka zencerek deseni ile sonlandırılmıştır. Renk olarak altın hâkimiyeti bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bordo, kırmızı, lacivert ve mavi renkleri de görülür. Tahrirleri genel itibari ile siyah renk ile çekilmiştir.

Üçüncü incelenen Kur'an-ı Kerim R.33' dür. Eser 599 (1203) yılında yazılmıştır. Hattatı Muhammad aş-Şarişi'dir. Müzehhibi ise Yusuf adında bir sanatkârdır. Varak adedi 137 yapraktır. Eserin boyutu 223x180 mm olup, yazı 115 mm uzunluğundadır. Parşömen üzerine yazılmıştır. Tezyinatın olduğu alanlar, zahriye sayfası, sure başı, güller, duraklar ve ketebe sayfasıdır. Cildinde bezeme yoktur. Birbirine benzer nitelikte beş farklı sure başı tezyinatı bulunmaktadır. Gülleri yuvarlak formdadır. Durak desenleri üç farklı şekildedir. Yuvarlak, damla ve üç küçük yuvarlaktan oluşan üçgen formlardır. Bezeme özellikleri geometrik tarzda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra rûmî motifleri yoğun kullanılmıştır. Bezemeler mutlaka zencerek deseni ile son bulmuştur. Fazlaca altın kullanılmış olup, kırmızı, bordo ve mavi renklerine rastlanmaktadır. Tahrirleri siyah renk ile çekilmiştir.

Dördüncü olarak tahlil edilmiş eser, R.43 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim'dir. Eser 926 (1520) yılında Muhammad an-Nazzaf sanatkâr tarafından kopyalanmıştır. Varak adedi 112 yapraktır. Kur'an-ı Kerimin boyutu 400x275 mm olup yazı 190 mm uzunluğundadır. Aharlı kağıt üzerine yazılmıştır. Satır sayısı 9 bölümden oluşmaktadır. Tezhipli bulunan kısımlar, sure başı, güller ve duraklardır. Zahriye ve ketebe sayfası tezhipleri bulunmamaktadır. Cildinde bezeme mevcuttur. Bir adet sure başı bezemesi bulunmaktadır. Gülleri yuvarlak formlardan oluşmaktadır. Dört farklı durak tezyinatı mevcuttur. Tezyinatı zencerek ve rûmî motifi kullanılarak oluşturulmuştur. Altın, bordo ve mavi renklerine de yer verilmiştir.

Son incelenen eser, R.53 envanter numaralı Kur'an-ı Kerim' dir. Tahmini olarak onuncu asırda kopya edildiği düşünülmektedir. Varak adedi 73 yapaktır. Kur'an-ı Kerimin boyutu 290x210 mm olup, yazısı 135 mm uzunluğunda bulunmaktadır. Parşömen üzerine yazılmıştır. Satır sayısı 13 olarak belirlenmiştir. Tezhipli yerleri zahriye sayfası, sure başı, güller, duraklar ve sayfa sonu tezhibi olarak belirlenmiştir. Cildinde tezyinat mevcuttur. Diğer eserlere nazaran daha az yoğunlukta zencerek deseni kullanılmıştır. Rûmî motifine sık rastlanmaktadır. İç içe geçmeli geometrik tasarım söz konusudur. Gül tezyinatında bir desen kullanılmıştır. Durak desenlerinde üç farklı form bulunmaktadır. Renk olarak altın yoğun kullanılmış olup bordo, lacivert, mavi renkleri de bulunmaktadır. Tahrirleri siyah renk ile çekilmiştir.

Selçuklu dönemi tezhip özellikleri incelendiğinde, zengin süslemelere yer verildiği görülür. Altın yoğun olarak kullanılmıştır. Altın ile birlikte lacivert, kırmızı, yeşil ve turuncu renklerine de rastlanılmaktadır. Rûmî motifini Selçuklular Anadolu'ya getirip geliştirmişlerdir. Eserlerinde de sık olarak kullanmışlardır. Rûmî dışında, birbirine geçen karmaşık geometrik şekiller mevcuttur. Bordürlerinde yoğun olarak zencerek deseni kullanılmıştır. Selçuklu zencerekleri karakteristik özellikler taşımaktadır. Birbirine geçmeli düğümlerden oluşurlar. Zencereklerin en çok kullanıldıkları, ikili, üçlü, dörtlü, beşli, altılı olanlardır. İncelenen Kur'an-ı Kerimlerin bezeme özellikleri incelendiğinde, zengin süslemelere yer verildiği, kullanılan motiflerin yoğun olarak rûmî oluşu ve rûmînin en sık olarak Selçuklu döneminde kullanıldığı görülür. Bununla birlikte zencerek desenlerinin birbirine geçmeli düğümlerden oluşup üçlü, dörtlü ve beşli olarak kullanıldığı göz önündedir. Altının Selçuklu döneminde bol kullanıldığı bilinmekle birlikte bu eserlerde de yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bütün bu özellikler göz önünde tutulduğunda, incelenen Kur'an-ı Kerimlerin Selçuklu dönemi tezhip özelliklerini yansıttığı görülmektedir.

Kur'an-ı Kerimlerden R.27 ve R.33 numaralı olanların hattat isimleri bellidir, fakat hattatlar hakkında malumatımız yoktur.

Günümüz tezhip sanatına baktığımızda geometrik motiflerden ziyade bitkisel motiflerin kullanıldığı görülür. Bitkisel motifler genel itibari ile penç, hatai, gonca, yapraklar, hançer yaprağı ve benzeri tarzda motifler tezhip sanatının vazgeçilmezleridir. Renk özellikleri incelendiğinde lacivert ve altın ağırlıkta olarak bordo, kırmızı, siyah, yeşil renkleri zemin boyasında kullanılmaktadır. Bunların dışında turuncu, mavi, pembe, sarı ve mor renklerine motiflerde rastlanır. Selçuklularda kullanıldığı kadar sık olmasa da rumi ve zencerekte önemli yer tutar.

Tahrirler genel olarak siyah boya ile çekilir. Selçuklu dönemi kadar yoğun bezeme hâkimiyeti yoktur.

KAYNAKÇA

- “Hat Sanatı” (1993) Thema Laraousse, Temaik Ansiklopedi, C.6, İstanbul: Sanat ve Kültür, Türk-İslam.
- Acar, Ş. “Sanat Değeri Taşıyan El Yazması Kitaplar”, Antip Dekor Dergisi, S.48. İstanbul.
- Aksoy, Y. (2011) Tire Necip Paşa Kütüphanesi’nde Bulunan El Yazması Kur’an-ı Kerimler, A.Ü Sos. Bil. Ens. YLT., Erzurum.
- Aksu, H. (1999) “Türk Tezhip Sanatının Süsleme Unsurları”, Osmanlı Kültür ve Sanat, C.11, Ankara: Yeni Türkiye Yay. II.
- Aksu, H. (1992) Anadolu Selçuklu Tezhip Sanatı ve Osmanlı (Klasik Dönem) Tezhip Sanatının Mukayesesi, M.S.Ü Sos. Bil. Ens.,Yayınlanmamış YLT. İstanbul
- Alparslan, A. (1999) “Osmanlı Hat Sanatının Gelişmesi ve Bunun Nedenleri”, Osmanlı Ansiklopedisi, C.11, Osmanlı Kültür ve Sanat, Güler Eren (Ed.), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Alparslan, A. (2009)“İslam Yazıları”, Hat ve Tezhip Sanatı, Ankara
- Anabiritannica, (1992) Genel Kültür Ansiklopedisi, C.30, İstanbul: Ana Yay.
- Arseven, C.E. (1998) “ Tezhip”, Sanat Ansiklopedisi, C.4, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Arseven, C.E. (1998) “Zencerek”, Sanat Ansiklopedisi, C.5, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Arseven, C.E.(1983) Türk Sanatı, “Orta ve Ön Asya Tezyini Sanatları”,İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aslanapa, O. (1982) “Türk Sanatı”, Türk Ansiklopedisi, C.32, Ankara: MEB Yayınevi.
- Aşıcı, S. (1995) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki Yazma Mushafların Zahriye Sayfaları, M.S.Ü Sos. Bil. Ens.,Yayınlanmamış YLT, İstanbul

- Bakır, S. T. (1999) İznik Çinileri ve Gülbenkian Koleksiyonu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay. 214.
- Berk, S. (2005) “Hüsn-i Hat Yazıların En Güzeli” El Sanatları Dergisi, S.1, İstanbul
- Bilgin, A. G. (2010) İstanbul Müzeleri, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür “A.Ş. Yay.
- Binark, İ. (1975)Eski Kitapçılık Sanatlarımız, Ankara: Kazan Türkleri Yardım ve Yardımlaşma Derneği Yay., Ankara 1975.
- Biol, İ. (1991) Motifler, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- Biol, İ. (2012)Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniğine ve Çeşitleri, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Biol, İ. (2002) ” Koltuk Tezhibi”, TDV, C.26, Ankara.
- Bolelli, N. (1989) “Hattat Kadınlar”, İslami Edebiyat, C.2, İstanbul.
- Cunbur, M. (1992) “Türklerde Tezhip Sanatı”, Türk Dünyası El Kitabı, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Ens. Yay.
- Çetin, M. N.(1991) “Arap”, DİA C.3, İstanbul.
- Çetin, M. N. (1992)” İslam Hat San’atı’nın Doğuşu ve Gelişmesi”, İslam Kültür Sanatında Hat San’atı, İstanbul.
- Çoşkun, B. (2007) “15.yüzyıl ile 20.yüzyıl Arasında Türk Tezhip Sanatında Gül Motifi”, YLT, İstanbul.
- Demiriz, Y. (1982) “Anadolu Türk Sanatında Süsleme ve Küçük Sanatlar”, Anadolu Uygarlıkları, C.5, İstanbul: Görsel Yay.
- Derman, F.Ç. (1991) Motifler, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Derman, F.Ç. (2012) “Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme”, Ali Rıza Özcan(Ed.), Hat ve Tezhip Sanatı, Ankara: T.C Kültür Turizm Bakanlığı Yay.
- Derman, F.Ç. (2002) “Türk Tezhip Sanatı’nın Asırlar İçinde Değişimi”,Türkler Ansiklopedisi, C.12, Ankara: MEB. Yayınevi.

- Derman, U. (1971) “Hatâî”, Türk Ansiklopedisi, C.19, Ankara: MEB. Yayınevi.
- Derman, U. (1999) “Osmanlı Türklerinde Hat Sanatı”, Osmanlı Ansiklopedisi, C.11, Osmanlı Kültür ve Sanat, Güler Eren (Ed.), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Derman, U. (2002) Sakıp Sabancı Müzesinden Hat Koleksiyonundan Seçmeler, İstanbul.
- Devellioğlu, F. (1993) Osmanlıca- Türkçe Lügat, Ankara: Aydın Kitap Evi Yay.
- Ersoy, A. (1988) Türk Tezhip Sanatı, İstanbul.
- Erşahin, S. (2011) İslam Medeniyeti Tarihi, Ankara: TDV Yay.
- Kaleli, Z. Ç. (1999) Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Din Dışı Yazma Eserlerin Tezyinatı, M.S.Ü. Sos.Bil. Ens. Yayınlanmamış YLT, İstanbul.
- Karatay, F. E. (1962) Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu, C.1/4, İstanbul.
- Kazan, H. (2010) Dünden Bugüne Hanım Hattatlar, İstanbul.
- Keskiner, C. (1996) “Hatları Bezeyen İşiltılı Motifleriyle Türk Tezhip Sanatı”, Art Decor Dergisi, S.39, İstanbul
- Keskiner, C. (1988) Süsleme Sanatlarında Rûmî, Antika Dergisi, S.34, İstanbul
- Keskiner, C. (2000) Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler- Hatâî, Ankara.
- Kurfeyz, N. (2003) Tezhip, İstanbul: Tatav Yay.
- Mahir, B. (1998) “ Saz Yolu” Türkiye’imiz, S.54, İstanbul.
- Mahir, B. (1995) “ Tezhip Sanatı”, Geleneksel Türk Sanatları, İstanbul: T.C Kültür Bakanlığı, İstanbul.
- Mesera, G. (2009) “Kanuni Sultan Süleyman’ın Ser nakkaşı Karamemi”, Hat ve Tezhip Sanatı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Mülayim, S. (1982), Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler, Ankara.
- Müstakimzade, S. S. (1928) Tuhfe-i Hattatın, İstanbul.

- Özcan, A. R. (1993) “Osmanlılarda Kitap Sanatları, Osmanlılarda Hat Sanatı”, Osmanlı Ansiklopedisi, C.5, Tarih Medeniyet Kültür, İstanbul: Ağaç Yay.
- Özcan, A. R. (1990) Klasik Devir Kur’an-ı Kerimlerin Tezhipli Sayfaları, MSÜ. Sos. Bil. Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Eser Çalışması, İstanbul.
- Özcan, Y. (2002) “Türk Tezhip Sanatı”, Türkler Ansiklopedisi, C.11, Ankara: MEB. Yay.
- Özen, M. E. (2003) Türk Tezhip Sanatı, İstanbul: Gözen Yay.
- Özkeçeci, İ. (1992) “Türk Tezhip Sanatı ve Tezyini Motifler”, Erciyes Üniversitesi Gevher Nesile Tıp Tarihi Ens. Yay., Kayseri
- Özkeçeci, İ. ve Ş. B. (2007) Türk Sanatında Tezhip, İstanbul: Seçil Ofset.
- Özönder, H. (2003) (Ansiklopedik) Hat ve Tezhip Sanatları (Deyimleri, Terimleri) Sözlüğü, Konya.
- Pakalın, M. Z. (2004) “Yaprak”, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.3, İstanbul: Milli Eğitim Yay.
- Sami, Ş. (1996) Kamus-ı Türki, İstanbul: Çağrı Yay.
- Sarıçam, İ. ve E. S. (2011) İslam Medeniyeti Tarihi, Ankara: TDV. Yay.
- Sarıçam, İ. (2011) İslam Medeniyeti Tarihi, Ankara: TDV. Yay.
- Serin, M. (1999) “Osmanlı Hat Sanatı”, Osmanlı Ansiklopedisi, C.11, Osmanlı Kültür ve Sanat, Güler Eren (Ed.), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Sezer, B. (2004) Hat Sanatında Kullanılan Okutma, Mühmel Harf ve Tezyin İşaretleri, DT, Erzurum.
- Tanıncı, Z. (2009) “Başlangıcından Osmanlı’ya Tezhip Sanatı”, Hat ve Tezhip Sanatı, Ankara.
- Taşkale, F. (1994) “Tezhip Sanatının Kullanım Alanları”, M.S.Ü. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış YLT İstanbul.
- Taşkale, F. (1997) Tezhip Sanatı”, Sky Life, S.173.

- Tuncel, M. (2002) Osmanlı Dönemi Tezhip Sanatında Barok-Rokoko Uslubu, M.S.Ü. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış YLT, İstanbul.
- Türk Ansiklopedisi,(1982) Genel Kültür Ansiklopedisi, C.31, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Türkiye Yayınları, (2002) C.12, Ankara.
- Üçer, M. (1994) XVI-X VIII. Yüzyıllarında Türk tezhip sanatında Ekol Olmuş Sanatçıların Karşılaştırılması, İstanbul.
- Yağmurlu, H. (1973) “Tezhip San’atı Hakkında Genel Açıklamalar ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde İmzalı Eserleri Bulunan Tezhip Ustaları”, Türk Etnografya Dergisi, S.13, İstanbul.
- Yamanlar, M. M. (1995) “ Hatayî Motifinin Menşei”, 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, 3, Ankara.
- Yılmaz, A. K. (2004), “Türk Kitap Sanatları, Tabir ve İstılahları, İstanbul: Damla Yay.
- Yılmaz, A. K. (2013) Endülüs ve Mağribi Hattatları, Güzel Sanatlar Ens. Dergisi, Erzurum.
- Yılmaz, A. K. (2012) Endülüs ve Mağrip’te Kufi Hattının Tarihi Gelişimi, A.Ü. Güzel Sanatlar Ens. Dergisi, S.29, Erzurum.